VAVKEN EVGEN, profesor.
Zasebna knjižnica.
Št.

KRALJ MATJAŽ.

ZGODOVINSKA POVEST.

SPISAL

FR. REMEC.

V LJUBLJANI.

»NARODNA TISKARNA«.

I.

Pred starodavnim kartuzijanskim samostanom v Bistri pri Vrhniki je bila spomladi leta 1570. zbrana velika množice kmetskega ljudstva, ki je v silni razburjenosti kričala, dvigala pesti proti samostanskim oknom in celo z grdimi besedami in kletvinami sramotila služabnike božje, ki so prebivali v tem mogočnem poslopju. Množica je bila do skrajnosti razljučena in gotovo bi bila s silo vlomila vrata in vdrla v samostan, da niso izza zida molele nabite puške samostanskih stražarjev.

Tudi v samostanu samem je vladala velika razburjenost. Menihi so bili zbrani v krasni samostanski dvorani. Ponižno so stali ob strani, s sklenjenimi rokami in povešenimi glavami, in vdano poslušali prijorja Ahacija, ki je, peneč se jeze, z

dolgimi koraki hodil po dvorani sem in tja in srdito rohnel nad zbranimi menihi.

— Prav tega nam je bilo še treba v teh težkih časih, ko vstaja ves svet proti Bogu in njegovi sveti cerkvi, je grmel prijor Ahacij. Luteranstvo se širi od gradu do gradu, od mesta do mesta, od vasi do vasi. Kmetje se puntajo proti posvetni in cerkveni gosposki. Sveta vera je v nevarnosti. In v takih časih, ko moramo paziti na ugled in na veljavo našega samostana bolj kot kdaj poprej, v takih časih se lotevate tujih žensk! Kaj ni še vedno dovolj takih, ki se vam rade vdajajo? Ali sem vam kdaj branil, da uživate življenje kakor veste in znate? Vsega imate dovelj, tudi veselja in uživanja; vse vam dovoljujem, samo da ostanete na moji strani in pomagate obvarovati samostan. Gorenjska in Dolenjska sta že obe luteranski, na Vipavskem se širi nova vera — naj pade Bistra in izgubljena bo tudi Notranjska. Naš samostan je tisti jez, ki brani luteranstvu, da ne more prodreti na Notranjsko, moja je zasluga, da je Notranjska še katoliška. Kolikrat sem vam rekel: delajte kar hočete, samo ne storite ničesar, kar bi kmetsko ljudstvo spravilo pokonci in dalo našim sovražnikom novo orožje proti nam. Sedaj pa to!

Zbrani menihi so dobro uvidevali, da je prijor Ahacij govoril resnico, zato ni nihče zinil besede.

Vdano so čakali, kaj da prijor ukrene, zakaj da jih reši tudi iz te nevarnosti, o tem niso dvomili.

— Stvar se mora na vsak način kako potlačiti, in sicer tako, da se ljudstvo pomiri, je po daljšem molku zopet povzel prijor in obrnivši se k enemu izmed menihov dostavil: Pojdite doli, pater Avguštin, in pozovite glavno pričo, naj pride z dvema spremljevalcema v samostan.

Čez nekaj časa je utihnilo kričanje pred samostanom in kmalu potem so vstopili v dvorano trije kmetski možje. Starejša sta ponižno obstala pri vratih in se mogočnemu prijorju globoko priklonila, najmlajši pa je pogumno šel naprej do sredi dvorane in z bistrimi pogledi ponosno zrl prijorju v oči. Molče sta se moža nekaj časa motrila, kakor dva sovražnika pred odločilnim spopadom.

Prijor je dostojanstveno sedel na svoj bogato izrezljani sedež pod velikim križem, ki je visel na gorenji steni. Navidezno je bil popolnoma miren, a nervoznost, s katero so se koščeni prsti igrali s križcem na debeli zlati verižici, viseči okrog njegovega vratu, je izdajala njegovo razburjenost.

— Vem, da niste naš prijatelj, Anton Magajna, je končno ogovoril prijor Ahacij z zamolklim glasom mladega kmeta, ki je tako široko stal sredi dvorane. Vem tudi, da kljubujete cesarjevim, nad-

vojvodovim in cerkvenim zapovedim; skrivaj razširjate krivo vero . . .

— Ne, milostivi gospod, je prijorju segel v besedo Anton Magajna. Jaz ne razširjam krive vere. Pač pa čitam ljudem sv. pismo, ki obsega božjo resnico, in mislim, da je to koristno delo.

— Lahko bi vas zavrnil, je dejal prijor, ali danes ni časa za teološke disputacije. Vzlic temu, da oznanjate krivo vero, vas imam vendar za poštenega moža in upam, da mi poveste resnico in nič kot resnico. Torej — kaj se je zgodilo?

Anton Magajna se je nekoliko vzravnal, kakor bi se bil šele zdaj prav odločil, kaj pove, in potem s trdim glasom začel pripovedovati:

— Prihajaje iz Rakitne, sem šel po bližnjici skozi gozd, ko slišim iz daljave obupno kričanje. Krenil sem hitro na tisto stran. Kmalu sem spoznal, da kriči ženski glas, kmalu sem tudi razločeval posamezne besede, a naenkrat je bilo vse tiho. Požuril sem svoje korake in prišel na mesto ravno v trenutku, ko je v senci izginila meniška halja. Na tleh je ležala ženska, mlada, zala ženska, očividno ciganka. Skočil sem k nji in videl, da je brez zavesti, potem sem pa planil za bežečim menihom. Kakor pes za zajcem sem tekel za njim čez drn in strn in se mu končno res približal. Stoj! — sem zakričal. Menih pa se ni ustavil, nego je skočil še

nekaj korakov daleč, potem pa se nagloma obrnil in ustrelil name iz samokresa. Zadel me je v nogo, tako da mu nisem mogel več dovolj naglo slediti. Vsled tega je ubežal. Strel se je čul na cesto, in na moje klicanje so prihiteli ljudje z različnih strani, tisti ljudje, ki sedaj stoje pred samostanom in zahtevajo pravice. Pomagali so mi, da sem obvezal svojo rano, potem pa smo šli iskat ciganko. Ta je bila prišla zopet k zavesti. Povedala nam je, da je v gozdu čakala svojih ljudi, ko se ji je približal neznan menih in jo začel nadlegovati. Branila se mu je, a menih je naenkrat vrgel puško na stran, zgrabil dekleta in mu storil silo. Ciganka se je branila in kričala, a menih je bil močnejši; pograbil jo je za goltanec in ga tako tiščal, da je dekle naposled omedlelo.

Anton Magajna je umolknil. Nekaj trenotkov je vladala v dvorani tihota. Potem je rekel prijor Ahacij:

— Saj je mogoče, da je kak razbojnik oblekel meniško haljo, da bi bil varnejši, in da bi sum zvračal na kartuzijance. Kje je ciganka?

— Odšla je s svojimi ljudmi in mi jim nismo branili. Cigani vedo, kaka nevarnost jim preti čeprav se je njim zgodila krivica, in zato so zbežali. Ali naj ciganka nastopi kot tožiteljica proti me-

nihu? Da pa cigani ne pozabijo na maščevanje za to strašno hudodelstvo, na to se lahko zanesete.

Prijor se je smehljal. Ko je čul, da je ciganka pobegnila, da je izginila glavna in edina priča, se mu je odvalil kamen od srca.

— A kdo naj potem dokaže, da napadalec, ki je storil tisto grdo hudodelstvo, ni navaden tolovaj, nego res menih kartuzijanskega reda, je z rahlo ironijo vprašal prijor Ahacij in se naslonil na svoj sedež, kakor mož, ki je srečno dognal težko zadevo in si privošči nekaj počitka.

Hipoma pa je planil spet pokonci, ko je Anton Magajna slovesno odgovoril:

— Jaz, milostivi gospod prijor, jaz vam pokažem tolovaja. Ko je name ustrelil, sem ga natančno videl in ga natančno spoznal.

— In kdo je? Prijor je bil ves prepadel in je komaj spravil te besede čez ustne.

Anton Magajna se je molče obrnil na tisto stran, kjer so stali menihi. Počasi je šel njegov plamteči pogled od obraza do obraza. Naenkrat se je pogled ustavil. Anton Magajna je s krepkimi koraki stopil bližje in pokazavši s prstom na visokega meniha, z odločnim glasom zaklical:

— Tu je — pater Celestin je tolovaj.

Kakor ranjen tiger je padel pater Celestin proti Antonu Magajni in ko bi se ta ne bil umaknil

nekaj korakov, bi ga bil menih velikan še podrl na tla. Prijor Ahacij je bil ves prestrašen skočil s svojega stola in se pognal med moža, ki sta si stala nasproti, kakor bi se hotela vsak trenotek spoprijeti.

— Lažeš, lažeš, je z orjaškim glasom kričal pater Celestin in obrnivši se k prijorju in k menihom je težko hropeč in vzdignivši prste desne roke dostavil: Prisegam pri Bogu, da ta krivoverec laže!

— In jaz prisegam, da sem govoril resnico, je istotako odločno zaklical Anton Magajna. V prvem trenotku je bil presenečen, da se upa menih svoje dejanje tajiti, ali presenečenje ga je kmalu minilo in zdaj je stal zopet ponosno in samozavestno sredi dvorane. Roke je uprl v bok in se skoro izzivajoče oziral po menihih, ki so se kričaje gnetli okrog njega, mu grozili s pestmi in ga obsipali s psovkami.

— Mir in vsi na stran — je zaklical prijor in njega zapoved je imela toliko uspeha, da so menihi zopet stopili nekoliko v ozadje. Ali utihnili niso. Ko bi bil prijor mignil le z očmi, zagnali bi se bili na Magajno in ga pobili.

Toda prijor ni mislil na tako nasilstvo, tem manj, ker je množica pred samostanom postala zopet nemirna. Že so bili ljudje v skrbeh za Ma-

gajno in njegova spremljevalca in so vsled tega začeli glasneje kričati in razbijati ob samostanska vrata. Notri v veliko dvorano se je slišalo to kričanje in razbijanje, kakor tudi grožnje stražarjev, da ustrele, če se ljudje ne umaknejo čez cesto. Prijor je z okna videl, kako močna je bila samostan oblegajoča množica, videl je pa tudi, da se je množici pridružila dama, ki je bila prijezdila po cesti z Vrhnike in zdaj grozeče dvigala svoj bič proti samostanu.

— Gospa Regina, je siknil prijor, ko je zagledal jahalko.

A zdaj ni bilo časa gledati množico. S temnim obrazom se je obrnil prijor k Magajni in k patru Celestinu. Videlo se mu je na licu, da je celo v teh burnih trenotkih ohranil svojo preudarnost in da je vedel, kako si pomaga iz te velike stiske.

— Mir! Stopite vsi na stran, je zapovedal prijor s tako rezkim glasom, da so ga takoj vsi slušali. Potem je stopil sredi dvorane.

— Slišali ste vsi, česa je Anton Magajna, svobodni kmet na Verdu, obdolžil patra Celestina, in slišali ste tudi, kako odločno odbija pater Celestin to obdolžitev. Glavne priče, ki bi edina mogla povedati resnico, pa ni tu. Trditev stoji torej proti trditvi. Vem, da je Anton Magajna pošten mož, in da namenoma ne dela patru Celestinu krivice, rav-

notako vem, da je pater Celestin vnet in odkritosrčen služabnik božji in nezmožen, da bi govoril neresnico.

Na ustne Antona Magajne je legel lahen usmev, ko je slišal to pohvalo patra Celestina, ali rekel ni ničesar.

— Zagotavljam vas, da se stvar natančno preišče in jamčim vam, da ne neham prej, dokler se ne dožene resnica. Pater Celestin spada pred cerkveno sodišče in če je kriv, bo kaznovan z najstrožjo kaznijo. Anton Magajna spada pred posvetno sodišče, a tudi za njega jamčim, da ga zadene najstrožja kazen, če je patru Celestinu storil krivico. Na vsak način pa se moramo držati pravne poti in jaz sam poskrbim, da se ta dogodek naznani posvetnemu in cerkvenemu sodišču.

Vsi so poslušali prijorja z napeto pozornostjo. Anton Magajna pa je imel občutek, da so vse prijorjeve besede le zvijača, ki naj patra Celestina reši, obdolžitelja samega pa spravi v nesrečo. To spoznanje, ki je žalilo njegov pravni čut, mu je začelo razgrevati kri, a premagal se je iznova in ni prijorju segel v besedo, dasi je zdaj slutil, da mu je prijor takorekoč izvil orožje iz rok.

— Ali, uvaževati je še nekaj, je nadaljeval prijor. Pred samostanom stoji velika množica, ki misli, da je pater Celestin kriv. Z orožjem bi bilo

sicer te ljudi lahko razgnati, ali jaz nečem seči po tem sredstvu. Mi nismo poslani, prelivat kri, nego oznanjevat besedo božjo. Ljudstvo je zapeljano in naščuvano. Da, Anton Magajna, zapeljano in naščuvano je ljudstvo, in neče čakati sodbe poklicane cerkvene in posvetne gosposke, nego hoče takoj kazen. To pa bi bila vnebovpijoča krivica. Dokler ni krivde, ne more biti sodbe. In zato vprašam vas, Anton Magajna: Kako mislite pomiriti to nahujskano ljudstvo?

— To ni moja stvar, je jezno odgovoril Anton Magajna, ki je čutil, da je prijor vso zadevo zasukal tako, da iz nje ne bo ničesar in da pater Celestin uteče kazni. Vi ste me klicali, naj vam povem, kaj se je zgodilo, in to sem storil. Drugo me nič ne briga, tem manj, ker mene nočete priznati za pričo.

Prijor se pa s temi besedami ni zadovoljil. Vedel je, da s svojimi šestimi stražarji ni kos veliki množici, zbrani pred samostanskimi vratmi. Če ljudstva na kak poseben način ne pomiri, da se izlepa razide, pride do boja. Množica zavzame samostan in pobije ne le patra Celestina, nego lahko še več drugih menihov.

— Dovolite, milostni gospod prijor, je zopet povzel Anton Magajna, da s svojima spremljevalcema odidem. Tu smo že opravili, in sicer slabo opravili, kakor vedno, kadar kmet toži duhovnika.

Prijorju je bilo jasno, da Magajne ne sme pustiti iz samostana, dokler ni ljudstva pomiril, sicer je vse izgubljeno.

— Anton Magajna, kako mi morete očitati tako pristranost? Bog mi je priča, da ne iščem drugega, nego resnico. Zato potrpite še malo. Če je pater Celestin kriv, ga poženem na mestu iz samostana, naj potem ljudstvo stori ž njim kar hoče.

— Če meni ne verjamete, se mu krivda ne more dokazati, ker ciganka je že kdovekje, je hladno odgovoril Magajna. Sploh je pa krivda patra Celestina že dognana.

— Ne, Anton Magajna, je dejal prijor. Krivda še ni dokazana, ali čez nekaj časa bomo vsi vedeli, pri čem da smo. In obrnivši se k menihom, je prijor velel: Pojdite vsi z manoj na dvorišče, pater Avguštin pa naj prinese Najsvetejše.

Na samostanskem dvorišču je postavil pater Avguštin Najsvetejše na malo mizo in prižgal dve sveči, potem pa je prijor ukazal stražarjem, naj odpro vrata, a naj se postavijo pred vrata ter takoj ustrele, če bi kdo poskusil stopiti na dvorišče.

Stražarji so to čez zid naznanili ljudstvu in potem odprli vrata. Menihe je preletel mraz, ko so videli množico, oboroženo s poleni in s sekirami. Bilo je do sto ljudi iz okolice, med njimi pa se je nemirno gibal isker sivec, na katerem je sedela

gospa Regina Završanova, soproga »vrhniškega Pilata«, kakor so imenovali ondotnega sodnika.

Med vsemi menihi, kar jih je bilo v Bistri, ni kmetsko ljudstvo nobenega tako sovražilo, kakor samostanskega gospodarja patra Celestina. Bil je to ošaben plemenitaš nemške narodnosti, ki je kruto in neizprosno zatiral podložne kmete, jim nalagal vedno novih bremen in jih za vsako malenkost dal neusmiljeno pretepati.

Čim so se samostanska vrata odprla in je množica zagledala patra Celestina, je zagnala tak krik in pritisnila s tako silo proti dvorišču, da so stražarji kar odleteli na stran. Vrišč razjarjenega ljudstva je bil strahoten in menihi so se plaho umikali, videvši oborožene pesti. Že so kmetje dvema stražarjema izvili puške iz rok, druge pa držali tako, da se niso mogli premakniti. En sam je mogel dvigniti puško, a predno je ustrelil, ga je zadel po roki tak udarec, da je puška odletela na tla. Gospa Regina je udarila stražarja z bičem ter s tem preprečila nesrečo.

V tem hipu je že zaoril mogočen glas, ki je prevpil celo divje kričanje množice. Prijor Ahacij je bil prijel Najsvetejše, je dvignil visoko v zrak in bližajoč se množici kričal:

— Na kolena — da vas na mestu ne zadene božja kazen!

Ljudstvo je bilo prestrašeno. Ženske so prve popadale na kolena, moški so počasi sneli klobuke in četudi nevoljno, poklekníli, ali se vsaj priklonili proti tlom. Vrišč je ponehal — Najsvetejše je rešilo samostan.

Prijor je videl, da je ravnokar še besno ljudstvo ukrotil, in na njegovo lice je legel izraz, kakor bi hotel oznanjati: še je to ljudstvo v naši oblasti in ostane, dokler bo verovalo, da je v monštranci živi Bog.

— Bratje in sestre v Kristusu, je ogovoril prijor klečečo množico. Poslušajte me! Če je pater Celestin kriv hudodelstev, katerih je obdolžen, jaz vam ga izročim pri priči, in če ga obesite na samostanska vrata, vam ne bom branil.

Ljudje so dvignili glave in se z začudenjem ozrli na prijorja. Njegova obljuba je naredila nanje najboljši vtisk; da utegne biti ta obljuba zvijača, na to ni nihče mislil.

— Morda pa pater Celestin ni kriv; morda je kak tolovaj oblekel meniško haljo, da bi bil pri svojem početju varnejši, je nadaljeval prijor. Glavna priča, napadena ciganka, je pobegnila. Zakaj ni prišla pričat? Ali ni mogoče, da ima slabo vest ?

— Saj je Magajna spoznal, da je bil pater Celestin, se je oglasil neki kmet, ki je klečal v prvih

vrstah. A mož, ki je bil prej eden najglasnešjih in najsilovitejših, je govoril zdaj že z očitno ponižnostjo, kakor človek, ki že sam dvomi o svoji stvari.

— Da, Magajna pravi tako, je dejal prijor, Vem, da je Magajna pošten mož, ali vzlic temu se je lahko zmotil. Videl je napadalca samo en trenotek in zato je nemogoče, da bi le na podlagi njegovega pričevanja mogel patra Celestina obsoditi.

Ljudje so pri teh besedah začeli postajati nemirni. Prijor je hitro pristopil še bliže k množici in zaklical:

— Poglejte na Najsvetejše! Živega Boga imate pred sabo, Stvarnika nebes in zemlje, ki vas bo sodil na sodni dan. Pri tem živem Bogu naj pater Celestin priseže, da prizna resnico. Če je kriv, Vam ga takoj izročim, če ni kriv, pa molitè, naj Vam nebeški oče odpusti, da ste njegovemu služabniku stregli po življenju.

Komaj je bil prijor končal, že je stopil k njemu pater Celestin. Veliki, širokopleči mož je bil sicer bled kakor zid, a držal se je ponosno in roka se mu ni čisto nič tresla, ko jo je vzdignil in se s tremi prstimi dotaknil Najsvetejšega. S krepkim glasom je dejal:

— Prisegam pri Bogu vsegamogočnem in vsegavednem, da sem popolnoma nedolžen. Jaz

danes še sploh nisem stopil čez samostanski prag. Naj me Bog na mestu ubije, če nisem govoril čiste resnice!

Anton Magajna, ki je ves ta čas stal mirno v ozadju, se zdaj ni mogel več premagovati. Srdito je planil k prijorju, ki je držal Najsvetejše, pahnil patra Celestina na stran in kakor obupan začel kričati med ljudmi:

— Ne verjemite ničesar! Oslepariti vas hočejo! Pater Celestin je po krivem prisegel.

Ljudje so strahoma poskočili pokonci, a dasi so videli, kako so se menihi zagnali na Magajno, mu ni nihče prišel na pomoč. Samo gospa Regina je pognala svojega konja in se zapodila med menihe ter jih razpršila. Tako je mogel Magajna zapustiti dvorišče.

— Nazaj! Vsi ven! je ukazoval prijor in držeč Najsvetejše visoko pred sabo, je podil ljudi na cesto. In ljudje se niso ustavljali. Počasi so se umikali in tiho odhajali, ne meneč se za gospo Regino, ki se je jezila za njimi in jih oštevala, da so norci in da so se dali prevariti.

Stražarji so vrata hitro zaprli in jih zabarikadirali, menihi pa so se oborožili z različnim orožjem, ker se je prijor bal, da bi Magajna in gospa Regina znala kmetom vendarle dopovedati, da so

bili prevarani. Ali teh varnostnih priprav ni bilo treba. Gospa Regina je jezdila svojo pot in Anton Magajna je molče korakal ob njeni strani, ne da bi se zmenil za ljudstvo, ki se je izgubljalo na razne strani.

Zdaj, ko je minila vsaka nevarnost, se prijor Ahacij ni mogel več premagovati. Jeza, ki jo je toliko časa krotil, je kakor plamen buknila na dan. Celo dolgi Laban, samostanski hlapec, ki je veselo žvižgal tudi če je treskalo, se je prestrašil in utihnil, ko mu je prijor iztrgal puško iz rok in jo zavihtel nad patrom Celestinom. In prijor bi bil patra Celestina gotovo pobil na tla, da mu niso menihi iztrgali puške iz rok. Mož je bil strašen v svoji jezi.

Samo eden med vsemi menihi je prav razumel prijorjevo jezo, mladi Erazem pl. Obričan. Ali ta dan ni poskusil prijorja potolažiti, kakor je bila sicer njegova navada, nego se je stisnil v svoj kot in se ni premaknil. Prijor se je večkrat ozrl nanj, mehko, kakor bi hotel prositi prijazne besede, ali Erazem teh pogledov ni hotel zapaziti. Zanj je bil ta dan strašnejši, kakor za vse druge prebivalce samostana, ker mu je iz srca iztrgal zaupanje do prijorja, ki ga je ljubil kakor očeta, in do vseh menihov. »Vsi ste krivoprisežniki, so šepetale njegove ustne,« ko se je za drugimi menihi počasi vračal v samostan.

Noč je objela zemljo in tudi v samostanu je zavladal mir. Po dvorišču je tiho žvižgaje hodil dolgi Laban. Moral je ostati po polnoči na straži, a je svojo dolžnost tako malomarno opravljal, da ni zapazil temne sence, ki se je povzpela čez zid in izginila za samostanom, na ono stran, kjer so stala gospodarska poslopja. Mirno je hodil okrog posamičnih samostanskih poslopij, kakor bi hotel dokazati, da se mu ne dela krivica z očitanjem, da grede spi in da v spanju žvižga. Vzbudil ga je šele prijorjev glas. Med tem, ko so menihi že davno počivali, je prijor Ahacij, zatopljen v svoje misli, že dolgo slonel na oknu in od tod zapazil, da se je iz velikega škednja začel naenkrat valiti gost dim, za katerim je planil plamen. Skedenj je bil v ognju, dolgi Laban pa je izvedel za to šele, ko je čul prijorjev glas: Gori!

II.

Visoko se je vzpenjal plamen proti nebu in razsvetljeval pred Bistro ležečo ravan, da se je videlo daleč naokoli. Obupno je klical samostanski zvon na pomoč, ali razen ribičev, ki so bili podložni samostanu, je prišlo le jako malo ljudi gasit. Prebivalci samostana so se trudili na vso moč, da

ogenj omeje in menihi so se ravno tako vztrajno pehali, kakor samostanski uslužbenci.

Zaznavši, da gori, je pater Celestin skočil s svojega ležišča in planil k oknu. A samo trenotek se je ustavil njegov pogled na gorečem poslopju, potem pa je motril samostansko okolico. Menihovo orlovsko oko, izvežbano na lovu, je v svitu, ki ga je razširjal mogočni ogenj, natančno spoznalo moža, ki je sedel v čolnu in veslal na vso moč.

— Ta je požigalec, je sam pri sebi govoril pater Celestin, in že je skočil po stopnicah doli na dvorišče in k prijorju, kateremu je v naglici povedal, kaj je videl. Še predno je mogel prijor kaj odgovoriti, je bil že Celestin odhitel v noč — zasledovat požigalca.

Z naporom vseh sil in le ker je bilo dovolj vode pri roki, se je končno po večurnem prizadevanju posrečilo ogenj pogasiti. Škoda je bila znatna, a prijor je bil srčno vesel, da samostana ni zadela še večja nesreča.

— Ves samotan bi bil lahko šel v nič, je rekel menihom in si brisal od napornega gašenja potno čelo. Mati božja nas je zopet enkrat v svoji neskončni milosti obvarovala.

— Morda je pa ta požar božja kazen za to, kar se je včeraj zgodilo v tem samostanu, je pripomnil Erazem pl. Obričan. Njegove besede so

menihe nemilo zadele, in nevoljno so se odvrnili od svojega tovariša, kateremu že itak niso bili naklonjeni, ker je bil ves drugačen od njih. Prijorja pa je pri Erazmovih besedah mahoma minila vsa veselost. Odgovoril ni ničesar, ali poznalo se mu je, da so ga pekle te besede prav v dušo. Počasi je krenil v samostansko cerkev, sedel v zadnjo klop in se zatopil v svoje misli. Prijor Ahacij je bil resnično veren človek in zato mu je dogodek prejšnjega dne ležal kakor kamen na srcu. Moril ga je dvom, če je prav storil, da je pustil patra Celestina po krivem priseči in je sam pomagal pri prisegi, samo da reši ugled in veljavo samostana. Vedno in vedno mu je očitala vest, da bi bil moral raje vse žrtvovati, samostan in patra Celestina in sploh vse menihe in stati za resnico, to najlepšo hčerko božjo. Pred ostalimi menihi je te svoje bolestne dvome prikrival, saj je vedel, da bi ga ne razumeli; samo eden je bil med njimi, s katerim bi se bil rad pogovoril, kateremu bi bil rad odkril svoje srce. To je bil Erazem pl. Obričan. Ali do tega se prijor sedaj ni upal, ker je videl, da Erazem obsoja njegovo dejanje.

Šele ko je zvonček poklical menihe v refektorij, je prijor zapustil cerkev. A bil je ves čas obeda malobeseden in zamišljen ter se ni zmenil za pogovore menihov, ki so razpravljali samo o požaru

in o njega provzročiteljih ter občudovali patra Celestina, ki je bil toli drzen, da je sam šel zasledovat požigalca. Težko jim je bilo, da se še vedno ni vrnil v samostan, in bali so se, da se mu je primerila kaka nesreča. Da je bil njih tovariš pater Celestin krivoprisežnik in da je imel na vesti grdo hudodelstvo, za to se ni nobeden zmenil.

Erazem je popoldne sedel v svoji tesni celici pri knjigah, ali ta dan se ni mogel vtopiti v svoje študije. Zdelo se mu je, kakor da je bil doslej slep in da je šele sedaj zadobil vid ter začel spoznavati resnico. Že kot otroka so ga sorodniki po smrti njegove matere spravili v samostan. V tem otemnelem zidovju naj bi ostal vse žive dni, tu naj bi bil njegov grob. Že v mladeniških letih je spoznal grehe in grdobije samostanskega življenja, videl krivice, ki se gode podložnemu ljudstvu, in bolelo ga je, da je obsojen ostati v samostanu in biti sokriv početja samostanskih bratov. Pogostoma se je vpraševal, kako da posvetne in cerkvene oblasti trpe tako početje, kako se more reči, da je meniško življenje bogoljubno, ali odgovora na svoje vprašanje ni našel. Zadnji dogodki so mu tudi pokazali, kako globoko brezdno loči menihe od prebivalstva dežele. Že leta se je čul po deželi smrtni jok slovenskega naroda, ali čez samostansko zidovje je le rekdokdaj prišel kak glas o strašni bedi. V

knjigah pa ni bilo ničesar najti o slovenskem narodu in Erazmu ni prišlo nikdar na misel, da je tudi on sam sin tega bednega naroda. Šele zdaj se mu je začelo nekaj svitati in v njegovi duši se je porajalo spoznanje, da njegovo mesto ni v tem samostanu, nego zunaj, tam med onimi zatiranimi ljudmi, ki so prejšnji dan, oboroženi s poleni, sekirami in kosami, stali pred samostanskimi vratmi kot maščevalci krivice in bili s krivo prisego prevarani.

Šele proti večeru je Erazem zapustil svojo celico in šel na vrt, kjer so se sprehajali menihi s svojimi gosti, vrhniškim župnikom, trškim sodnikom Završanom in oskrbnikom graščine Polhov gradec, ki je bil vnet prijatelj samostana, četudi tega ni rad javno pokazal. Gostje so bili prišli, da pokažejo menihom svoje sočutje zaradi napada na samostan in da kaj natančnejšega izvedo o dogodkih minolega dne in minole noči. Družba je bila glasna in vesela, kakor so ljudje, če po obilni južini čakajo še obilnejše večerje, in nihče se ni zmenil za Erazma. Samo prijor Ahacij, ki se je bil v družbi tudi nekoliko razgrel, je zapazil prihod najmlajšega meniha. Srepo je uprl svoj pogled nanj in s posebnim poudarkom nadaljeval svoje pripovedovanje.

— In zato pravim, je rekel opat, da jaz kot prijor tega samostana nisem samo načelnik menihov, nego da imam tiste dolžnosti, kakor zapo-

vednik kake trdnjave. Meni je poverjeno, da obranim to trdnjavo svete katoliške cerkve, in kakor gre vojni zapovednik raje v smrt, nego da se vda, tako tudi jaz. Zvestoba je prva stvar, ki jo cerkev od mene zahteva, in na mojo zvestobo se lahko zanaša. Jaz sem cerkven vojak, samo cerkven vojak, in ničesar drugega, in zato se ničesar ne ustrašim, kar zahteva korist cerkve in samostana.

Erazem je čutil, da je to prijorjev odgovor na njegovo dopoldansko pripomnjo. Zdaj je videl, da prijor na to ne misli, nego da je sam s seboj na čistem in prepričan, da je prav ravnal, ko je s krivo prisego rešil samostan. Erazma je to skelelo, kakor skeli nova rana. Ko bi bil prijor patra Celestina kaznoval z vso strogostjo, bi bil Erazem še pojmil njegovo postopanje, ali da je ostal hudodelski krivoprisežnik nekaznovan, krivo prisego pa je prijor opravičeval, to se je zdelo Erazmu vnebovpijoč greh in čutil je v tem trenotku, da med njim in med prijorjem ni nobenega stika več, in da so pretrgane vezi, ki so ga vezale še na samostan.

Težkih korakov se je vrnil v samostan. Hudo mu je bilo pri srcu, da se bo treba ločiti od kraja, kjer je preživel mnogo srečnih dni, kjer je duša njegova iskala luči, a vendar je bil vesel, da so raztrgane vezi, ki so ga vezale na red in na samostan, ki sta zastrupljala vso njegovo notranjost in

morila njegovo vest. Zadobil je spet zaupanje v samega sebe, kajti videl je pred seboj jasno in razločno, kar je toliko časa iskal bedé in v sanjah, po dnevi in po noči, namreč pot resnice in pravice in odločen je bil, da za vsako ceno, celo za ceno svojega življenja odpre, kar mu je oviralo, da še ni mogel kreniti na to pot — samostanska vrata.

Skupne večerje menihov in njihovih gostov se Erazem ni udeležil. Ko pa je v svoji celici vse spravil v red in poskrbel za odhod, je šel doli v veliko sobo kraj kuhinje, kjer so obedovali posli in stražarji, edini prebivalci samostana, s katerimi se je dobro razumel, in ki so ga imeli resnično radi. Erazem je hodil pogostoma mednje, ker je tu največ izvedel o vsem, kar se je godilo po svetu, o turških navalih, o borbi deželnih stanov za enakopravnost luteranov s katoličani in o kmetskih vstajah v raznih krajih dežele.

V sobi je našel samo samostanskega stražarja, kateremu je bilo sicer ime Urh Ravnihrib, ki ga je pa ves okraj poznal samo kot dolgega Labana. Menihi so mislili, da je dolgi Laban malo neumen in so se radi tega iz njega norčevali, v resnici je pa le zategadelj govoril časih nekoliko zmedeno, ker vsled svoje neomikanosti ni mogel vselej dati svojim mislim pravega izraza. Dolgi Laban je bil Erazmu posebno vdan in zgodilo se je večkrat, da ga je

prišel celo v celico iskat in izpraševat v verskih zadevah. Dolgi Laban se je bil namreč navzel mnogih luteranskih nazorov, in je slutil, da se tudi Erazem ogreva za misli, za katere so se neustrašeno borili Primož Trubar in deželni stanovi.

V prostorni mračni sobi je vladal prijeten hlad. Tu je bilo tiho in mirno, samo iz refektorija se je časih slišal smeh ali pa je vrhniški sodnik Završan zapel kako fantovsko pesem, kakor vselej, kadar je bil dobre volje.

— Kaj je to, da si sam, dolgi Laban, je vprašal Erazem, ko je zagledal moža za mizo, na kateri je stal velik vrč. Kje so tvoji tovariši.

— Gluhi Tobija je na straži, je odgovoril dolgi Laban, po druge je pa prišel pater Celestin in jih peljal v Bevke. Menda so šli lovit požigalca.

— Ali so ga zasledili? se je čudil Erazem.

— Pater Celestin pravi, da ga je zasledil; če je res, tega seveda ne vem. Saj ga poznate Celestina; verjeti mu ni nikdar.

Dolgi Laban se je nagnil k Erazmu in z zamolklim glasom dostavil:

— Kaj mislite, gospod Erazem, ali ni pater Celestin včeraj po krivem prisegel?

— Da, prisegel je po krivem, je mirno in glasno odgovoril Erazem. In ker ga je prijor k temu

napotil in mu pri tem pomagal, zato, prijatelj, sem jaz sklenil, da zapustim samostan.

Dolgi Laban je s tako silo skočil pokonci, da se je stresla miza in se je prevrnil vrč, poln plemenite vipavske kapljice. Laban, ki je sicer dobro kapljico cenil nad vse, se sedaj ni zmenil za prevrnjeni vrč.

— Kaj, gospod Erazem? Samostan hočete zapustiti. Ali res? Bežite! In meniško haljo hočete sleči?

— Tako je, prijatelj. Že dolgo časa so mi rojile take misli po glavi. Morda bi jih bil udušil, ali kar se je zgodilo včeraj in danes, mi je odprlo oči. Zdaj vem, da mi ni obstanka v samostanu, da moram ven v svet.

— Jaz grem z vami, gospod Erazem, je zakričal dolgi Laban in udaril ob mizo. Če me hočete, grem koj z vami. Če me nečete, grem pa k razbojnikom ali pa k ciganom. Tega klošterskega življenja sem že sit.

— Zakaj? se je začudil Erazem. Tu se ti dobro godi. Nikjer se ti ne bo tako.

— Res, dela je malo, jedi in pijače pa dovelj, je menil dolgi Laban, ali kloštersko življenje je pusto in dolgočasno. Veste, gospod Erazem, najraje bi šel k ciganom. Gluhi Tobija pravi, da ima

cigan vsako leto drugo ženo in glejte, Bog mi grehe odpusti, to bi meni ugajalo.

Erazem ni mogel ničesar odgovoriti, kajti pred vratmi je nastal močen šum. Menihi in njihovi gostje so zapuščali refektorij. Dolgi Laban se je zdaj spomnil, da mora pripraviti voz vrhniškega župnika in sodnika Završana in je hitel iz sobe. A odprl je vrata ravno v trenotku, ko je mimo njih prišel prijor Ahacij. Videvši, da sta bila Erazem in dolgi Laban sama v sobi, se je prijor ustavil.

— Kake tajne naklepe sta pa zopet kovala? je vprašal prijor porogljivo. Že dlje časa stikata glave in tičita cele noči skupaj. To se mi zdi že nekaj časa jako sumljivo.

Erazmu se ni zdelo vredno, da bi bil kaj odgovoril, tem manj, ker je videl, da je bil ta dan celo prijor nekoliko pregloboko pogledal v čašo. Dolgi Laban pa je imel tak strah pred prijorjem, da se sploh ni upal ničesar odgovoriti. Toda ta molk je prijorja še bolj razburil. Jezno je stopil čez prag in z ostrim glasom ukazal Erazmu:

— Povej, kaj sta imela! Spomni se, da si mi dolžan berzpogojno pokornost, in da imam pravico in moč, te k pokorščini prisiliti.

Prijor Ahacij je tako kričal, da so menihi prihiteli v sobo; bil je izredno razdražen, a te razdraženosti ni provzročilo samo zaužito vino, nego

v še večji meri zavest, da se je Erazem odvrnil od njega, da ga obsoja in da je izgubil pred niim vsako spoštovanje.

Prijorjeva osornost je Erazma užalila, da se je ogorčen dvignil in s plamtečimi pogledi stopil pred zbrane menihe in njihove goste.

— Dolžan sem vam brezpogojno pokornost, da, je rekel z rezkim glasom, zato slušajte. Moja vest mi pravi, da storim neodpustljiv greh, če ne vržem od sebe teh verig. Vedite torej, gospod prijor, kaj sem dolgemu Labanu povedal. Naznanil sem mu, da zapustim ta samostan za vedno.

Prijor se je pri teh besedah hipoma streznil. Takega naznanila ni pričakoval. Kri mu je zalila lice in s tresočo roko se je prijel za mizo. Erazem pa je z neko srditostjo, kakor bi hotel dati duška dolgo prikrivanim čustvom, nadaljeval:

— Mesto grobnega miru vlada v samostanu najgrja posvetnost. Samostan naj bo zavetišče duš, ki so se odpovedale vsem udobnostim življenja, a je samo zavetišče nečistnikov, pijancev in krivopriseżnikov. Samostan naj bi bil pribežališče onih, ki zaničujejo življenje in hočejo živeti samo Bogu, v resnici pa je zatočišče najgrših grehov in bivališče ljudi, ki vsak dan s svojimi deli žalijo Boga. Dolgo že sem težko nosil verige, v katere so me vkovali še v mladeniških letih, ne da bi me bil kdo

vprašal; moje srce je krvavelo in moja vest je trepetala groze, ko sem gledal vaše početje. Po božji milosti pa se je zgodilo, da sem začel iskati tolažbe v svetih evangelijih in da sem osvobodil svojo dušo, kakor hočem zdaj svoje telo. To je — kar sem povedal dolgemu Labanu.

Prijorju je zastajala sapa, tako, da nekaj časa ni mogel ziniti besede. Težko je sopel in se krčevito držal mize. Šele čez nekaj minut je prišel k sebi, potem pa je njegova jeza bruhnila z vso silo na dan.

— Zdaj spoznavam, da sem redil gada na svojih prsih. Ti grdi izdajalec in odpadnik! Iz usmiljenja sem te vzel v samostan, te negoval kakor oče svojega sina in te obsipal z dobrotami. V zahvalo za to si se izneveril sveti katoliški veri in hočeš iti med naše sovražnike. Idi, idi, in prokleta naj bo vsaka bilka, na katero stopiš, proklet bodi ti in tvoj spomin. Ali prej se boš še pokoril za svoje besede. Imenoval si naš samostan zatočišče najgrših grehov in njegove prebivalce proglasil za nečistnike, pijance in krivopriseżnike. Še imam oblast, da te zato kaznujem, in kaznoval te bodem, da boš pomnil. Primite ga in vrzite ga v ječo.

Kakor psi, če jih spustiš z verige, so menihi planili na Erazma, ga zgrabili in zvezali. Erazem se jim ni branil in ni izrekel nobene besedice. Ponosno in s povzdignjeno glavo je šel med njimi in

ko so se za njim zaprla vrata temne podzemske ječe, se je celo rahlo zasmehljal, kakor bi se mu prijorjevo maščevanje zdelo otročje. In vendar je bil v ječi, katere še nihče ni zapustil živ.

III.

V drhtečih oblakih se je dvigala megla z barja proti nebu, kakor bi se hotela povzpeti gori do pomladanskega solnca, ki je razlivalo svojo toploto na zemljo in ž njo blagoslavljalo delo žuljavih rok. Po cesti, ki je od Brezovice vodila na Vrhniko, je korakal slabo oblečen mož gosposkega stanu. Zapustil je na vse zgodaj gradič, ki je stal blizu Brezovice in s krepkimi koraki upiral pot proti Vrhniki.

Pred njim je ležala narava v vsi svoji jutranji lepoti. Videl je ravno barje, skozi katero sta kakor dva srebrna traka tekli druga proti drugi Ljubljanica in Bistra ter se združevali tik prijaznih Bevk. Na desni so se dvigali z gostimi šumami zarasli griči, ozadje pa mu je zapiral temnozelen, širen gozd, iz katerega sta se bleščali cerkev na Žalostni gori in samostan v Bistri. Svečano tihoto je le malokdaj motil kak rahel šum, ki se je slišal, kakor sopenje probujajoče se narave. Toda tuji mož ni imel smisla za čudesa, ki so se razgrinjala pred

njim. Mračno je zrl v tla in korakal hitro, kakor bi se mu posebno mudilo.

Od Vrhnike sem se je naglo bližal jezdec in peket konjskih kopit je zbudil potnika iz njegovih misli. Stopil je na stran, da se umakne jezdecu, a videvši, da je to gosposki človek, se je ustavil in se odkril, sicer spoštljivo, ali vendar ne ponižno, kakor kmetje in popotniki.

Tudi jezdec je bil zadržal svojega konja in prijazno, če tudi precej površno odzdravil. Potnik je pristopil k njemu in ga vljudno vprašal v izbrani nemščini:

— Dovolite, visokospoštovani gospod vprašanje: Ali je še daleč na Vrhniko in na Verd?

— Ne, je odgovoril jezdec; koj ko pridete okrog ovinka, zagledate Vrhniko. Vi pač niste znani v tem okraju?

— Ne, visokospoštovani gospod, tujec sem. Dovolite, da se vam predstavim: Baccalaureus iuris utriusque Simon Kozina, bivši pisar in desna roka velemožnega, sedaj že v Bogu počivajočega deželnega vicedoma gospoda Jurja pl. Höfferja.

Jezdec je strmel in ni prav vedel, govori li tuji človek resnico ali se iz njega norca dela. Tujec je to zapazil in s trpkim usmevom rekel:

— Kaj se čudite, visokospoštovani gospod? Da sem danes ubog, lačen in žejen potnik brez do-

movanja? Nikar ne mislite, da imam kaj zlega na vesti! Na meni se je izkazalo, da majhni vzroki rode velike posledice. Iz želoda se razvije hrast, iz kapelj narase morje, zaradi ženskega krila je nastala trojanska vojna, jaz pa sem zaradi svojih hlač izgubil lepo službo in še lepšo prihodnjost ter postal ubog, lačen in žejen potnik. Baccalaureus iuris utriusque Simon Kozina je pri teh besedah uprl svoje poglede na torbico, ki je visela ob jezdečevem sedlu in ni te torbice izpustil iz oči, prav kakor bi hotel od zunaj uganiti njeno vsebino.

Jezdec je zapazil ta poželjivi pogled, potegnil iz torbice obširno bučo ter rekel, izročivši jo tujcu:

— Pokrepčajte se, gospod. Saj sva v nekem smislu tovariša. Jaz sem namreč pisar in desna roka trškega sodnika na Vrhniki gospoda Završana.

—Torej kolega! Lejte, to me veseli. Simon Kozina je jezdecu ponudil roko in jo krepko stisnil. Morda mi veste kaj povedati o mojem bratrancu, vrhniškem župniku Jurju Kozini, katerega mislim obiskati.

— Lahko bi vam povedal marsikaj, je menil Završanov pisar, ali zdaj se moram požuriti. Zvečer se pa lahko vidiva, če ostanete na Vrhniki. V gostilni pri sv. Trojici me vsak večer dobite. Tam se toči izborna kapljica in te se gotovo ne branite.

— Nikdar, je zaklical Simon Kozina tako prepričevalno, da se je še Završenov pisar moral smejati. Moje geslo je: danes pijan, jutri zopet pijan!

Smeje se sta se moža razšla. Nobeden od njiju pa ni zapazil, da je izza grmovja ob cesti prežalo dvoje črnih bleščečih oči in je star cigan vlekel na ušesa vsako besedo, ki sta jo izpregovorila.

Simon Kozina, katerega so bili debeli požirki iz buče vidno okrepčali, je nadaljeval svojo pot proti Vrhniki. Tod in tam je bilo na poljih že videti ljudi na delu. Megla se je bila razpršila; ptice so se oglašale veselo in brezskrbno in od tod in od tam se je čul tudi že kak sveži dekliški glas.

Ko je prišel Simon Kozina okrog ovinka, se je pred njim odprl nov razgled, obenem pa je čul iz gozdiča klicanje:

— Pst! Gospod! Gospod Simon! Pst!

Simon Kozina se je ustavil, ves presenečen, da je slišal svoje ime.

— Ko je Gospod odpeljal Lota iz Sodome mu je rekel: Reši svojo dušo in ne glej nazaj — je šepetal Kozina sam sebi in ni niti očesa maknil na tisto stran, od koder je prihajal klic.

— Gospod Simon! Pst! se je zopet slišalo iz goščave. Kaj ste gluhi?

— Hudič naj me v zraku lasa, če se premaknem, dokler ne vem, kdo me kliče, je zdaj glasno rekel Kozina. Povej, kdo si. Ali si človek ali si duh?

— Kralj David kliče vse svoje sinove, je zdaj zadonel resen glas iz gozda.

Kozina je stisnil glavo med rameni, kakor da je nad njim zažvižgala krogla. Previdno se je ozrl in videvši, da v bližini ni nikogar, je krenil v gozd. Šel je naravnost naprej, a nikogar ni bilo videti. Šele ko je postala šuma gostejša, se je priplazil k njemu star cigan v razdrapani obleki. Kar naenkrat je stal poleg njega.

— Ali me še poznaš, Simon? je vprašal cigan.

Simon Kozina ni ničesar odgovoril. Samo prebledel je, kakor smrt, ko je zagledal cigana.

— Ne boj se, mu je rekel cigan. Sicer si nas skrivaj zapustil in odnesel seboj vrečico suhih cekinov, ali kralj David ti to odpusti, če mu zdaj zvesto pomagaš izvršiti težavno delo.

— Ali ti je to sam rekel, je vprašal nezaupno Simon Kozina. Lej, Miško, midva sva bila vedno dobra prijatelja, povej mi po pravici, kaj hoče kralj David in nikar me ne pahni v nesrečo.

— Bodi brez skrbi! Še davi je rekel kralj David, da bi dal sto cekinov, če bi vedel, kje si ti. Nekaj se je zgodilo, nekaj strašnega. Davidovo hčer so odpeljali menihi v Bistro in jo imajo v ječi;

da bi jo rešili, potrebujemo tebe. Zato si nikar ne delaj skrbi. Kralj David te bo tako vesel, da ti bo še roko poljubil.

Simonu se je zjasnilo lice in prešinilo ga je tako veselje, da je cigana Miška stisnil k sebi in potem radostnega srca šel ž njim naprej.

Tihota in hlad sta vladala v lepem senčnatem gozdu, po katerem sta se zdaj previdno plazila Simon Kozina in cigan Miško in si polglasno pripovedovala svoje doživljaje. Minulo je že več let, kar je Simon Kozina pobegnil od ciganov, s katerimi se je bil klatil dlje časa in imela sta si torej marsikaj povedati. Simon je tudi izvedel, da je pater Celestin hčerko ciganskega poglavarja v gozdu napadel in ji storil silo, da je Miško potem užgal samostanski skedenj in da je pater Celestin s samostanskimi hlapci v ribiški koči pri Bevkah presenetil cigansko tolpo, in dva cigana ter hčerko kralja Davida odpeljal v samostan ter jih vrgel v ječo, kjer so še sedaj.

— Kralj David se je zaklel, da jih reši, pa če bi moral vse požgati in poklati, je pripovedoval Miško. Ko si nas ti zapustil, je bila Ester še otrok. Zdaj je krasna ženska, da ni take na celem Kranjskem. Kralj David jo je varoval kakor svoje oko. Sicer pa ga dovolj poznaš in veš, da ne bo prej nehal, dokler svojega otroka ne osvobodi.

— A kaj naj jaz storim pri tem, je vprašal Simon, da se je kralj David ravno name zmislil?

— Tudi to ti povem, je menil Miško. Kralj David te potrebuje, da bi te poslal kot vohuna v samostan. Ti si gospod, ti znaš latinski, ti si pravi mož za tak posel. Nevarnosti ni nobene, a če svojo nalogo dobro opraviš, te bo kralj David kraljevsko plačal.

Po dolgi hoji sta prišla Simon Kozina in njegov spremljevalec do ciganskega taborišča na mali planjavi. Že od daleč se je čulo otročje vriskanje. Drevje je še zapiralo pogled na tabor, a kmalu so odstopila drevesa in Simon Kozina je uzrl tri šotore, okrog katerih je solnce pletlo blesteče vence in pred katerimi je ležal sredi svoje čete ciganski poglavar kralj David.

Kar se je v onih časih klatilo ciganskih čet po Kranjskem in po Štajerskem, po Koroškem in po Primorskem, vse so priznavale kralja Davida za svojega poglavarja. Kralj David je bil že skoro sto let star. Dolga siva brada mu je segla do pasu, v znamenje svojega dostojanstva pa je nosil kakor jajca debele zlate gumbe in palico z zlato sekirico na koncu. Ciganov se je bilo iz južnoslovanskih pokrajin priteplo na tisoče v Avstrijo; bežali so pred Turki in postali pravi strah naših dežela.

Kralj David in Simon Kozina sta si nekaj časa molče gledala v oči. Kar je bilo ciganov in cigank v taborišču, vsi so se umaknili v stran in pustili moža sama.

— Sedi, Simon, je čez dolgo časa rekel kralj David in legel v travo. Kar je bilo — bodi pozabljeno. Govoriva, kakor se spodobi med resnimi možmi.

— Prav, je odgovoril Simon Kozina. Pripravljen sem storiti, kar želiš.

Zdaj je začel kralj David pripovedovati o svoji hčerki in njenih spremljevalcih, ki so bili zaprti. Stari trdi mož, ki je že stokrat gledal smrti neustrašeno v obraz, je postal, govoreč o svoji hčerki, mehak in je bolestno pulil svojo gosto belo brado. Potem pa je planil pokonci in slovesno rekel:

— Prisegam ti, Simon Kozina, da te kraljevsko poplačam, če mi rešiš hčerko. Prisegam ti pri večnem solncu, da ti izročim cel mernik beneških cekinov, če otmeš mojo Ester.

Simonu Kozini se je bliskalo pred očmi, ko je slišal to obljubo. Cel mernik beneških cekinov — to je bilo res kraljevsko plačilo, kakršno je mogel obljubiti samo ciganski kralj, plačilo, ki je potepuštva že davno sitemu Simonu Kozini zagotavljalo brezskrbno in udobno življenje do smrti.

— In jaz, kralj David, ti prisegam pri spominu svoje matere, da storim vse, kar ukažeš in da ne neham prej, dokler tvoje hčere ne rešim.

Moža sta si krepko stisnila roke, kakor bi hotela s tem potrditi sklenjeno zvezo in potem zopet legla v travo, da se natančno domenita o svojem načrtu.

Šele proti večeru je Simon Kozina zapustil ciganski tabor. Kralj David in Miško sta ga spremljala po gozdu, dokler se ni v daljavi zasvetila velika cesta, vodeča na Vrhniko. Tam so se možje poslovili. Cigana sta se vrnila v svoj tabor, Simon Kozina pa je sam krenil proti Vrhniki. Zdaj je hodil lahko in gibčno in veselo mu je bilo pri srcu, kajti v žepu je žvenketalo dvajset svetlih beneških cekinov, ki mu jih je bil pri slovesu stisnil v roke kralj David, povrh pa je imel zavest, da jih dobi še cel mernik.

Že je mesec razlival svoj bleščeči sijaj na zemljo in že so v posameznih hišah gorele luči, ko je prikorakal Simon Kozina na Vrhniko. Spomnil se je znanja, ki ga je storil zjutraj na cesti in gostilne, ki mu jo je bil nasvetoval prijazni pisar tržkega sodnika. Pazno je motril posamezne hiše, dokler ni njegovo oko zagledalo ošabno ob cesti stoječo hišo, nad katero je bilo napravljeno znamenje sv. Trojice.

V gostilni je bilo prav živahno. Čeprav nizka, vendar prostorna sobana je bila polna voznikov, ki so prišedši iz Trsta ali iz Italije tod prenočevali in svoj obilni zaslužek zapravljali. Tudi tržani so hodili radi v to gostilno, v stranski sobi pa se je zbirala trška gospoda okrog svojega sodnika Završana.

Simon Kozina je nastopil v gostilni pri sv. Trojici kakor mož, ki ima dvajset pristnih beneških cekinov v žepu in se zaveda svojega bogastva. Ko je pa še povedal, da je bratranec vrhniškega župnika in da je bil svoj čas, ko je še služil pri baronu Eckhu na Gorenjskem, poseben prijatelj Antona Magajne z Verda, so vrhniški tržani pred zgovornim možem dobili velik respekt in mu vse povedali, kar je vprašal, da je v kratkem času spoznal vse osebne razmere v celem okraju.

Predno je Simon Kozina legel spat, se je naslonil na okno svoje sobe in razmišljal o veliki premembi, ki se je zgodila ta dan v njegovem življenju. Pred njim je ležala Vrhnika, podobna izumrlemu mestu. Prebivalci tega trga so živeli samo v spominih in v nadah, sedanjosti pa niso pojmili.

Znameniti dogodki tega časa niso našli v tem kraju odmeva. Ljudi niso strašili Turki, pred katerimi se je tresla vsa Evropa, ker so bili prepričani, da Turki ne pridejo do Vrhnike in tudi mogočno

reformacijsko gibanje še ni našlo tukaj odmeva. Sicer se je med kmeti tega okraja že dlje časa širilo nezadovoljstvo s katoliško duhovščino in se je kmetsko ljudstvo začelo oklepati novih naukov, ali trg sam je bil še odločno katoliški. Samo ena oseba je bila v trgu, ki je že javno kljubovala katoliški cerkvi in njenim zastopnikom. To je bila gospa Regina, soproga »vrhniškega Pilata« Završana.

Noč je bila svetla, tako da se je videlo daleč naokoli. Z barja in z bližnjih gozdov je lahni spomladanski veter nosil vonj sveže trave in mladih smrek. Mesečina je svetlikala nad strehami in ob hišah, izpreminjala njih nejasne boje in stvarjala iz njih čudovite nove harmonije.

Simon Kozina je gledal nepremično na vrt nasprotne hiše, kjer sta sedeli v mirnem pogovoru gospa Regina in njena mati in čakali, da se sodnik Završan vrne domov. V gostilni so bili Simona natančno poučili tudi o gospe Regini. Ko jo je sedaj videl na njenem vrtu, se je vsa njegova pozornost osredotočila nanjo, kakor bi od nje pričakoval posebne podpore pri rešitvi svoje težke naloge.

Toda narava je bila močnejša nego volja Simona Kozine. Utrujenost je moža prevzela. Naslonil je ob roko svojo malo glavo, ki je bila podobna glavi kake stare aristokratske device, katera se je vdala pijači, in zaspal na oknu. Ko se je končno pre-

budil, je bila tudi na Završanovem vrtu že tema, mesec se je bil izgubil z obzorja in veter je podil samo še hlad in vlažnost pred seboj. Sedaj je tudi Simon Kozina poiskal svoje ležišče.

IV.

Majhen in skromen je bil dom Antona Magajne na Verdu. Sredi malega vrta, po katerem je cvetoči bezeg razširjal svoj omamljivi vonj, je stala stara in že jako slaba hiša, vsa obrasla z zelenjem, da so se z nekoliko oddaljene ceste komaj okna razločevala. Izza davnih časov je bilo to posestvo svobodna kmetija in Magajni na njej gospodarji. Anton Magajna je bil to svobodno kmetijo podedoval po svojem bratu; prej je služboval na raznih graščinah kot oskrbnik, nazadnje pri baronu Eckhu v Begunjah na Gorenjsekm. Po bratovi nenadni smrti je popustil službo in sedaj sam gospodaril na tej domačiji. Gospodinjstvo mu je vodila edina sestra Ana, še mlada vdova samostanskega logarja. Na koncu Magajnovega vrta, v prostorni hladni lopi, je sedela mlada družba in živahno razpravljala o velikem boju, ki so ga bojevali kranjski deželni stanovi z nadvojvodo Karlom zaradi enakopravnosti protestantov s katoličani. V družbi je bila tudi gospa Regina, ki je tiho in molčeče se-

dela poleg Magajnove sestre in poslušala živahna razpravljanja o bojih z nadvojvodo Karlom, ki ni hotel protestantom dati pravice. Ne enkrat ni posegla v pogovor, dasi se je z vso dušo oklepala nove vere in z vso strastjo svojega ognjevitega temperamenta sovražila papiste. Le zdaj in zdaj je dvignila svoje belo čelo. S svojimi velikimi temnimi očmi, ki so sijale kakor večne zvezde svetnice Venere, je pogledala nekako vprašujoče okrog sebe, kakor bi hotela reči: Čemu se prepirate, saj je vendar vse jasno. In zopet je tekel pogovor dalje in postajal čedalje burnejši.

— In naj cesar in nadvojvoda še tisočkrat prepovesta oznanjanje evangeljskih resnic, je dejal Anton Magajna srdito, jaz se vendar ne uklonim. In če bi imel papež vrh svojih treh kron še četrto, od božje besede me ne odvrne.

— Mene tudi ne, je zaklical nekdo od zunaj in pri vhodu v lopo se je prikazal dolgi Laban. Čisto prav imate, gospod Magajna. Doslej vam nisem in nisem hotel verjeti, ali danes sem spoznal svojo zmoto. Jaz prestopim zdaj tudi k novi veri, ali pa grem k ciganom.

Vsi so se smejali dolgemu Labanu, a ta se je držal jako resno in svečano.

— Kaj se je pa zgodilo, Laban, da si tako nejevoljen in se hočeš odvrniti od vere samostanskih

gospodov, je vprašal Magajna in ponudil Labanu vrč vina. Laban se pijače ni branil. Ko je pogasil svojo žejo in si obrisal z rokavom dolge brke, je možato sedel na klop.

— Danes se ni treba prav nič smejati, je rekel dolgi Laban. Jaz sem se res spreobrnil. Sedem let sem hodil vsak dan na Žalostno goro prosit Mater božjo, naj gleda, da dobim jaz tisto kajžo, ki jo ima moja teta v Rakitni. Zdaj je teta umrla, kajžo je pa dobil čisto tuj človek. Na, in pri taki veri naj jaz ostanem? Za ves svet ne!

— No, le malo potrpi, je menil Magajna. Saj se ti v samostanu prav dobro godi, a predno se okleneš evangelija, ga moraš vendar spoznati.

— Ah — tisto kloštersko življenje je tudi tako postalo, da ga ni več prenašati. Odkar je bila ona rabuka zaradi ciganke, se je v kloštru vse spremenilo.

— Kaj pa je?

— Sedem latvic božje jeze se je zlilo na samostan, je pripovedoval Laban. Prijor Ahacij je postal tak, da ga ni več prenašati. Danes je divji, kakor bi ga bil sam satan obsedel, drugi dan pa zopet joka in se napije, kakor tisti Bonač, ki je dobil v dar hišo in majhen mlin, ker je vzel prijorjevo ljubico za ženo in zdaj prijorjevega sina pestuje. Pravi gospodar v samostanu je zdaj pater

Celestin. Časih se mi zdi, da se prijor Ahacij in pater Celestin kar pobijeta, tako se prepirata; čez uro sta pa spet dobra in vse se zgodi tako, kakor hoče pater Celestin, pred katerim se zdaj že menihi tresejo. In po noči! Časih se iz podzemskih ječ čuje tako ihtenje in vpitje, da me je kar groza.

Družba je z napeto pozornostjo poslušala dolgega Labana, tembolj, ker zadnji čas ni bilo iz samostana ničesar več slišati. Vedelo se je samo, da je začel samostan s svojimi podložnimi kmeti ravnati silno kruto in jim nalagati čedalje večjih bremen. O notranjih dogodkih v samostanu pa se ni izvedelo ničesar.

— Čuješ, Laban, je vprašal Magajna, povej vendar, kaj je pa z Erazmom?

— Ko bi jaz vedel, je odgovoril Laban in odmaknil roke, s katerimi se je doslej nekako krčevito oklepal vrča. Smili se mi — a pomagati mu ne morem. V isti ječi ga drže, v katero se pride samo iz samostana. Temna in mokra je ta ječa, prav kakor bi ti hudiči hoteli, naj Erazem v njej pri živem telesu segnije. Še tisti cigani, ki jih imajo zaprte, so v boljših ječah.

— Kaj Erazma ni mogoče na kak način osvoboditi? je vprašal Magajna. Dokler bo pater Celestin gospodar v samostanu, ne bo Erazma izpustil iz ječe in s pritožbami se nič ne opravi.

— Ej, ko bi jaz vedel, kako Erazma spraviti iz ječe, bi bil to že zdavnaj storil, je dejal Laban. A posameznik ne more ničesar opraviti. Kmete bi lahko naščuval na punt, a ti se boje Najsvetejšega. Sicer pa je samostan zdaj tako utrjen in je vedno toliko stražarjev doma, da bi tudi kmetje ničesar ne opravili.

— Torej se da le z zvijačo kaj doseči.

— Seveda! Samo z zvijačo! A povejte s kako zvijačo. Laban je bil tako jezen, da je kar ob mizo udaril. Že vse tedne si belim glavo, kako bi Erazma spravil iz ječe, pa mi ne pride nič pametnega na misel. In prav zato sem prišel danes k vam, da mi svetujete.

Nastal je molk. Skozi zelenje, s katerim je bila lopa obrastla, se je prikradel svit zahajajočega solnca in trepetal na belem krilu gospe Regine in na njenih rjavih laseh.

— Stvar je treba dobro premisliti, Laban, predno se kaj stori. Veseli me pa, da si pripravljen pomagati. Oglasi se večkrat pri meni. Kar bo mogoče, storim vse, da rešiva Erazma.

Med resnimi pogovori se je približal večer. Šele ko je zavladala velečastno globoka nočna tihota, se je odpravila družba proti Vrhniki. Magajna in Anica sta spremljala svoje goste, mesec pa jim je razsvetljeval pot. Kar samo ob sebi se je zgodilo,

da sta Magajna in gospa Regina šla skupaj. Gospa Regina je bila okrog vratu ovila črn šal tako, da je bila v molčečem sijaju svetlega večera njena glava podobna cvetu, ki gleda iz vaze. Družba, ki je šla spredaj, je bila zgovorna in glasna, gospa Regina in Magajna pa si nista imela ničesar povedati.

Šele proti koncu pota se je gospa Regina nekoliko ustavila in polglasno rekla:

— Nevarnega dela ste se lotili, gospod Magajna. Boj s papisti je težak in že marsikdo je moral plačati s krvjo in z življenjem, da se jim je uprl.

— Vem, gospa, da imajo papisti večjo moč v rokah, kakor marsikateri cesar in kralj, ali potrebno je, da se njih moč razbije. Kdor je slep ali duševno tako slab, da ne uvideva koristi in potrebe tega boja, naj ostane doma in nihče mu ne bo tega zameril. Kdor pa spoznava, za kaj gre, da gre za srečo in bodočnost naroda in človeštva, ta ima odprti samo dve poti: ali mora služiti Rimu, ali se proti njemu vojskovati. Na strani stati in samo gledati, ne sme; to ni častno — in vsaj jaz tega ne morem.

— Ali vas sovražijo duhovniki in menihi prav posebno. Menda ker se vas boje. Kdo ve, kaj še store, da bi vas uničili.

Anton Magajna se je obrnil k gospe Regini. Čutil je iz njenih besedi trepet njene duše in v nje-

nih tajinstvenih očeh čital bojazen njenega srca, da se mu kaj ne primeri. In tedaj ga je prešinila taka radost, kakor še nikdar v življenju in ga je tako prevzela, da mu je zmanjkalo sape. Potem pa je vzkliknil veselo in ponosno kakor fant, ko se vrača od vasovanja:

— Naj se zgodi volja božja, gospa Regina, poguma si ne dam vzeti. Vsak je lahko ponosen, kogar papisti sovražijo in preganjajo. Sicer pa jaz nisem zrasel iz mehkih tal in pod gorkim solncem, ampak na skalnatih tleh in med dežjem in viharjem sem postal mož in ne poznam strahu.

— A življenje je kratko in zato se človek ne sme podajati v nevarnosti, je tiho pripomnila gospa Regina.

— Življenje traja samo en trenotek, a ta trenotek zadostuje, da se ustvarijo dela večnega pomena. Lejte, gospa, tudi jaz poizkusim, da storim kaj takega. Ne hrepenim po slavi vojskovodje, ne po plemiškem grbu, pomagati pa hočem pri zgradbi velikega poslopja, ki naj bo dom sreče in zadovoljstva in naj varuje rojake pred vsako krivico. Če pogledate po domovini, kaj vidite? Bedo, strašno bedo! Tu imate nekaj velikašev in bogatih duhovnikov, ki imajo pravico, da uživajo sadove dela vseh drugih ljudi in zapuščajo to pravico svojim otrokom ali cerkvi — na drugi strani pa vidite

tisoče in tisoče, ki so rojeni v siromaštvu in blatu, ki so zrasli v nevednosti in v praznoverstvu, ki delajo vse življenje kot živali in žive kakor psi. In ti, gospa Regina, so moji bratje, in tem moram pomagati. Če jih osvobodim iz duhovske sužnosti, sem storil dovolj, ker potem bodo imeli moč, da si sami izvojujejo pravico.

In ko je videl začudeni pogled gospe Regine, je smehljaje pristavil:

— Ali nikar ne mislite, da hočem to sam izvršiti. Le skromen pomočnik bom pri tem velikem delu, ki ga je začel Primož Trubar. Že če odprem novi veri vrata na Notranjsko, bom srečen in bom imel zavest, da sem izpolnil svojo dolžnost. Bistri velja moj boj in zmagal bom, če pridobim Vrhniko in Borovnico. Vem, da me čakajo še težki dnevi, velike bridkosti in morda tudi hudo trpljenje, ali svojega namena ne opustim. Davno sem že krenil z razhojenega pota, ki vodi samo k napajališču in h koritu.

— Kaj je to provzročilo? Kdaj ste se odločili za to? je vprašala gospa Regina.

— Treba je bilo več let, preden sem prišel do tega spoznanja. Že kot deček v Ljubljani sem imel priliko, seznaniti se z novo vero in spoznati, da se je stara vera odvrnila od Kristusa in zapustila njegove nauke. Takrat je bil Primož Trubar, ta

krasni junak, še kanonik stolne cerkve. On in njegov prijatelj kanonik Pavel Wiener sta oznanjala novo vero, ki pa je pravzaprav stara vera, ki se drži Kristusovih naukov. Tedaj je ljubljanski škof Urban Textor, ki je bil osebni prijatelj Ignacija Loyole in je imel kot spovednik kralja Ferdinanda velik vpliv na dvoru, izposloval povelje, da je zapreti in kaznovati vse duhovnike, ki oznanjajo evagelije. Starega prošta Lenarta Mrtlica so vrgli v ječo, ga odstavili in ker se ni hotel podvreči, ga izobčili. Generalnega vikarja Jurija Dragoliča in Pavla Wienerja so pahnili v ječo in poleg teh še več drugih. Trubarja niso dobili. Mudil se je slučajno v Št. Jerneju in tam izvedel, kaj ga čaka. Trubar je pobegnil v Trst, v Ljubljani pa so ga odstavili od službe in jaz sem bil sam v stolni cerkvi in sem slišal, kako ga je škof Urban Textor izobčil in preklel. To je bil zame strašen dan in tedaj je v mojem srcu začelo kliti sovraštvo proti papistom.

— Ali ste potem še kaj videli Trubarja?

— Videl sem ga in tudi govoril sem ž njim. Prvič je to bilo leta 1561., ko so deželni stanovi imenovali Trubarja za deželnega propovednika. Tedaj sem bil jaz oskrbnik pri baronu Eckhu v Begunjah na Gorenjskem. Trubar se je vozil iz Nemčije v Ljubljano in jaz sem ga spremljal od

Begunj naprej. Tega potovanja ne pozabim nikdar. In ta sprejem v Ljubljani!

— Ali je bil slovesen? je vprašala gospa Regina.

— Čez vse slovesen in presrčen. Še dan sem si zapomnil. Dne 26. junija smo prišli v Št. Vid nad Ljubljano. Jaz sem jahal pred vozom, kar sem zagledal vse polno vozov, v katerih so sedele ljubljanske gospe in mnogo ljubljanskih meščanov na konjih. Mestni svetovalec Luka Cvekelj je prvi spoznal Trubarja, a ko mu je segel v roko, tedaj so začeli gospodje vihteti klobuke, gospe so mahale z robci in do nebes so morali slišati veselo klicanje: Vivat Trubar! In potem šele v Ljubljani! Vse je bilo pokonci. Trubar je moral kar bežati, kajti vsak mu je hotel poljubiti roko.

— In kdaj ste drugič govorili s Trubarjem?

— Leta 1565., ko je moral zapustiti svojo domovino. Novi ljubljanski škof Peter Seebach je tožaril Trubarja na vse strani in prosil pri cesarju, naj da brez vsake preiskave Trubarja in njegove pomočnike zapreti. Deželni stanovi so to preprečili in dosegli, da se je začela preiskava proti škofu, ali čim je umrl cesar Ferdinand in je nadvojvoda Karel prevzel vlado v Notranji Avstriji, se je koj začel boj proti Trubarju in vsem protestantom in Trubar je bil pregnan iz svoje domovine, pregnan

za vedno. Med tistimi, ki so ga spremili do tirolske meje, sem bil tudi jaz. Trubarjevi nauki so mi ostali v srcu — po njih se hočem ravnati.

— In če Vas nadvojvoda požene v prognanstvo?

— Jaz se mu ne uklonim.

Družba je bila prišla do Vrhnike in treba se je bilo ločiti.

— Lahko noč! je donelo z vseh ust in vsi so si segli v roke. Gospa Regina pa je, podavši Magajni svojo vročo in tresočo se roko, tiho dostavila: In nekar ne pozabite, kaj sem Vam rekla! Človek naj se ne podaja v nevarnosti, ker le dokler je svoboden in živ, zamore biti koristen.

— Ali zaradi nevarnosti se človek ne sme izogibati potrebnemu delu, je odgovoril Anton Magajna, držeč gospo Regino za roko tako, kakor da je nikdar več ne izpusti. Tudi če pridem ob svobodo in življenje, moje delo vendar ne bo brez koristi. Vihar se pripravlja na Kranjskem, krasen, mogočen vihar, kakor ga še ni bilo. Pozdravljen bodi ta vihar, pozdravljene te strele, ki bodo treskale po slovenski zemlji, ki očistijo zrak in ustvarijo novo srečo. In jaz naj bi tičal za pečjo? Vidite, gospa Regina, tudi če podere strela vrh gore stoječo jelko, gozd ostane vendar in razklana in ožgana jelka zapusti seme, iz katerega zrasejo nova

drevesa. Tako mislim jaz o nevarnostih, ki me čakajo, in zato gospa Regina, pojdem svojo pot, tudi če me zadene ista usoda kot jelko vrh gore. Ali toplo mi je danes pri srcu, gospa Regina, tako toplo, kakor še nikdar, ker ste zame v skrbeh, ker vidim, da vam nisem več tujec.

Plaho in naglo mu je Regina odtegnila svojo roko, v njenih očeh je za trenotek ugasnil ves sijaj in Magajno je zadel tako žalosten pogled, da se ni upal nobene besede več izpregovoriti.

Družba se je končno razšla. Magajna in njegova sestra sta se vrnila na Verd, ostali pa proti svojim domovanjem.

Ko pa so bili moški sami med sabo, so začeli stikati glave in si z veliko važnostjo pripovedovali, kaj so vse opazili.

— Za roko jo je držal, je pripovedoval bogati trgovec Skočir. Prav natančno sem to videl. Da, dolgo jo je držal, in stiskal jo je, da bi kmalu jaz zacvilil.

— Saj pravim vedno: žensko srce je kakor romarski voz, na katerem se zmerom še za enega prostora dobi, se je oglasil debeli tržan Kričaj. Enemu samemu moškemu ne bo nobena ženska vse življenje zvesta.

Res je! A kaj hočemo, je zdihoval Skočir, ki ni hotel zaostati za Kričajem, je že tako, da žena ne

more ostati brez ljubimca. Časih se zgodi, da postane lastni mož ta ljubimec in potem je zakon srečen, ali navadno je tako, da je za srečen zakon treba treh oseb.

Kot zadnji se je oglasil sanjavi zasebnik Zmrzan.

— Tudi jaz imam svoje skušnje in rečem Vama, nikar ne sodimo, da ne bomo sojeni. Ljubezen je le najpametnejša stvar na svetu, čeprav jo zasmehujejo kot neumnost, zakaj popolnoma srečen je človek vendar samo tedaj, kadar ljubi.

In melanholično kimaje s svojo sivo glavico, se je mož ločil od svojih odhajajočih tovarišev.

Težkega srca in z dušo, v kateri so valovala najrazličnejša čuvstva in ji gnala kri v glavo, je prišla gospa Regina domov. Iskala je miru, a ga ni mogla najti. Vedno in vedno so se njene misli vračale na Verd, k ponosnemu možu, ki je bil pripravljen žrtvovati vse in celo samega sebe, da svojemu narodu pomore do boljše prihodnjosti in odpre pot pravim naukom Izveličarjevim. Noč je bila mila, bila je noč, ko se rode ljubavne narodne pesmi. Gospa Regina je sedla k oknu in opazovala veličanstvo spavajoče prirode, ali naj se je še tako premagovala, njene misli so begale vedno nazaj k Antonu Magajni.

Naposled je vžgala luč in vzela v roke sveto pismo. V njem je vedno našla tolažbe. Odkar ji je Magajna podaril sveto pismo v prevodu, se ji je zdelo, kakor da se je seznanila z nekaj popolnoma novim. Že čez petnajststo let so oznanjali nauke Izveličarjeve, ali šele odkar je sama čitala evangelije, je te nauke pojmila. Bilo ji je tako, kakor da pri čitanju sliši Izveličarja samega in moč njegove osebnosti, njegovega življenja, njegovih navodil, jo je krepila in povzdigovala nad vse skrbi in bolesti.

Počasi je listala po knjigi, čitaje zdaj tu zdaj tam nekaj vrstic.

— Zakaj ne dajo papisti te knjige narodu v roke, se je vpraševala gospa Regina. Zakaj jo tiskajo samo v jeziku tistega rimskega višjega biriča, ki je dal Izveličarja na križ pribiti, zakaj se vrše vsa cerkvena opravila papistov v tem jeziku, ki ga skoro nihče ne ume? Ko bi papisti ne bili Izveličarjevih naukov pokvarili in popačili, ne bi sv. pisma prikrivali!

Zopet je pod prsti zašumel list in njeno oko je obstalo na poslanici Korinčanom. »Sedaj pa ostajajo vera, upanje in ljubezen, to troje — največja od njih pa je ljubezen.«

Njena bela, krepka in vendar žensko lepa roka je omahnila in knjiga je zdrknila na tla. Misli in čustva, ki jih je vzbudila poslanica Korinčanom v

njenem srcu, so jo tako prevzela, da je trepetaje, žareča razgretosti in notranjega nemira, vstala in iskala hladila pri oknu. Naslonila je glavo v dlan in zopet zrla v noč. Pred njo je ležal odprt svet v jasni mesečini in videlo se ji je, kakor da gleda, kako gre življenje mimo nje iz večnosti v večnost, stalno in zanesljivo, vedno nepremično v isti meri, podvrženo le eni moči, kateri ni kos nobena druga, še tako mogočna sila, podvrženo zakonu vseh naravnih zakonov. Ali bi moglo to vznemirjenje sploh obstajati in se prenavljati iz večnosti v večnost, ko bi ne bilo te veličastne notranje moči in ali more biti ta moč kaj drugega, kakor ljubezen, kateri nobena sila v stvarstvu ne more kljubovati?

Gospa Regina ni mogla dobiti odgovora. Dihala je čedalje težje, srepo, z gorečimi očmi je zrla v svetlo noč in gori proti temnomodremu nebu, na katerem so blestele in se smehljale zvezde. Trepetala je po vsem životu in krčevito stiskala roke, kakor bi se borila s telesnimi bolečinami. Naposled pa je počasi sklonila ponosno glavo, sklenila roke na prsih in kakor da je bila v težki borbi premagana dihnila komaj slišno »— — — —

»Sedaj pa ostajajo vera, upanje in ljubezen, to troje — največja od njih pa je ljubezen.«

V.

V samostanu v Bistri je vladala tihota. Solnce je pripekalo s tako močjo, da je zemlja rahlo pokala; drevesa so pripogibala svoje vejevje, kakor bi omagovala in cvetice na vrtu so se pripogibale na razne strani, kakor bi umirale žeje.

Menihi so se bili poskrili v svoje celice, kajti ta dan sta se bila prijor Ahacij in pater Celestin zopet sprla in se razšla v silnem sovraštvu. Celo samostanski stražarji in hlapci, ki se sicer za meniške prepire niso dosti menili, so bili ta dan vznemirjeni, ker se je to pot prvič primerilo, da je prijor Ahacij potegnil samokres iz svoje halje in pomeril na patra Celestina. In če bi drugi menihi ne bili priskočili, bi se bil v samostanskem refektoriju zgodil umor. Prijor Ahacij je po tem prizoru ostal v refektoriju in se kakor blazen zalival z vinom. Časih ga je prevzela strast in začel je biti s pestmi po mizah in rjuti v svoji togoti kakor ranjena zver, potem pa je zopet omahnil na klop in jokal na glas. Vsi samostanski prebivalci so vedeli, da v takih dnevih ni ž njim ničesar govoriti in da ga je treba pustiti v miru, kajti v svoji jezi in v svoji bolesti je bil prijor Ahacij strašen.

Med tem, ko je prijor Ahacij divjal in jokal v refektoriju, se je pater Celestin tiho priplazil iz

svoje celice. Stopal je po prstih in previdno odprl velika železna vrata, ki so vodila iz hodnika v podzemske prostore in katera je za seboj zaklenil. Po temnih vlažnih stopnicah je taval doli do globoko pod zemljo ležečih kleti, kjer so bile samostanske ječe. Medla luč, prihajajoča iz jako ozkih odprtin ob stropu, je le toliko razsvetljevala hodnik, da se je spoznalo, če je zunaj dan. Pater Celestin je užgal luč in šel proti koncu hodnika, kjer je bila velika, popolnoma temna podzemska dvorana. Na gornjem koncu te dvorane je visel velik križ. Pater Celestin je užgal dve veliki plamenici, ki sta bili pritrjeni ob obeh straneh križa. Rdeča luč je grozotno razsvetlila širni prostor in strašna orodja, ki so bila razpostavljena po dvorani. Ta dvorana je bila samostanska mučilnica in iz nje so vodila posebna vrata v celice onih, ki so bili obsojeni na mučenje.

V očeh patra Celestina je zažarel ogenj inkvizicije. Ljubil je kri, človeško kri, zaradi njene barve, zaradi njenega duha, ki ga je bolj opijanil, ko najmočnejše vino, zaradi strašne in vendar grozotno-prijetne razburjenosti, ki jo je v njem provzročala.

S tresočimi rokami je odklenil mala vrata in tiho, kakor fant pri vasovanju, zaklical: Ester!

Iz temne celice ni bilo odgovora.

— Ester! Pridi k meni! Ester, jaz te ljubim. Če hočeš biti moja, ti položim vsa bogastva pred noge in bom tvoj suženj. Samo ljubi me, zakaj jaz te ljubim, Ester, jaz te ljubim blazno in te raje umorim, kakor da bi te pustil od tod.

Milo, skoro pretresujoče so se čule te, neskončno strast razodevajoče besede. Odgovora pa pater Celestin ni čakal. Naenkrat je kot hijena na svoj plen planil v celico in za lase privlekel iz nje mlado, popolnoma golo žensko ter jo pahnil v dvorano.

— Ti me ne ljubiš, ciganska kača, ti me zaničuješ? Čarovnica si! Vklenila si me v svoje spone, da bi me ugonobila. V možganih mi vre in v očeh mi gori. Kri! kri!

Kričaje strahoma v silnem obupu je Ester bežala na stran. Zagnala se je v vrata, a ta so bila zaprta. Zagnala se je novič, a med tem je bil planil pater Celestin k zidu, strgal z njega bič, ki je tam visel in se zapodil za ciganko. Bič je zažvižgal po zraku, tlesknil dvakrat, trikrat na kožo gole ciganke in se opletel njenega života. Ester se je s strašnim krikom zgrudila na tla. A ko je pater Celestin pri svitu plamenic zagledal kri, rdečo in gorko, žarečo, kot žare rubini, ko je zagledal raztrgano meso, iz katerega je odtekalo življenje, tedaj je vrgel bič od sebe in v blazni strasti začel poljubljati te rane,

kakor bi hotel popiti odtekajočo kri. In ustne njegove so šepetale:

— Ljubi me, Ester, ljubi me — jaz te ljubim neznansko.

Ko ga je pa ciganka, prišedši zopet k zavesti, pahnila od sebe, jo je srdito zagrabil za lase in jo vlekel nazaj v njeno celico, roteč se srdito:

— Pa pogini tu! Dokler sem jaz živ, ne prideš iz ječe, če nečeš biti moja.

In zopet ga je obšla divja jeza, hrepenenje po krvi, želja, videti raztrgano meso in v neznanskih mukah trepetajoča človeška telesa. Pobral je bič in hodil od celice do celice in iz vseh teh celic je odmevalo žvenketanje verig, tleskanje biča in obupno, bolestno vpitje, ki se je izgubljalo po širnem hodniku.

Do ene same celice ni imel pater Celestin ključa, do celice, v kateri je umiral Erazem pl. Obričan. Gredoč mimo vrat te celice je pater Celestin odprl lino, skozi katero je jetnik dobival kruh in vodo, in s porogljivim glasom zaklical:

— No, visokoblagorodni gospod Erazem, kaj še ne boš preklical svojih besed? Ali naj ti tortura odveže jezik? Česa še čakaš?

Zamolklo se je čulo iz grozne celice:

— Čakam, da pride moj čas — kakor sv. Janez v puščavi.

Pater Celestin se je zasmejal na glas, da je donelo po vsem hodniku, zaprl lino ter smeje se odšel, ne meneč se za sledove krvi na meniški halji.

V samostanu je bilo še vedno tako, kakor da je vse izmrlo, ko je pater Celestin prišel iz podzemskih ječ. Nikjer ni bilo videti človeka, od nikoder ni bilo slišati glasu. Pater Celestin je najprej prisluškoval pri refektorijskih vratih ali niti najmanjši šum mu ni izdal, če je prijor še notri, ali pa se je že umaknil. Polagoma inprevidno je odprl vrata in uzrl prijorja Ahacija, ki je, držeč ostanek razbitega vrča v roki, ležal brez zavesti sredi dvorane. Na lice patra Celestina je legla senca porogljivega prezira.

— Zopet se je opijanil, da si pomiri vest zaradi tiste krive prisegice, se je rogal pater Celestin. Bedak! Že desetkrat je dobil odvezo, sto odpustkov si je že zaslužil, in vendar ne najde miru. In to je mož? To naj bo gospodar mogočnega samostana, vladar toliko podložnih kmetov, zaščitnik vere in strahovalec krivovercev?

Pater Celestin je uprl roke v boke in sunil brezzavestnega prijorja z nogo. Ali prijor se ni premaknil, ležal je na tleh, kakor da ni več življenja v njem.

— Treba bo, da se ga odkrižam, je govoril pater Celestin sam sebi. Teh bojev ž njim sem se

naveličal, četudi sem ga še vedno podvrgel svoji volji. Čas je, da odstranim edino oviro, ki mi je na potu do prijorskega prestola.

Počasi je hodil pater Celestin po dvorani, sanjajoč o velikem zlatem križu, ki ga bo nosil na prsih, o velikem ugledu in vplivu, ki ga bo imel, o sladkostih, ki jih bo užival, kadar doseže svoj cilj. Sanjal je razkošne sanje in le časih je zatemnel njegov pogled in zadobil tisti strahoviti izraz, katerega so se podložni kmetje vselej tako prestrašili, da so se križali, med tem ko so ženske popadale na kolena.

Pater Celestin je stopil k oknu in pogledal na dvorišče. Tam je na kameniti klopi pri vratih sedel stražar in se pogovarjal s cvetočim kmetskim dekletom, ki je stalo pred njim z molkom v roki in dasi zbegano, vendar ponižno prenašalo mastne dovtipe, s katerimi jo je nadlegoval stražar. Ustnice patra Celestina so se raztegnile v oduren smehljaj.

Te tridnevne ekserciije za neveste so izvrsten izum, se je cinično smejal Celestin. Zdaj je pater Teodorik na vrsti, da vpelje to dekletce v misterije sv. zakona. No, Teodorik je teoretično in praktično izvežban in opravi svojo stvar dobro.

In čez nekaj časa, ko je dekle natančno premotril, je dejal sam sebi:

— Ko bi Teodorik ne bil tako zanesljiv in zvest moj pristaš — to dekle bi mu gotovo prevzel.

V samostanu je začelo postajati živo. Posamezni menihi so zapustili svoje celice in šli na vrt. Celestin je poklical enega izmed menihov na pomoč in je ž njim še vedno brezzavestnega prijorja Ahacija odnesel v njegovo stanovanje. Menihi so se sprehajali po vrtu in uganjali svoje šale s patrom Teodorikom in se mu ponujali za pomočnike pri ekscercijah s kmetsko nevesto, ki je vdano sledila stražarju, ko jo je peljal v sobo, kjer so se morale neveste samostanu podložnih kmetov tri dni in tri noči pripravljati za sv. zakon in kjer so menihi v tihih nočeh utrgali že toliko dekliških cvetov. Pater Celestin je bil eden najglasnejših med menihi. Za vsakega je imel prijazno besedo, z vsakim se je šalil in mu vcepljal mnenje, da so menihi rojeni ne zato, da bi živeli kot asketje, odljudeni in odmrli svetu, nego da bi bili gospodarji in vladarji zemlje in ljudi in da imajo kot taki pravico do uživanja, kakor so drugi rojeni, da delajo. S temi nauki in ker je šel menihom vedno na roko ter jih navajal k razkošju, k uživanju in k razuzdanosti, pa tudi k brezobzirnosti in krutosti napram podložnim kmetom, si je pridobil med menihi tako trdno zaslombo, da je bil prijor Ahacij proti njemu brez moči.

Dolgi Laban je iz samostanske stražnice jezno gledal na sprehajajoče se menihe. Bolelo ga je, da postane kmetsko dekle, ki je prišlo na duhovne vaje v samostan, žrtev meniške pohotnosti in jezilo ga je, da nima moči to preprečiti. Njegova jeza je še narasla, ko je med menihi zagledal Simona Kozino, bratranca vrhniškega župnika, ki je prihajal skoro vsak dan v samostan in posebno občeval s patrom Celestinom. Dolgi Laban je Simona Kozino sovražil iz vsega srca, kajti vedel je, da ščuje in nagovarja Celestina na vedno hujše postopanje proti kmetom in da vedno napoveduje menihom, da ima kmet sicer človeško, neumrljivo dušo, drugače pa da ni pravi človek, nego bitje, ki stoji med človekom in med živino in ki se ga mora z delom, z bičem in s stradanjem krotiti.

Ta dan je bil Simon Kozina posebno razburjen. Mahal je z rokami in okrog sebe zbranim menihom skrivnostno pripovedoval o svojih razkritjih.

— Le verjemite, tam pri Bevkah se nekaj posebnega pripravlja. Anton Magajna je skoro vsak dan tam. V koči, kjer Kričaj z Vrhnike in njegovi lovci, kadar streljajo jerebice in race, časih tudi kmetske goske pestujejo, tam so večkrat skrivnostni sestanki. Strašni naklepi se kujejo proti samostanu in zna se zgoditi velika nesreča, če ne

bodete previdni. Danes o polnoči bo zopet tak sestanek.

Pater Celestin se je tiho smehljal, kakor da bi nič prav ne verjel besedam Simona Kozine.

— Zadnjič ste ravno tako govorili, a ko so prišli poslani stražarji, so našli v koči dve stari ženski.

— Seveda niso ničesar našli. Ker znata ženski čarati, sta lahko obvarovali zarotnike pred pretečo jim nevarnostjo. Dokler bodete pošiljali samo stražarje, ne bodo ničesar opravili. Vi sami, pater Celestin, se morate postaviti na čelo stražarjem, da pravočasno premagate in zagovorite čarovnijo. In z Najsvetejšim morate iti, če ne bo ves trud brez uspeha. Saj vas tudi v samostanu varuje samo Najsvetejše.

Menihi niso vedeli, kaj bi storili. Živeli so v vednem strahu pred kmetskimi vstajami, dasi je bil samostan dobro utrjen in zastražen ter zagotovljena vojaška pomoč iz Ljubljane.

Pater Celestin sicer ni prav verjel v čarovništvo, ali časih se mu je le zdelo, da utegne kak posameznik imeti ta čeznatorni dar.

— Če gre pater Celestin z Najsvetejšim, grem tudi jaz ž njim, je naposled rekel Simon Kozina. Drugače pa ne grem ponoči tja, če bi mi darovali vse samostanske zaklade.

Ta izjava je bila končno odločilna.

— Dobro, je rekel pater Celestin, pa pojdem z Najsvetejšim. A sam ne grem. Razen stražarjev morata vsaj še dva meniha. Ti, Teodorik, si močan kot lev —

— Ali jaz ne utegnem, se je naglo oglasil pater Teodorik. Danes se začne duhovna vaja z Macahanovo nevesto.

— Dekle bo že še dosti zgodaj spoznalo, kako malo duhovske so vaje, ki jih bo imela s tabo, je smeje se menil pater Celestin. O polnoči smo že tako nazaj. In Anton gre tudi z nami.

Pater Celestin je zapustil družbo in dal dolgemu Labanu vsa potrebna naročila za nameravano nočno ekspedicijo.

VI.

Tiho in počasi sta plula dva čolna po Bistri doli proti Ljubljanici. Noč je bila temna in pripravljalo se je na slabo vreme. Sem in tja je padlo nekaj kapelj, a kmalu je zopet prenehalo rositi; časih je zagrmelo in v daljavi za gozdovi je zablisnilo, da so se prekriževali možje, ki so molčeč sedeli v čolnih, potem pa je vladala zopet veličastna tihota.

Čolna sta zavila v Ljubljanico. Držala sta se visokega brega, možje pa so vzeli puške v roke.

Za drevesi, ki so stala ob bregu, se je v samotno ležeči koči videla luč.

— Okno je razsvetljeno, je zašepetal Simon Kozina patru Celestinu na uho. Zdaj se pripravite!

Pater Celestin je izpod plašča, s katerim je bil ogrnjen, vzel Najsvetejše in je povzdignil nad sabo, med tem ko sta spremljajoča ga meniha poluglasno molila. Stražarji v čolnih so nagnili glave in šepetaje molili, ne da bi le za trenotek pustili orožje iz rok.

Čolna sta plula zdaj tik koče, iz katere ni bilo slišati nobenega glasu. Kakor bi bilo vse izumrlo, tako mirno in tiho je ležala koča za košatimi drevesi in izginila za čolnoma, ki sta plula naprej.

— Straže ni nobene, je menil Simon Kozina, zdaj lahko ustavimo in izstopimo.

Čolna sta obstala in vsi so se splazili na breg. Pred njimi je ležala širna ravan. Kadar se je zabliskalo, se je v daljavi videla cerkvica na Žalostni gori in samostan v Bistri, v ozadju pa nejasne konture bornih koč v Bevkah. Potem pa je bila zopet gosta neprodirna tema.

Pater Celestin je najprej razvrstil svojo četo in vsakemu posamezniku povedal, kaj mu je storiti. Sam je z menihoma in z dvema stražarjema hotel iti v kočo, ostalim je pa naročil, da ostanejo zunaj, dokler jih ne pokliče.

Previdno se je četa obrnila proti koči. Spredaj so šli pater Celestin, ki je nosil Najsvetejše, in oba meniha, ostali pa so šli v eni vrsti, da bi hitro objeli kočo. Kakor sence so se pomikali čez vlažno ravan in koča je bila hipoma obkoljena.

V koči se ni nihče ganil. Stražarji so pripravili puške in potem se je Simon Kozina približal vratom in nastavil sekiro — enkrat se je nanjo upri in vrata so bila odprta, tako lahko, kakor da sploh niso bila zapahnjena.

V ozadju se je videla na ognjišču ugašajoča žerjavica, okrog katere je sedelo nekaj temnih senc, ki so planile kvišku, ko so se vrata odprla in je z Najsvetejšim v roki stopil čez prag pater Celestin ter glasno molil latinsko molitev. Za njim so skočili v kočo dva stražarja z nabitimi puškami in oba meniha ter Simon Kozina. Ta je bil zadnji in je za seboj zapahnil vrata.

— Vsi na kolena, je zagrmel pater Celestin, kdor bi se upiral, zapade smrti! Ali ste slišali?

Nihče ni odgovoril in nihče se ni ganil. Ena presenečenih oseb je mirno prerahljala žrjavico in vrgla nanjo suhih trska in vejic, ki so se skoro hipoma vnele in je udaril plamen, ki je z rdečo lučjo razsvetlil temni prostor in vrgel svoj sijaj na patra Celestina, ki je s povzdignjenim Najsvetejšim stopil korak bliže.

Izza ognjišča se je dvignil visok širokopleč mož z dolgimi belimi lasmi in sivo brado, ki mu je segala do pasa. V rokah je držal težko palico, ki je imela za držaj zlato sekiro, okrog vratu pa mu je visela zlata verižica.

— Kdo ste in kaj hočete? je vprašal starec z gromkim glasom in se postavil pred patra Celestina. Kako si upate mirnim ljudem kaliti nočni pokoj?

Z začudenjem je gledal pater Celestin velikana, ki je stal tako ponosno pred njim. Še nikdar ga ni videl, a slutil je takoj, da ima opraviti z nenavadnim možem. Za trenotek ga je obšla celo skrb, da je v veliki nevarnosti, a ko je videl poleg sebe svoje spremljevalce, ga je menil ves strah in osorno je odgovoril:

— Kdo si ti, da si upaš kljubovati mojemu povelju in da ne poklekneš pred Najsvetejšim, kakor sem ukazal?

— Jaz sem kralj David, ciganski poglavar, oče in vodnik Aronovih sinov, je odgovoril starec. In kralj David ni klečal, kar je živ, in ne bo klečal. Pač boš pa še ti klečal pred menoj, ti, pater Celestin, razbojnik in nečistnik, zatiralec kmetov in svečenik malikovalcev.

Kakor grom se je razlegal glas kralja Davida, da so se prestrašili še pred kočo stoječi stražarji.

Obenem je počil strel in v tistem hipu je planilo na stražarje vse polno temnih prikazni in jih podrlo na tla in jih zvezalo. Kar cela vojska je bilo ciganov okrog koče. Priskočili so tako naglo, kakor da so bili skriti v zemlji, tako da se stražarji niti braniti niso mogli in so bili prej povezani, nego so se zavedli svojega položaja.

Pa tudi v hiši pod streho so bili skriti cigani, in ko je počil strel, so skočili doli in popadli stražarje in menihe. Kralj David je planil na patra Celestina. Z eno roko ga je zgrabil za vrat, z drugo mu je iztrgal Najsvetejše in ga udaril z njim po glavi. Udarec je bil tako silen, da se je monštranca razletela, pater Celestin pa se je ves krvav zgrudil na tla.

Kralj David je vrgel ročaj monstrance v kot in pobral svojo palico. Ko se je ozrl po koči, je videl, da so bili menihi in stražarji že povezani. Ukazal je zvezati tudi patra Celestina in pred kočo premagane stražarje prinesti notri.

Kakor snopje so ležali jetniki na tleh. Pater Celestin je strašno krvavel, a nobena roka se ni ganila, da bi mu pomagala. Cigani in ciganke so se gnetli po koči in krog koče, vriskali veselja in se radovali svoje zmage.

— Mir! je ukazal kralj David, in ko so vsi umolknili, se je obrnil do jetnikov in jim rekel:

Vaše življenje je v mojih rokah. Treba mi je le migniti in že bi vsi z vrvjo okrog vratu viseli na drevesih pred kočo. Treba mi je le ukazati in že bi bila pripravljena grmada za vas, kakor ste jih vi že dosti pripravili za Aronove hčere. Ali jaz vam prizanesem, vam pustim življenje in vam dam svobodo, če mi samostan vrne vse cigane in ciganke, kar jih ima v svojih ječah. Vi, pater Teodorik, se vrnete v samostan in poveste menihom mojo odločbo. Če izpuste jutri zjutraj vse cigane in ciganke, izpustim tudi jaz jetnike, če ne, pa jih dam jutri opoldne vse žive sežgati. Na to prisegam pri večnem solncu!

— Oh, gospod cigan, prosim, še nekaj.

Vsi so se presenečeni obrnili na tisto stran, odkoder je prišel ta glas, in kralj David je pristopil bližje.

— Oj, dolgi Laban, kaj si tudi ti med jetniki? Celo resni kralj David se je smehljal, ko je zagledal klavrni obraz dolgega junaka. Kaj bi pa rad?

— Nekaj bi Vas rad prosil, gospod cigan. V samostanu je zaprt tudi menih Erazem. Zaradi Vaše hčere je zaprt. Dajte, zahtevajte, da izpuste tudi njega.

— Zaradi moje Ester je zaprt? se je čudil kralj David. Torej se je vendar v samostanu našel človek, ki se je zavzel za mojo hčer?

— O, jaz sem se tudi zavzemal zanjo, gospod cigan, je menil dolgi Laban, in ko bi bil mogel, bi jo bil že davno oprostil.

Kralj David ni dlje poslušal dolgega Labana, pač pa naročil patru Teodoriku, da mora samostan izpustiti tudi Erazma. Potem je odredil, da so cigani odpravili patra Teodorika v Bistro, druge jetnike pa prenesli v čolne.

To povelje je bilo kmalu izvršeno. Čolna sta odrinila po Ljubljanici nizdol, ostali cigani so se razšli. V koči in v njenem obližju je vladala spet smrtna tihota, dokler ni zapihal veter in se je začel vihar.

Po ozkih stezah, čez polja in po gozdih so cigani gnali svoje jetnike, tako, da ti kmalu niso več vedeli, kje da so in kam gredo. Vihar je divjal in lomil drevesa, dež je lil in strele so švigale po nebu, kakor bi hotele vesoljstvo zapaliti.

Šele proti jutru so jetniki in cigani prišli do taborišča. Patra Celestina je kralj David peljal v svoj šotor, mu zopet zvezal noge in ga položil na tla. Ostali jetniki so bili izročeni v varstvo drugim ciganom, pri patru Celestinu pa je ostal kralj David sam. Sedel je na snop trave in nepremično oprt ob svojo palico z zlato sekirico zrl na patra Celestina.

Minile so ure. V taboru je bilo že vse živo, samo kralj David je še vedno sedel pred patrom Celestinom, ki je trpel neznanske muke. Večkrat so njegove suhe ustne šepetaje prosile vode, a stari ciganski poglavar se ni premaknil s svojega mesta. Molče je sedel, kot da je nem, a njegovo srce je vriskalo, ko je videl sovražnega meniha trpeti in koval strašne načrte, kako ugonobi blagoslovljenca, ki je njegovi hčeri storil silo.

Jetniki so težko čakali ure osvoboditve. Edini, ki se je dobro počutil v ciganski družbi, je bil dolgi Laban. Črni Miško mu je dal mesa in vina in je z napeto pozornostjo poslušal velikanske laži o Labanovih poskusih, oprostiti v samostanu zaprto Ester in ostale cigane. In Laban je lagal kar se je dalo ter se sam čudil, da je tako iznadljiv, povrh je pa cigane hvalil, da je njegovim sojetnikom že presedalo.

Proti poldnevu sta prisopihala v tabor dva cigana in vprašala za kralja Davida. Ves tabor je obstopil ta dva moža, ki sta bila na straži pri samostanu in vsi so hoteli vedeti, če so v samostanu zaprti cigani izpuščeni. Vrišč je bil tolik, da je celo kralj David zapustil svoj šotor in stopil med svoje ljudi, ki so pri njegovem prihodu takoj utihnili in naredili prostor, da je mogel priti do ravnokar došlih mož.

Ne da bi čakala kakega vprašanja, sta moža začela pripovedovati, da Ester in ostali v samostanu zaprti cigani še niso izpuščeni. Samostanci so jih pripeljali iz samostana in stoje zdaj z njimi tam, kjer zavije cesta v Rakitno. Eden stražarjev je imel sabo belo zastavo v rokah. Vsled tega sta se mu za stražo postavljena cigana približala in ga od daleč vprašala, kdaj izpuste Ester in jetnike. Stražar je odgovoril, da šele tedaj, ko izpuste cigani svoje jetnike; prijor je ukazal jetnike zemenjati ali pa Ester in njene ljudi pripeljati zopet v samostan .

Kralj David ni bil tega sporočila prav nič vesel, a moral se je vdati. Ukazal je torej, naj se odpravijo jetniki na mesto, kjer so čakali samostanski stražarji in naj se tam zamenjajo za samostanske jetnike. Njegovo povelje je bilo hitro izvršeno in kmalu je dolga karavana krenila iz gozda nizdolu. Obenem so ostali cigani začeli podirati svoje šotore in vse pripravljati za odhod.

Izmenjava jetnikov se je hitro izvršila in samostanski stražarji so odnesli pete kar najhitreje, boječ se, da jih napadejo cigani celo pri belem dnevu. Pater Celestin je bil tako oslabel, da so ga morali nesti.

In samostanski stražarji so prav storili, da so bežali, kajti kmalu po svojem odhodu so čuli

strašno kričanje, počilo je nekaj samokresov in cela tolpa se je vdrla za stražarji, ki so zdaj tekli kar so mogli. Pater Celestin je bil edini, ki je slutil, kaj je pravi vzrok tej ljutosti ciganske tolpe, da je Ester povedala, kaj je morala prebiti v samostanu, in boječ se, da se mu kralj David strašno maščuje, je podžgal stražarje, naj pospeše svoje korake.

Cigani so sledili stražarjem skoro do samostana in se šele ustavili, ko so spoznali, da jih več ne doidejo. A z mesta se niso maknili. Samostanci so vrata za seboj zaprli in čez zidovje pazili, kaj da store cigani. Ves samostan je bil pokonci, vse se je oborožilo in se pripravljalo na boj, pričakuje, da napadejo cigani samostan.

Toda cigani se niso premaknili, nego le kričali in grozili s pestmi. Naenkrat se je prikazal med njimi kralj David. Bil je razoglav in ves spehan od hitre hoje. Veterc se je igral z njegovimi dolgimi belimi lasmi in z njegovo sivo dolgo brado in strašno ga je bilo videti, ko je dvigal roko proti nebu in prisegal, da se maščuje, da se grozovito maščuje vsemu samostanu.

Za samostanskim zidovjem stoječi menihi in hlapci niso razumeli nobene besede te grozne prisege, ali uganili so, kaj jim je pričakovati in dasi je bil samostan krepko utrjen in izdatno zastražen, jih je vendar prešinil strah, in tudi ko so cigani že

davno odšli, jih je morila skrb, da se ciganov ne ubranijo.

— Samo nekaj ur naj nam cigani časa dajo, je menil eden stražarjev, potem se ni ničesar več bati. Prijor Ahacij je bil davi poslal patra Antona do deželnega glavarja v Ljubljano, naj pošlje vojakov, da se ciganska zalega zatre. Prijor misli, da pridejo vojaki še danes.

In res se je kmalu potem čulo iz daljave ponosno trobenje in je z Vrhnike prijezdilo petdeset vojščakov.

Prvemu oddelku vojščakov je sledil še tisti dan drugi oddelek, tako da je bilo na samostanskem dvorišču zbranih nad sto konjenikov. Poveljnik je imel od deželnega glavarja naročilo, da mora za vsako ceno narediti ciganski nadlogi konec. V ta namen je bil tudi pooblaščen, da pokliče vse grajščake vrhniškega okoliša in iz soseščine na pomoč in nameraval je s to vojsko zajeti cigane in jih vse uničiti.

Menihi, ki so se zdaj čutili popolnoma varne, so vojščake sprejeli z največjo gostoljubnostjo. Patra Celestina je pogled na vojsko kar poživil in začel je v svojem srcu kovati načrte, kako porabi vojsko za to, da uniči na mah vse nasprotnike samostana. Iz pogovora s poveljnikom je sicer izprevidel, da se po glavarjevem ukazu zaradi vere ne

sme proti nikomur postopati, ali upal je, da zdaj vsaj podložne kmete ustrahuje.

V samostanu je zavladalo živahno življenje. Na dvorišču so vojščaki užgali več ognjev in po večerji ležali prepevajoč in popivajoč okrog njih ali pa se razposajeno podili po širnem prostoru, se za šalo metali in sploh uganjali vsakovrstne burke. V refektoriju pa so sedeli menihi s poveljnikom in njegovimi podpoveljniki pri razkošni večerji, kateri je sledil pravi bakanal. Na mizah so stali velikanski vrči plemenitega malvazijca, katere so menihi in njihovi gostje tako naglo praznili, da so jih strežaji komaj in komaj sproti polnili. Samo pater Celestin ni zaužil nobene kaplje; bil je bled in upal in obveze na glavi so mu dajale toliko strašnejše podobo, ker je v njegovih očeh žarel oni ogenj, ki se je sicer pojavil samo takrat, kadar je videl trepetajoča človeška telesa in gorko, rdečo človeško kri.

Počasi je priplaval mesec na obnebje in razlil svojo bledo svetlobo na samostan. Tudi v refektorij je posvetil, kjer so bili mize skupaj postavili in razgrajali in razsajali, kakor vojščaki na dvorišču. Na enem koncu sta poveljnik in pater Gregorij igrala na kocke, na drugem koncu je pater Teodorik, ki je bil od zaužitega vina že ves rdeč, poskusil splezati na mizo, tu je eden prepeval, tam

je drugi tolkel ob mizo in kričal kakor obseden, pobočnik pa je objemal tolstega patra Avguština in se tako bridko jokal, kakor da mu je en dan pomrlo vse sorodstvo.

Pater Teodorik je bil z veliko težavo splezal na mizo in še to le z okorno pomočjo nekaterih drugih menihov. Široko se je postavil med vrče in gibaje se zdaj naprej, zdaj nazaj, tako da so ga morali vedno loviti in ga podpirati, je začel pridigovati.

— Sapientia — aedificavit sibi — domum — je jecljal s težkim jezikom pater Teodorik — ex — cidit columnas — septem. Bratje! — Modrost si je zgradila dom — to je — naš samostan — in — izklesala sedem — stebrov. Eden teh stebrov sem — jaz — in — kadar sem pijan — sem — moder.

— Vrzite ga doli, je zakričal pater Gregorij, jaz ne morem igrati, če slišim take neslanosti.

Pater Teodorik se je s silno težavo obrnil proti patru Gregorju:

— Kaj — ti boš mene — doli metal? Ti — ki še — človek nisi? Ti — si — hudičev — pisar — hudobni duh — maleficus et veneficus —

— Pusti Gregorja in pridiguj naprej!

— Mislite? Pater Teodorik se je zopet obrnil k svoji družbi. No, če — hočete — naj pa — bo. Bratje! Evangelist sv. Luka pravi: kjer je mrho-

vina, tam se zbirajo orli. Vi — hrabri — vojščaki — Vi ste ti orli — mi — pa smo mrhe.

Nastalo je huronsko vpitje. Menihi in njih gostje so kar tulili in se ruvali in zadevali ob mize, da so se tresle. In ker ni nihče pazil na patra Teodorika, je ta izgubil ravnovesje in padel na mizo kakor je bil dolg in širok ter se z mizo vred zvrnil na tla, v mlako plemenitega malvazijca in med črepinje razbitih vrčev. — —

Ko se je pobočnik nehal smejati, se je zopet obrnil k najnovejšemu svojemu prijatelju in začel iznova jokati.

— Avguštin, ljubi pater Avguštin — jaz sem nesrečen. Oj, tako nesrečen. Še izgubljeni sin ni bil tako nesrečen. Storil sem obljubo, da pojdem na Sv. Višarje, pa svoje obljube nisem izpolnil. Kaj bo na sodni dan z manoj? Oj, kako sem nesrečen.

Pater Avguštin je mladeniču ves ginjen brisal solze s svojim umazanim rokavom.

— Nič ne jokaj! Nikar ne jokaj, če ne bom jaz tudi jokal. Oh, storil si velik greh zoper sv. Duha. Pa vidiš, saj sem jaz tvoj prijatelj! Bom pa jaz zato molil, da ti Mati božja to odpusti.

— Če pa ne bo odpustila? Oj, kako sem nesrečen!

— Pokoriti se moraš! Poklekni in spij za pokoro ta vrč vina na en požirek.

In pijani pobočnik je pokleknil in pil in pil iz vrča, dokler ni omamljen padel na tla. Pater Avguštin pa se je zgrudil nanj — —

— »Potipaj, potapaj, pod oknom počakaj, zavriskaj, zapoj, da bom ved'la da s'moj,« je med tem z glasom, ki bi delal čast vsakemu volku, pel pater Gregorij in žvenketal z denarjem, ki ga je bil priigral.

— Tace, tace! —

— Bibe fratercule, bibe pro poena!

In bakanal je trajal dalje; dokler ni večina pivcev obležala na tleh v topli mesečini čudovite poletne noči.

Lov na cigane je trajal več tednov, ne samo v vrhniškem okolišu, nego skoro po vsi Notranjski. Sicer so ujeli tu in tam kakega posameznega cigana in ga obesili na najbližje drevo, ali veliki četi kralja Davida niso mogli priti na sled. Poveljnik se je pač trudil na vso moč, tembolj, ker mu je bil pater Celestin obljubil bogato plačilo, če ujame Erazma pl. Obričana, ali njegov trud je bil brez uspeha. In vendar je bilo brez dvoma, da se cigani niso umaknili v druge kraje, da so se morali skrivati po Notranjskem in okrog Vrhnike, kajti med kmetskimi ljudmi je šla od koče do koče, od ust do ust povest o tem, kar sta doživela hči kralja Davida in Erazem pl. Obričan v samostanski ječi. Od kod naj bi bili

ljudje to izvedeli, če ne od prizadetih samih ali od njihovih pajdašev?

Ko je pater Celestin izvedel za te govorice, je začel med podložnimi kmeti še hujše divjati kot kdaj poprej. Imel je proste roke, kajti prijor Ahacij se sploh ni nič streznil. Skoro ga ni bilo dneva, da niso stražarji in hlapci prignali nekaj kmetov ali kmetic v samostan in jih na dvorišču izbičali, češ, da so obrekovali samostan in žalili njegove prebivalce. Dostikrat je bil pesek na dvorišču ves poškropljen s krvjo, okrog katere so se podili gosti roji velikih črnih mušic.

Pa tudi kmete, ki niso bili samostanu podložni, je pater Celestin preganjal, kolikor je mogel in dostikrat je najel vojščake in jih napodil, da so v divjem diru jezdili čez njive in poljane in da so konjska kopita pomandrala sadove kmetskega dela.

Toda vzlic tej strahovladi niso utihnile govorice o početju menihov z Ester, z ujetimi cigani in z Erazmom. Ljudska domišljija je te dogodke pobarvala in jih opremila s strahotnimi detajli. Stare, že davno zaceljene rane na narodovem životu so se začele odpirati, stoletne krivice so začele narod z novo močjo skeleti, v vseh srcih je vrelo in v narodovi duši so nastajali močni dvomi o resničnosti cerkvenih naukov. Tisoč in tisoč pesti se je, čeprav še skrivaj in v onemogli jezi, dvigalo proti

samostanu in prelita kri je vpila do neba po maščevanju.

Tudi na Vrhniki so dogodki v samostanu provzročili veliko nejevoljo. Zlasti je bil ogorčen ženski svet. Vrhničanje so bili sicer katoličani, a ne toliko iz prepričanja, kakor iz mlačnosti v verskih zadevah sploh. Držali so se rimske cerkve tako, kakor se dober sin drži naukov in nazorov svoje matere, o katerih nikdar ne premišljuje, če so pravi in če so zdravi. Sedaj je pa nastala razburjenost in nevolja proti samostanu vplivala tudi na staro zvestobo do rimske cerkve in ljudje so začeli čedalje bolj uvidevati, da utegneta gospa Regina in Anton Magajna vendar le prav imeti s svojim neizprosnim sovraštvom proti rimskim papistom. Anton Magajna je to razpoloženje spretno izkoriščal in delal previdno, a vztrajno propagando za protestantizem, za pravo vero Kristusovo. Z gospo Regino se ni nikdar sešel in ni nikdar govoril. Videl jo je večkrat, a se ji ni približal, kakor bi vedel, da ona tega ne želi. Ali naj se je obrnil kamorkoli, povsod je zapazil, kako mu je gospa Regina pripravila in ugladila pot in mnogokrat mu je bilo pri srcu, kakor da hodita nevidna vsemu svetu roko v roki v srečnejšo bodočnost.

Tako je začelo tleti in goreti na vseh koncih in krajih okrog Bistre. Tu se je videl šele dim, tam

so se začeli pojavljati že plameni upora proti samostanu in odpada od rimske vere, povsod je pa bilo moreče soparno, kakor pred velikansko nevihto, ki poruši in polomi vse, kar najde na svojem potu.

Takozvana »Zigeunerhatz« je bila končana šele proti jeseni. Vojščaki so se vrnili v Ljubljano, njim na pomoč dodeljeni graščinski hlapci so odšli na svoja domovanja, v samostanu je ostal le majhen oddelek vojščakov v varstvo samostana. Ko je pater Celestin s svojega okna gledal za odhajajočimi vojščaki, ga je prevzela jeza, da sedaj nima več upanja dobiti Erazma pl. Obričana v roke. Maščeval se je sicer kmetom, ali onega, katerega bi bil najraje ugonobil, ni mogel doseči. Nadvojvoda Karel je bil sicer na prošnjo samostanskega predstojništva brez preiskave izrekel obsodbo nad Erazmom, da je pregnan na vse čase iz vseh avstrijskih dežela, da mu ne sme pod strogo kaznijo nihče dati ne zavetišča, ne hrane, nego ga mora kot zločinca in apostata izročiti cerkveni oblasti, ali pater Celestin je vedel, da se more ta obsodba brez vojaške pomoči samo slučajno izvršiti. In to ga je peklo in mu je ležalo na duši, mu je razvnemalo možgane in razgrevalo kri. Celo menihi niso mogli tega pojmiti, ker niso poznali prave nature tega groznega moža, ki je imel le eno samo, a silno strast, da je hotel uveljaviti vedno in povsod svojo

voljo, in ki je poznal le eno radost, le en užitek, le eno razkošje, delirij volje.

Srepó je gledal pater Celestin za odhajajočimi vojščaki in ko so izginili v daljavi, je njegov pogled motril mogočno ravan, ki se je v svitu zahajajočega solnca razprostirala pred njim. In zdaj ga je obšel ponos, da je skoro vse, kar vidi njegovo oko, njemu podložno in pokorno, da je on kralj te pokrajine, gospodar imetja in življenja teh prebivalcev, katere je s svojo železno pestjo ukrotil tako, da se po pasje uklanjajo njegovi volji. Samo prijorskega križa na zlati verigi še ni imel, a vedel je trdno, da ga dobi, čim le iztegne roko, in zato je lahko čakal ugodnega trenotka.

Tedaj, ko je pater Celestin z razmišljevanjem o svoji moči tolažil svojo jezo, da se ne more maščevati nad Erazmom, je zapustil dolgi Laban samostan. Sedaj pa ni imel na sebi obleke samostanskih stražarjev, in ni imel na strani meča, s katerim je bil sicer vedno oborožen, nego je nosil oguljeno kmetsko obleko, v rokah pa je držal debelo palico. Vendar pa je zadovoljno žvižgal, ko je šel svojo pot do ovinka, izza katerega se ni več videlo na samostan. Tam se je usedel kraj ceste, da še enkrat ogleda mogočna poslopja, kjer je preživel toliko let in ki jih je danes zapustil za vedno.

— Hej, kam pa ti, pa v tej obleki? S temi besedami je Anton Magajna, ki je prijezdil z Verda, prebudil dolgega Labana iz njegovih sanj.

Počasi se je Laban obrnil k Magajni, kakor bi se njegovi pogledi ne mogli ločiti od samostana.

— Po svetu grem, gospod Magajna. Da, da, po svetu. Nič se ne čudite; res je tako. Savel je šel iskat očetove oslice, pa je našel kraljestvo; kdo ve, kaj jaz najdem.

— Pred vsem bi se moralo vedeti, kaj iščeš, je menil Magajna.

— Ali naj vam povem po pravici? No, pa vedite, cigane grem iskat, je potihoma odgovoril dolgi Laban in videvši izraz začudenja, ki se je pojavil na Magajnovem izrazu, je pristopil bližje in skrivnostno, skoro neslišno razodel Magajni svojo tajnost. Vam že zaupam, vi ste bili zmerom dobri z menoj. Veste zakaj grem cigane iskat? Kaj ne, da ne veste? Lejte, gospod Magajna, cigani so Aronovi sinovi. To je čisto gotovo. Jaz sem to slišal sam, ko je to pravil kralj David in ko sem ga vprašal, če je res, mi je to potrdil. Trikrat sem ga vprašal in trikrat mi je to potrdil.

— A kaj naj to tebi pomaga, ljubi moj Laban; naj bodo cigani že Aronovi ali Luciferjevi, zato jih vendar preganjajo ko divje zveri in obešajo brez

usmiljenja. Kaj hočeš po sili priti na vešala, da se misliš pridružiti ciganom.

— Saj ne ostanem pri njih, je menil Laban, le njihovo skrivnost bi se rad naučil, potem jih spet zapustim.

— Kaka skrivnost je to?

— Ali ne veste, kaj poroča sv. pismo? Egiptovski duhovniki so zasačili Arona in videli, da zna iz praha uši delati. Zato so ga zatožili pri faraonu. Ali zdaj razumete? Aron je delal uši, da je ž njimi trpinčil Egipčane; če je znal uši delati, potem je znal tudi iz praha denar delati, in če je to moč imel oče, zakaj bi je ne imeli njegovi sinovi-cigani?

— In ti bi se rad tega naučil pri ciganih?

— I kajpak, pa kako rad. Pa se tudi naučim. Le verjemite mi, cigani znajo res iz prahu delati ne samo uši, ampak tudi denar. Ko sem bil njih jetnik, sem videl tri vreče čisto novih cekinov.

Magajni se je Laban smilil, ali izprevidel je, da s pametno besedo ničesar ne opravi.

— Laban, ti si osel, kadar boš to sam spoznal, pa pridi k meni. Če najdeš cigane, poizvedi, kje je Erazem in sporoči mi to. Z Bogom!

Magajna je odjezdil, dolgi Laban pa je smehljaje gledal za njim, kakor mož, ki si je svest, da ima velikansko misel in kateremu se smilijo vsi, ki njegove misli ne pojmijo in ne morejo slediti poletu njegovega duha.

VII.

Iz temnega gozda, ki obdaja Polhov gradec, so prišli trije upehani možje in grede po bližnjicah krenili na pot, ki vodi čez Hladnik na Horjul in od tam na Vrhniko.

Na križpotu so se ustavili in se ločili.

— Tod naravnost gre zdaj vaša pot in čeprav se že mrači, pridete prav lahko še danes do Vrhnike.

Tako je govoril eden izmed kmetskih mož, ki sta zdaj svojemu spremljevalcu segla v roke in jo krepko stisnila, drugi pa je dostavil:

— In če bi nas prej potrebovali, kakor je domenjeno da pridemo, pa nas pokličite; kje nas dobite, vam je znano.

Moža sta se vrnila v gozd, njiju spremljevalec pa je nadaljeval označeno pot. Hodil je počasi, kakor človek, ki se od silnega napora komaj pokonci drži, dostikrat so se mu opletale noge, težko se je opiral ob palico, njegovi pogledi, iz katerih je gledala bolečina in bojazen, pa so nemirno švigali na vse strani, kot bi za vsakim grmom in za vsakim drevesom iskale skritega sovražnika.

Grede čez Hladnik, je tujec omahnil, noge so mu odrekle oporo; komaj se je privlekel do drevesa, ki je košato stal tik ceste; tam se je popol-

noma onemogel zgrudil na mah in zatisnil svoje temne oči, kakor bi hotel tu počakati zadnje ure.

Po nebu so se podili oblaki in se zbirali in stiskali v temne, usodepolne gore, oznanjajoče slabo vreme. V daljavi so že viseli k zemlji kot preproge, kažoč, da za gorami že dežuje. Iz gozdov je pihal hladen jesenski veter, trgal listje z dreves in pripogibal vejevje, da je ječalo.

Onemogli tujec se za vse to ni zmenil in odprl je oči šele potem, ko je iz daljave slišal drdranje voza in peket konjskih kopit.

Videvši, da se bliža od Horjula gori voz, je poskusil vstati. Oprl se je ob palico in se dvignil, a bil je tako slab, da je padel nazaj na svoj sedež.

Voz, na katerem sta sedela prileten mož v dolgem plašču in kakih dvajset let stara plavolaska svetlih, prijazno smehljajočih se oči, se je ustavil, in lepa gospodična je sočutno priskočila k tujcu.

— Ali ste bolni, ali kaj vam je, je vprašala gospodična. Tako ste bledi, kakor smrt.

— Slab sem in bolan, častivredna gospodična, je s tihim glasom odgovoril tujec. Namenjen sem na Vrhniko, a tu sem omagal in se moram odpočiti.

Stari gospod na vozu je kaj nezaupno motril slabooblečenega moža, ki je ležal ob cesti. Vzlic kmetski obleki je videl, da je tujec gosposkega stanu. Vse na njem se mu je zdelo sumljivo, najbolj

pa to, da je hotel na Vrhniko, da se je moral torej doslej skrivati po gozdih za Polhovim gradcem.

Ljubko plavolaso dekle ni imelo takih misli. Prevzelo jo je usmiljenje. Hitro je vzela z voza košaro, v kateri je bilo še nekaj mesa in kruha in v steklenici nekoliko vina ter jo postavila pred tujca.

— Pokrepčajte se, potem pa vas vzamem na voz, da se pri nas v Polhovem gradcu odpočijete. Kaj ne, oče?

Stari gospod ni odgovoril, kajti z začudenjem je opazil, da se je tujec pač sklonil h košari, a jo zopet izpustil iz rok in odkimaje z glavo, se naslonil ob drevo.

— Hvala vam, častivredna gospodična, na vaši dobroti. Ne maram vas spraviti v kake zadrege.

— Kako to, se je čudila plavolaska, jaz vas ne razumem.

— Pregnan sem, je odgovoril tujec. Ali veste, kaj to pomeni? Ali poznate starodavno besedilo te strašne kazni? Do tja kot orel leti in seže veter, do tja kot sveti zeleni in val šumi, bodi pregnancu odrečeno vse, kar rodi zemlja, odrečena voda in ogenj, zrak in prenočišče. Tu, blagosrčna gospodična, je vaša košara nedotaknjena; jaz nočem, da bi vas po moji krivdi zadela kaka nesreča.

— In zaradi česa ste pregnani? Ali so vaše roke krvave? je vprašal stari gospod na vozu in se obrnil k tujcu.

— Ne! Moje roke so čiste in čista je moja vest. Obsodili so me, ne da bi me bili zaslišali. Edina moja krivda je, da ljubim resnico in pravico čez vse, bolj ko svoje življenje. Samo zato, ker sem govoril resnico in branil pravico, sem trpel v ječi, samo zato sem pregnanec.

Zdaj je pa plavolasa gospodična pograbila košaro in ponudši jo tujcu, zaklicala z bleščečimi očmi:

— Potem pa jejte in pijte. Dalje kot orel leti in seže veter, dalje kot zemlja zeleni in val šumi, dalje sega ljubezen Boga, ki je za resnico in pravico na križu umrl.

Zdaj pa je stari gospod skočil z voza in se postavil pred tujca in nekako nejevoljno vzkliknil:

— Veste mož — govoriva resno. Najprej povejte, kdo da ste.

— Jaz sem Erazem plem. Obričan, ubegli kartuzijanec iz Bistre.

Vtisk teh besed je bil nepopisen. Plavolaska se je nagnila naprej, kakor bi hotela Erazmu pogledati v obraz, oči so se ji smejale radosti in nežno lice je zažarelo veselja, stari gospod pa je spošt-

ljivo snel svoj klobuk in ponudši Erazmu roko, je s tresočim glasom rekel:

— Ne morem vam povedati, kako sem vesel in srečen, da sem vas našel. Ponosen bom, če se odpočijete na mojem domu. In videvši vprašajoče Erazmove poglede, je dostavil: Jaz sem grajski sodnik v Polhovem gradcu, Martin Strniša. Lahko mi zaupate, kajti že davno sem vaš prijatelj.

— Od kod me pa poznate? je vprašal Erazem.

— Anton Magajna z Verda mi je pravil o vas. —

— In tudi gospa Regina Završanova, je dostavila sodnikova hčerka. A zdaj, gospod Erazem, pokrepčajte se, da pridemo prej domov.

Vožnja do Polhovega gradca ni bila dolga, a dasi je rosil lahen dež in je grmenje za gorami napovedovalo neurje, se je vendar Erazmu zdelo, da ni lepše stvari na svetu, kot taka vožnja v mraku, med temnimi gozdi in ob strani cvetočega dekleta. Vse se mu je zdelo tako lepo, da bi bil lahko pozabil, da so še drugi ljudje na svetu in obšlo ga je spoznanje, da bi bilo človeško življenje le sama grenkoba in ničesar vredno, ako bi ne bilo ljubezni in prijateljstva.

Z grajskim sodnikom se je Erazem domenil, da nihče ne izve, kdo da je. Sodniku se je to zdelo

potrebno, ker je bil grajski oskrbnik polhovgraški pristaš papistov in bi bil Erazma lahko izdal.

Bila je že tema, ko se je voz pripeljal na grajsko dvorišče. Razločile so se skoro same konture mogočne graščine in drugih poslopij, a ko je Erazem stopil z voza in se ozrl krog sebe, je imel vendar vtisk, da je tu našel toplo in varno zavetišče, da se tu končno odpočije od silnega truda in trpljenja zadnjih mesecev in zbere moči za veliko delo, katerega se je hotel lotiti.

Ta zavest se je še poglobila, ko je sedel s sodnikom in njegovo hčerko pri večerji. Ko jima je pripovedoval o svojih doživljajih v samostanu, o mukah, ki jih je prestal v samostanski ječi in o svojem potovanju s cigani, s katerimi se je skrival po gozdih in podzemskih brlogih toliko časa, da je telesno docela oslabel in se moral odločiti, da pri kakem prijatelju poišče zavetišča, je sodnikova Anka tiho sedela za mizo in poslušala. Kadar je Erazma pri spominu na prestano trpljenje obšla jeza, tedaj je pogledal v njene jasne oči in njen prijazni pogled ga je pomiril.

Šele ko je jutranje solnce posijalo na njegovo posteljo, se je Erazem prebudil. Čutil je, da si je že v eni noči znatno opomogel. Na mestu svoje stare obrabljene obleke je našel na stolu novo gosposko obleko. Opravil se je v naglici, potem pa

hitel na vrt, da se naužije svežega jesenskega zraka. Nekaj veselega je ležalo na njegovem obrazu, kakor da je zadobil zopet zaupanje do samega sebe in Anka je kar zavrisnila presenečenja, ko je zagledala mladega moža, čigar globoke oči so jo tako presrčno pozdravljale in čigar bledi obraz so obrobljali dolgi temni kodri. Kar nič več se ji ni zdel kot mučenik, ki je za resnico moral trpeti v ječi in se skrivati po brlogih, nego kot mlad gospod in ljub tovariš. Velik respekt, ki ga je imela pred njim, je izginil naenkrat. In že je veselo dekle začelo trgati listje z grmičevja in ž njim obmetavati svojega novega znanca.

— Pozimi se bodeva pa kepala, kaj ne, je vzkliknila in obsula Erazma z listjem in cvetlicami, da je bil kakor ovenčan. Smejaje se je skočila na drugo stran in zopet in zopet ponovila svojo šalo. Zdaj pa je tudi Erazma minila resnost in začel je trgati listje ter je lučati na Anko in se ž njo poditi po vrtu in jo loviti, kakor je delal nekdaj kot otrok pri svoji teti. Vriskanje in žvrgolênje je privabilo sodnika na okno. Stari gospod se kar ni mogel nagledati prizora, ki ga je videl in obšlo ga je zadovoljstvo, da si je Erazem vzlic vsem bridkim izkušnjam ohranil mladeniško živahnost in veselje nad nedolžnimi zabavami.

A še dvoje drugih oči je sledilo prizoru na vrtu. Oskrbnikova soproga, ki je bila že na vse zgodaj zaznala, da ima sodnik gosta, je slonela ob svojem oknu, skrita za cvetlicami, in pazljivo motrila, kar se je godilo na vrtu. Gospa Angela ni bila več v cvetu let, a tolažila se je, da jesen dostikrat ni nič manj lepa kot spomlad in da ima toliko mikavnosti in razkošja, da se jim le malokdo ubrani. Mladi mož, ki se je tako brezskrbno in srečno podil po vrtu s sodnikovo hčerko in se ž njo igral kot kak nedorasel mladenič, jo je zanimal, kakor že dolgo noben moški. Gospa Angela je bila iz mesta doma, in je na samotnem gradu mestnih zabav in razveseljevanj toliko bolj pogrešala, ker se je s svojim možem le slabo razumela, otrok pa ni imela; gospa Angela pa je imela tudi svojo preteklost ter je jako bistro oko. Ko je izza gostih cvetlic na oknu opazovala Erazma in plavolaso Anko, ji je Erazmovo vedenje, vsa njegova zunanjost in vsaka njegova beseda razodevala, da je ta mladi mož še neizkušen in čist in nedolžen, ko mladi sneg. In v njeni duši se je začelo porajati hrepenenje, da bi ona sama užila slast prve ljubezni tega moža, da bi ona v njem zbudila zavest njegovega moštva.

Nemirno je začela hoditi po svoji sobi. Njene prsi so se naglo dvigale in zopet upadale, njene ustne so gorele hrepenenja po poljubih in vrelo ji

je po možganih od premišljevanja, kako naj vlovi Erazma v svoje zanjke.

— Kaj sem jaz kriva, so šepetale njene ustne, da se moje srce tako hitro razvname. Kaj morem jaz za to, da se iz mojih oči smeje hudič, in da gnezdi v preprogah moje postelje greh? Enkrat mora biti moj, vsaj enkrat — potem bodi kakorkoli, saj se slast in razkošje prvega poljuba nikdar več ne ponovi.

Zopet je gledala skozi okno. Sicer vedno vesela žena je gledala zdaj jezno.

Požuriti se moram. Fant je že ves zaljubljen v tega otročaja in če se v tem dekletu zbudi žena, je zame izgubljen.

In šla je nepoklicana in nepovabljena na vrt in se pridružila Erazmu in Anki, se ž njima šalila in igrala, zabavala starega sodnika in vporabljala vsa sredstva rafinirane koketnosti, da postavi v senco sodnikovo Anko in si pridobi Erazmove simpatije.

Ko se je družba razšla, se je gospa Angela zadovoljno vrnila v svoje stanovanje. Erazma je smatrala za dijaka, ki se je vrnil iz Tübingna in je prišel k sodnikovim na počitnice, njegova neizkušenost pa ji je dajala vse upanje, da zmaga.

Erazem in sodnik niti slutila nista, kake namene da ima gospa Angela in tudi nedolžna Anka bi niti v sanjah ne bila na kaj takega mislila, ali

instinktivno je čutila, da ji hoče Angela vzeti tovariša, in ko je bila sama z Erazmom, mu je z vso naivnostjo rekla:

— Kaj ne, gospod Erazem, prihodnjič se bodete igrali samo z menoj, in pogledala ga je tako toplo, da bi ji bil Erazem najraje poljubil roke, in slovesno ji je prisegel, da se nikdar več ne bo igral z nikomer drugim, kakor svojo rešiteljico.

VIII.

Pred cerkvijo v Polhovem gradcu je bila zbrana velika množica. Bila je nedelja in ljudje so čakali maše ali dasi so čakali že od ranega jutra, ni bilo župnika. Hodili so trkat na vrata župnikove hiše, a tudi tam jim niso odprli. Nevolja med ljudstvom je bila velika. Zlasti ženske so se jezile in v svoji togoti pogrevale vse, kar so vedele slabega o svojem župniku. In tega je bilo mnogo. Župnik je imel s svojo gospodinjo več otrok, pa vzlic temu prav rad zalezoval druge ženske. Župnik je imel tudi svojo gostilno in je tam popival vsako noč. Kmetom je dajal pijače na upanje kolikor so hoteli, jih je z brezsramnini pripovedkami zabaval, na jesen pa je zahteval toliko plačila, da ljudem niti za živež ni ostajalo. Župnikova gospodinja pa je strahovala in preganjala vsakega, kdor se ji ni klanjal.

— Gotovo je župnik zopet tako pijan, da še maševati ne bo mogel, so ugibali moški. Saj drugače bi gotovo ne bil izostal, ko je napovedal darovanje za sv. očeta.

— V farovžu so se nocoj stepli, je pripovedovala neka ženska. Pozno ponoči sem slišala silno vpitje in razsajanje, otroci pa so cvilili kakor da jih hoče kdo na meh odreti.

V gradu so kmalu izvedeli, kaj da se godi pred cerkvijo in vsi so se napotili v vas, da si ogledajo ta prizor. Razburjenost ljudstva je bila že velika. Kmetje so se dogovarjali, da pojdejo v župnišče in da svojega dušnega pastirja siloma priženo pred altar; drugi so razbijali po cerkvenih vratih in predlagali, naj se cerkev siloma odpre.

Ko je sodnik Strniša pregledal položaj, je šel sam v župnišče in po dolgem trkanju dosegel, da so mu odprli. Župnik je bil res tako pijan, da je brez zavesti ležal na svoji postelji. Sprl se je bil s svojo gospodinjo, se ž njo pretepaval, potem pa je toliko časa popival, da ga je vino omamilo in podrlo.

Sodnik je vzel ključ od cerkvenih vrat, češ, naj ljudje, če že ni maše, vsaj v cerkvi opravijo svojo molitev, in je cerkev odklenil. Ljudje so se kar vsuli v cerkev in tudi grajska gospoda jim je sledila, največ iz radovednosti, kaj se zgodi, sodnik pa tudi zaradi tega, da prepreči vsako nespo-

dobnost. Na molitev pa ni nihče mislil. Ljudje so se le še bolj jezili, da ni maše, kajti vajeni so je bili tako, da je niso mogli pogrešati. Glasno govoreč so dali duška svojim mislim in čustvom in šumelo je v cerkvi, kakor na semnju.

— Bratje in sestre v Kristusu — poslušajte me!

Mogočno je zaoril ta glas po cerkvi in vsi pogledi so se v trenotku obrnili na prižnico in vse je utihnilo iz radovednosti ali iz začudenja. Erazem se je le naglo ozrl po cerkvi, pogledal je gori, kjer je sedela sodnikova Anka, potem pa začel mirno in pogumno govoriti:

— Bratje in sestre v Kristusu! Videl sem in slišal sem, kako ste nevoljni in srditi, da se danes ne izvrši tisto cerkveno opravilo, ki je imenujete sveto mašo. Naučili so Vas in vtepli so Vam mnenje, da mašna daritev koristi ne le duhovniku, ki jo opravlja, marveč tudi vsem tistim, ki se je udeleže, celo tistim, ki niso prisotni ali nanjo vsaj mislijo, in tistim, ki jo dajo po duhovniku opraviti. Učili so Vas, da je mašna daritev koristna ne le za telesno srečo in blagor, temveč tudi za odpuščanje grehov živih ljudi in za odrešenje duš iz vic. Tako so Vas naučili. Jaz pa vam pravim, bratje in sestre v Kristusu, da to ni resnično in nič Vam ni treba jeziti se, da je Vaš dušni pastir pozabil na današnjo mašo.

Ko je naš Zveličar postavil sveto večerjo, ni postavil maše in ni postavil mašne daritve. Tisti večer, ko je Jezus Kristus postavil sv. obhajilo, ni daroval svojega telesa in svoje krvi, temveč je le ukazal jesti in piti kruh in vino. Šele drugi dan, na Veliki petek, je svoje rešnje telo daroval za naše grehe na križu in tam prelil svojo rešnjo kri. Kristus nam je enkrat za vselej dobil večno odrešenje in s to edino daritvijo za vekomaj storil popolne vse tiste, ki vanj verujejo. Kristus pri postavljanju svete večerje tudi ni ukazal, da naj kdo je njegovo telo in pije njegovo kri za se in za druge, temveč je ukazal, naj vsakdo sam za se oboje uživa. Kdo ima pravico preminjati ukaze Kristusove? Te pravice nima ne papež in kak drug duhovnik. In vendar si Vaš župnik lasti pravico, da za Vas opravlja daritev. Jezus Kristus je opravil spravno daritev na križu, Vaš duhovnik pa pravi, da Kristusova daritev ne zadostuje, da bi se ž njo pridobilo odpuščanje grehov, nego da mora on to daritev božjega Sina spopolniti z mašo. Ali se Vam ne zdi, da je to žaljenje našega Zveličarja? Kristus nam je v svojem testamentu z jasnimi besedami razodel svojo voljo. In če se človeški testament, ako je oblastveno priznan, ne sme ovreči in mu ne sme nihče kaj pridejati, kako se morejo umrljivi ljudje predrzniti, da spreminjajo čiste besede testamenta, ki ga je

napravil Sin božji? Kristus je večna modrost in resnica in zato se moramo držati samo tega, kar je on učil, ne pa tega, kar uče sedanji duhovniki. Kristus ni ustanovil mašne daritve in zato maša ni božja naprava, nego človeška naprava, toliko bolj, ker je spravno daritev že izvršil Jezus Kristus na križu in je nepotrebno, da bi to daritev še popolnjeval kak grešen človek. Kristus je postavil v oni noči, ko je imel iti v smrt, samo sv. večerjo. Ukazal je jesti kruh in piti vino. A kaj se godi dandanes? Preprostim kristjanom se daje le polovica sv. večerje, namreč kruh, blagoslovljenega vina v kelihu pa se jim ne da. Kristus ni postavil dvojne večerje, eno za apostelje in za cerkvene služabnike, drugo pa za preproste kristjane. Ne, Kristus je postavil eno in isto obhalijo za vse kristjane brez razločka, da uživamo v kruhu njegovo telo in da pijemo v vinu njegovo kri, katero je za nas vse prelil. Kristus ni le kruha blagoslovil in rekel svojim učencem: jejte, to je moje telo, temveč blagoslovil je tudi kelih in dejal: pijte vsi iz njega, to je moja kri, kar so učenci tudi storili. In sv. Pavel nikakor ne pripušča, da bi samo duhovniki pili iz keliha, drugi kristjani pa ne, ter je pisal vsi občini in vsem kristjanom v Korintu, da morajo, kadar se udeleže Kristusove večerje, nele blagoslovljeni kruh jesti, temveč tudi piti iz keliha in pristavlja, da je ta nauk prejel od

samega Kristusa. Krivo je torej, kar vas uči vaš duhovnik glede maše, in krivo, da vam daje le polovico Kristusove večerje. Krivo je tudi, da se tista polovica sv. večerje, namreč blagoslovljeni kruh, zapira in ob določenih dnevih z veliko svečanostjo okoli nosi in od ljudi moli. Kakor je Kristus vzel kruh in, zahvalivši se, ga prelomil in rekel: Vzemite in jejte, to je moje telo; kakor je tudi kelih vzel, se zahvalil in jim dal rekoč: pijte iz njega vsi, to je moja kri, tako moramo delati tudi mi in nič drugače. Svete večerje ne sme nihče deliti ali polovičiti, tudi ne pred njo na kolena padati in jo na ogled nositi, temveč po Kristusovem zgledu kruh lomiti in kelih blagoslavljati, jesti in piti. Kakor v starem testamentu niso smeli ničesar od velikonočnega jagnjeta ohraniti do drugega dne, tako ne smemo mi od svete večerje ničesar hraniti, da bi jo okoli nosili in molili, ker to nasprotuje Kristusovemu nauku. Kar se ne ujema s Kristusovimi besedami, je vse krivo in naj to uči tudi sto papežev. Iz božje cerkve se mora to vse odstraniti in ohraniti le to, kar je Kristus sam zapovedal in postavil, saj le s tem bomo Kristusu pokorni, le tisti so njegove ovčice, ki poslušajo njegov glas in ne gredo za tujcem, ki ni pastir, temveč le najemnik. To, bratje in sestre, sem Vam povedal, da spoznate zmote, katere vas uči vaš duhovnik, da spoznate

čisti nauk Izveličarja in da spoznate, zakaj vam ni treba žal biti, da danes ni bilo maše. Gospod bodi z Vami na Vaših potih.«

Smrtna tišina je vladala v cerkvi. Ljudje so kar strmeli. Samo zdaj in zdaj je kdo malo pokimal, kakor bi hotel Erazmovim besedam pritrditi, vsi pa so poslušali z napeto pozornostjo in vsi pogledi so viseli na Erazmu, tudi ko je zapustil prižnico in odšel iz cerkve. Šele ko je bil zunaj, so ljudje vstali in zdaj je tudi zašumelo po cerkvi, kakor še nikdar prej. Sodnikova Anka pa je, obrnivši se z jasnimi očmi h gospe Angeli, vzkliknila: Ali ni bilo to lepo? Ali se Vam ni zdelo, kakor da je prišel sv. Duh v cerkev?

Erazem si nikakor ni domišljal, da je s svojim govorom že dosegel kak uspeh. Rimski nauki so bili tekom stoletij prešli ljudstvu v kri in meso. Ljudstvo ni o teh naukih nikdar premišljalo, niti o najvažnejših ni imelo jasnega pojma. Erazem si je hotel s svojim govorom, v katerem je v naglici očrtal nekaj tistih naukov, po katerih se je protestantizem razločeval od katolicizma, samo vrata odpreti v hiše kmetskega ljudstva in med ljudmi vzbuditi željo, da se o Kristusovih naukih pouče in jih spoznajo. In ta svoj namen je popolnoma dosegel.

Vsako prosto ure je porabil Erazem, da je hodil po vaseh od hiše do hiše in ljudem razlagal evan-

geljske resnice ter jih opozoril na vse to, v čemer se je rimska cerkev oddaljila od Kristusovih naukov. Časih je izostal kar po več dni in tedaj so ljudje hodili vpraševat v grad, kdaj se vrne, tako težko so ga pogrešali.

Polhovgraški župnik se za to versko gibanje ni dosti menil. Bilo mu je najljubše, da so mu ljudje plačevali, kar so bili dolžni dajati, sicer pa jim je pustil, naj verjamejo kar hočejo, in je bil zadovoljen, da so njega v miru puščali.

Vrhniški župnik Juri Kozina pa ni bil tako malomaren, kakor njegov polhovgraški tovariš. Čim so se začele pojavljati posledice Erazmove in Magajnove agitacije, čim so ljudje nehali hoditi k maši ali se branili obhajila samo v eni obliki ter niso več hodili k spovedi, je začel vrhniški župnik borbo proti novemu gibanju in pomagali so mu pri tem menihi iz Bistre. Vsako nedeljo in vsak praznik je na vseh prižnicah grmelo in treskalo proti krivovercem in »sovražnikom Kristusovim«, kakor so papisti imenovali pristaše Magajnove in Erazmove, a s tem se je ljudstvo samo vspodbudilo, da je s toliko večjo vnemo začelo pretresati verska vprašanja in se čim tesneje oklepati te ali one stranke. Kmalu so bila verska nasprotja prikipela do viška in ogenj, ki se je širil po vsi Notranjski, je postal tak,

da je celo patra Celestina v bistriškem samostanu spreletela groza, kadar ga je ugledal.

Protestantsko gibanje na Kranjskem je bilo v tistem času v najbolj kritičnem stadiju. Dasi je bilo že staro skoro sedemdeset let, vendar doslej ni bilo zakonito priznano. Začelo se je bilo že na kraju 16. stoletja. Kranjska je bila izza davnih časov v tesni zvezi z Italijo in Nemčijo, in vsak duševni pojav v teh deželah je našel na Kranjskem živahen odmev. »Krivoverstvo«, kakor se je tedaj imenovalo vsako nasprotovanje rimski duhovščini, je na Kranjskem vedno cvetelo, in komaj se je začelo v Nemčiji reformacijsko gibanje, že se je pojavilo tudi na Kranjskem. Prvotno je bilo to gibanje naperjeno samo proti takratnim, nad vse gnilim in korumpiranim razmeram v cerkvi. Škofje so duhovniške službe prodajali in duhovniki so ljudstvo odirali brez usmiljenja. Za denar so odpuščali grehe in za denar dovoljevali celo različna hudodelstva. Sleparili so pri testamentih in pri pogodbah. Duhovniki so imeli svoje gostilne in svoje prodajalne in bavili se z vsem prej, nego z dušnim pastirstvom. Živeli so do skrajnosti razuzdano, se pretepali med seboj in s kmetskimi fanti in sploh uganjali vse mogoče grdobije. Večina jih je ljudstvo tako sovražilo, da so se le oboroženi upali iz svojih domovanj. Marsikateri župnik je dal svojo župnijo v najem in

je v kakem mestu užival svoje dohodke. Na Goriškem so bile različne župnije podeljene rimskim vlačugam, prileţnicam papeža in kardinalov. Te vlačuge so dobivale vse župnijske dohodke, službe pa je namesto njih opravljal kak najemnik. Največja nevolja pa je med ljudstvom vladala zaradi nravne izprijenosti duhovščine. Vsak duhovnik je imel svojo prileţnico, včasih pa jih je imel tudi po več. Vsled tega se je zahtevalo, da mora vsaka ţenska, ki prebiva v hiši kakega duhovnika, nositi nekak sramotni znak, kakor so morali nositi Ţidje rumen trak.

Reformacijsko gibanje na Kranjskem je našlo svoje pristaše med mestjani in med poštenimi duhovniki. Razširjalo se je jako hitro. Ţe leta 1522. je Ferdinand I. strogo prepovedal vse propovedi v protestantskem zmislu in tudi tiskanje in prodajanje ter čitanje in prepisovanje protestantskih knjig. A to ni nič pomagalo. Prav duhovniki so najbolj delali za protestantizem in mnogo redovnikov in redovnic je zapustilo samostane in stopilo v zakonski stan.

Nasprotniki protestantskega gibanja so bili samo katoliški knezi, ki so se bili leta 1524. v Reznem domenili, da zatro protestantizem v svojih deţelah z vso silo. Dne 20. avgusta 1527. je Ferdinand izdal svoj patent proti novim naukom: kdor kaj uči, kar je v nasprotju z nauki rimske

cerkve, je krivoverec in se kaznuje na telesu in na življenju, njegovo imetje zapade vladarju, dotičnik postane človek brez časti, ki ne more nobene službe opravljati, ne sme izvrševati nobene obrti, ne tožiti, ne testirati, ne podedovati, njegova hiša se podere in njegovo truplo se ne pokoplje v blagoslovljeni zemlji.

Zdaj so hodile po deželi posebne komisije, ki so kaznovale »krivoverce«, sežigale knjige, odstavljale duhovnike, ki so učili protestantske nauke, in neusmiljeno preganjale vse, ki so se kdaj zagrešili proti rimski cerkvi in njenim služabnikom.

In vendar ni to imelo drugega uspeha, kakor da se je sovraštvo proti papistom še poglobilo in se obrnilo tudi proti vladarjem. Ferdinand I. je bil primoran izdati 3. septembra 1546. patent, s katerim je ukazal, uničiti vse njega in njegovega brata Karola zasramujoče spise, s katerimi so bile vse dežele preplavljene, in razširjevalce kaznovati.

Reformacijsko gibanje je med tem že zadobilo določno versko obliko. Na državnem zboru v Avgsburgu je bila 25. junija 1530. predložena cesarju spomenica, v kateri je bil označen razloček med rimsko vero in med evangeljskimi nauki — takozvana avgsburška konfesija. Tudi zastopniki kranjske dežele na državnem zboru so se izrekli za avgsburško konfesijo in jo takorepoč v imenu kranj-

skega prebivalstva sprejeli za svojo. Že naslednje leto sta kanonika Primož Trubar in Pavel Wiener v Ljubljani oznanjevala nauke avgsburške konfesije in začela deliti sv. obhajilo v obeh oblikah. Škof Tekstor, prijatelj Loyolov, je dosegel, da so bili vsi glavni pomočniki Trubarjevi, duhovniki in posvetnjaki, vrženi v ječo in Trubarju se je le slučajno posrečilo pobegniti. Ali protestantizem na Kranjskem s tem še ni bil ubit. Trubar je pobegnil v Nemčijo in tam položil temelj slovenski književnosti ter z literarnimi deli pospeševal protestantizem, doma pa so se našli novi možje, ki so nadaljevali njegovo delo.

Kranjski deželni stanovi, ki nekaj časa niso nič kaj prijazno gledali reformacijskega gibanja, so naposled vendar izprevideli, da ima jako zdravo jedro in so je začeli krepko podpirati. Opozarjajoč vladarja, da nauki rimske cerkve dostikrat nasprotujejo Kristusovim naukom, so zahtevali versko svobodo za toliko časa, da splošen koncil poravna nastala nasprotja. Zahtevali so, naj se duhovniki ne vtikajo v posvetne zadeve, zahtevali so, naj verniki sami volijo svoje dušne pastirje, naj se odpravi celibat, naj se pri delitvi zakramentov namesto latinskega jezika rabi domači jezik, naj se odpravijo romanja, naj se nadzira gospodarstvo samo-

stanov in naj se skrbi, da bodo duhovniki spodobno živeli in vestno izpolnjevali svoje verske dolžnosti.

Dolgo časa so kranjski deželni stanovi upali, da se doseže med kristjani edinstvo in da prenehajo verska nasprotja. Toda koncil v Tridentu ni izpolnil teh nadej, marveč je pokazal, da je rimska cerkev postala nesposobna za vsako zdravo reformo, ker bi jo vsaka reforma uničila. Tedaj pa so se deželni stanovi odločili, da bodo po svojih močeh delati na to, da se rimska cerkev na Kranjskem zatre, kajti bili so prepričani, da je rimska cerkev in rimska duhovščina v kulturnem, v gospodarskem in v nravnem oziru nesreča za prebivalstvo.

Edina ovira temu namenu je bila vlada, ki je s silo ščitila rimsko cerkev. Dne 20. februarja 1554. je izdal Ferdinand mandat, da mora vsakdo vsaj enkrat na leto iti k spovedi in prejeti obhajilo po rimskem običaju. Ta mandat je bil izdan, ker so se rimski duhovniki pritožili, da skoraj nikogar več ni k spovedi in da se ljudje še na smrtni postelji branijo obhajila po rimskem običaju. Deželni stanovi so protestirali proti temu ukazu, a Ferdinand se ni vdal, nego se je postavil na stališče, da morajo njegovi podaniki biti tiste vere, ki jo on določi.

V letu 1556. so se sešli na Dunaju odposlanci stanov vseh notranje-avstrijskih dežel. Silili so

Ferdinanda, naj odneha, a opravili niso skoro nič. Pač pa je padel oduševljeni in požrtvovalni pospeševatelj reformacije, deželni glavar štajerski baron Ungnad, katerega je bil ljubljanski škof tako očrnil na dvoru, da se je moral odpovedati vsem svojim dostojanstvom. Ko je Ungnad odšel v Urach, je bilo že vse plemstvo na Kranjskem, na Štajerskem in na Koroškem vdano reformaciji.

Ferdinandu I. je sledil njegov sin Karel. Novi vladar je bil malo nadarjen mož, ki se je dal slepo voditi po svoji fanatični ženi Mariji Bavarski. Eno leto potem, ko je nadvojvoda Karel prevzel vlado notranjeavstrijskih dežel, so prišli prvi jezuvitje v Gradec in takoj dobili na dvoru največji vpliv. Desna roka nadvojvode je bil prekanjeni slepar Kobencelj, ki je bil najprej ponižen pisar, potem pa postal podkancelar, prezident nadvojvode vlade in baron. Nadvojvoda mu je tudi podaril graščino Prosek na Kranjskem ter mu dovolil, da se po njej imenuje.

Nasprotje med nadvojvodo in med deželnimi stanovi se je pojavilo koj pri prvi priliki. Nadvojvoda je zahteval denarja za vojno s Turki, deželni stanovi pa ga niso hoteli dati, ako nadvojvoda ne dovoli, da sme kdor hoče živeti v verskem oziru po avgsburški konfesiji.

Meseca novembra 1569. se je začel nov boj za svobodno izvrševanje in razširjevanje evangeljske konfesije. Nadvojvoda je skrajno nujno potreboval sredstev za vojno s Turki. Odposlanci notranje-avstrijskih deželnih stanov so Erazma pl. Windischgrätza pooblastili, naj sporoči nadvojvodi, da ne dobi niti vinarja, ako ne izda zagotovila, da se sme avgsburška konfesija svobodno oznanjati in da se smejo verniki kot samostojna cerkvena združitev organizirati. Nadvojvoda, ki so ga hujskali njegova žena, jezuvitje in Kobencelj, pa je ostal trdoglav. Dovolil je pač plemenitašem v verskem oziru nekaj malega svobode, mestom in trgom pa prav nobene.

Dolgoletni boji za ravnopravnost v verskem oziru, za svobodno izvrševanje in oznanjanje evangeljskih naukov in za svobodno organizacijo evangeljske cerkve so bili torej brez uspeha. Rimska cerkev je bila edina organizovana in zakonito priznana verska združitev in je uživala vse prejšnje predpravice in svoboščine, samo resnično in dejansko vdanih vernikov je imela čedalje manj, zakaj vzlic vsem nadvojvodovim prepovedim, vzlic vsemu preganjanju cerkvenih in posvetnih oblastnij je evangeljska resnica zmagovito prodirala po Kranjskem.

Tako je Anton Magajna na grajskem vrtu v Polhovem gradcu zbrani družbi pojasnil verski položaj na Kranjskem, kakršen je bil jeseni l. 1570. In ko je končal svoje pripovedovanje, je vprašal Erazma:

— In kaj sedaj?

— Neustrašeno naprej — s sv. pismom v roki! je odgovoril Erazem. Ne cesar in ne nadvojvoda me ne moreta prisiliti, da bi veroval kaj drugega, nego me uči božje sporočilo. Samo kdor se ravna po sv. pismu, ima pravo vero in postane prost svojih grehov in pravičen ter svet pred Bogom. Sveto pismo obsega popolnoma vse, kar je treba za Bogu dopodljivo življenje in za večno izveličanje, sv. pismo obsega vso božjo resnico in pravo službo božjo. Rimski duhovniki so se predrznili popačiti božjo resnico, čeprav ni in ne more biti nobenemu človeku dovoljeno, da bi božjim naukom in ukazom kaj dostavil ali kaj odvzel ali jih premenil. Bog sam je na Mozesova usta ukazal: Vse karkoli Vam jaz zapovedujem, hranite in storite; ničesar ne smete k temu pridati, ničesar odvzeti. Tudi Salomon je pisal: Ničesar ne pritakni k Njegovim besedam, da te ne bo kaznoval in da ne boš spoznan lažnjivcem. In sv. Janez končuje svoje razodenje in tako tudi vse sv. pismo z besedami: »Pričam vsakomur, kdor sliši besede prorokovanja

te knjige: Če temu kdo kaj pridene, njega zadene Bog s šibami, zapisanimi v tej knjigi. In če kdo odvzame od besed te knjige, odvzame mu Bog del njegov od knjige življenja. Zato nimajo nad sv. pismom nobene veljave, ne stare navade, ne cesarski ukazi, ne papeževe odredbe, ne sklepi koncilov, kajti božja beseda sama mora biti »sveča naši nogi in luč na našem potu.« Kristus je očitno rekel: »Zastonj služijo meni, ker uče tak nauk, kateri ni nič drugega, kakor človeška zapoved.« In istotako je rekel: »Ne bo prišel vsak, kdor mi pravi gospod! gospod! v nebeško kraljestvo; temveč kdor izpolnuje voljo očeta mojega, ki je v nebesih.« Sv. pismo bodi naš meč, sv. pismo naš ščit; mi ne zahtevamo drugega, kakor da se odpravijo vse izmišljotine in človeške naprave, s katerimi so grešni ljudje popačili božje nauke in zapovedi — in zato se nimamo ničesar bati.

In vsi so pritrdili mlademu možu, ki se je s tako vnemo zavzemal za evangeljsko stvar in ki je veselja žarel, videvši v očeh sodnikove Anke, da je z vso dušo in z vsem srcem na njegovi strani. Gospa Angela pa je naslonila glavo ob dlan svoje roke in skušala prikriti rahli ironični usmev, ki je ležal na njenih ustnah ter razodeval, da ima ona o namenu in smotru človeškega življenja vse drugačne pojme.

IX.

Vrhnika je imela praznično lice. Hiše so bile okrašene z zelenjem in z jesenskimi cvetlicami, na vseh koncih in krajih so bili postavljeni mlaji, na oknih so bile razobešene preproge in slovesno so zvonili vsi zvonovi, ko je šla po trgu dolga procesija, spremljajoča ljubljanskega škofa v župno cerkev. Novi ljubljanski škof, Konrad Glušič, ki je bil pred leti župnik na Vrhniki, je prišel ta dan obiskat svoje nekdanje župljane in njemu je veljal slovesni sprejem.

Ljudje so prihiteli od vseh strani na Vrhniko, da vidijo škofa, in gospod Simon Kozina, ki se je bil na Vrhniki popolnoma udomačil in užival velik ugled, ker je vsako reč plačal s pristnimi beneškimi cekini, je imel ta dan obilo prilike občudovati to, kar ga je najbolj zanimalo, namreč žensko lepoto. Simon Kozina je rad zatrjeval: Ženske so zame luč, voda in zrak življenja in se je tudi po tem ravnal, samo na dan škofovega prihoda se za navzočne krasotice ni čisto nič zmenil.

— Kaj ste pa danes tako čemerni, gospod Kozina, ga je vprašal njegov prijatelj, debeli Kričaj, ki ni zamudil nobene prilike, kadar je bilo videti kaj ženskih nogavic.

— Kaj bi ne bil čemeren, je menil Kozina. Kadar vidim kako procesijo, sem vedno slabe volje, kajti procesija je bila vzrok, da so me moje hlače spravile ob krasno prihodnjost.

— Tega pa ne razumem, je rekel Kričaj. Procesija, hlače, prihodnjost? Prav res, da Vas ne razumem.

Kričaj je bil skrajno radoveden mož. Prijel se je gumbov na Kozinovi suknji in začel svojega prijatelja siliti, naj mu stvar pojasni. Kozini se je sicer vidno mudilo, kajti oziral se je neprestano po ljudeh, kakor bi koga iskali, ali Kričaju ni mogel uteči.

— Torej, če že hočete, naj bo, je končno rekel Kozina. Poslušajte! Ko sem bil še v Ljubljani kot pisar in desna roka pri deželnem vicedomu, sem se spozabil in se bratil s protestanti. Danes to obžalujem. A tedaj sem mislil, če je deželni glavar baron Auersperg protestant, zakaj bi ne bil jaz. In ko je šla procesija mimo mojega stanovanja, sem jaz privezal strgane hlače na dolgo palico in s to zastavo pozdravljal ranjkega škofa Seebacha. In glejte, zaradi teh hlač sem bil odpuščen iz službe in sem si pokvaril sijajno prihodnjost. Tako, zdaj veste vse, prosim pa, da ostane to med nama.

Kozina je šel, še predno je Kričaj mogel kaj odgovoriti. Kričaj je bil silno presenečen, kajti da

je bil Kozina, bratranec vrhniškega župnika in vsakdanji gost bistriškega samostana, kdaj pristaš protestantov in je celo zasramoval katoliško procesijo, tega mož doslej ni vedel in si je zato belil glavo, kaj je provzročilo, da se je Kozina tako temeljito spreobrnil. Toda danes ni bil dan za taka premišljevanja, vse je drvelo v cerkev, poslušat škofovo propoved in tudi Kričaj se je pridružil množici. A kjer je naletel na kakega znanca, vsakemu je hitel povedati čudno zgodbo Simona Kozine.

Tudi gospa Regina, pri kateri so se bili nastanili sodnikovi iz Polhovega gradca, je šla s svojimi gosti v cerkev in v hiše je ostal samo Erazem pl. Obričan, ki je bil prišel pač gledat slovesni sprejem, a se ni upal med ljudi, ker so prišli na Vrhniko tudi menihi iz Bistre.

Sam je sedel na vrtu v zarasli lopi, misli njegove pa so nemirno begale zdaj v Bistro, zdaj v Polhov gradec, zdaj v gradič pri Brezovici, kjer se je bil rodil kot vnuk kranjskega vojnega svetnika pl. Obričana, zdaj na Lesno brdo pri Horjulu, kjer so stale razvaline nekdanjega gradu Andreja Baumkircherja. Spominjal se je svojega starega očeta, ki si je tedaj, ko je Soliman oblegal Dunaj, s Thurnom in Katzianerjem, z Lambergom, Abfaltrernom in Auerspergom pridobil nesmrtnost in če-

ščenje in odlikovan za svojo hrabrost in zvestobo do svoje smrti mirno živel. Potem pa se je spominjal deda svoje matere, nekdaj tako mogočnega Andreja Baumkircherja, graščaka na Lesnem brdu, ki je zaradi svoje silovitosti in nestalnosti storil tako žalosten konec. Ko so se velikaši s celjskim grofom Urhom spuntali ter oblegali Dunajsko Novo mesto, je Andrej Baumkircher cesarju rešil svobodo in obvaroval oblegano mesto.

A ko svojega pošteno zasluženega in slovesno obljubljenega plačila ni in ni mogel dobiti, je preskočil v tabor cesarjevih nasprotnikov, se združil s Stubenbergi in z drugimi velikaši in vzel cesarju več gradov, da dobi svoje plačilo. A cesar ga je na zvijačen način dobil v roke in ga dal v Gradcu leta 1471. obglaviti, njegovi graščini na Lesnem brdu in v Vipavi pa podreti.

Take misli so se podile Erazmu po glavi, mu razgrevale kri in razburjale njegovo dušo. Obšla ga je slutnja, da je tudi on na istem potu, na katerem je Andreja Baumkircherja dohitela nesreča, saj je tudi on v očitnem uporu proti postavnemu svojemu vladarju in proti postavni cerkvi, a ni ga bilo strah. V njegovih očeh je zažarel ogenj neupogljive eneržije, in zavest, da se v njegovih žilah pretaka Baumkircherjeva kri, je na njegov obraz izvabila izraz ponosa.

Grozeče je dvignil pest, a roka mu je hipoma upadla, kajti pri vhodu v lopo je zagledal temne tajinstvene oči gospe Angele. Poznal je moč, ki jo je imela ta ženska nad njim. Ogibal se je gospe Angele, kjer je mogel, bežal pred njo na polje in v gozd, a kadar je bil ž njo v družbi, tedaj je zahrepenel po njej, da se je komaj premagoval. Sovražil je greh in vendar po njem koprnel in gospa Angela se mu je zdela uteleseni greh.

Tiho je stopila v lopo. Samo njene oči so ga pozdravile, a ta pogled je razvnel vsa grešna njegova nagnenja, da bi bil skoraj stegnil roke proti njej in jo pritisnil na srce. Gospa Angela je smehljaje sedla na klop poleg Erazma. Samo valovanje njenih prsi je pričalo, da je tudi ona razburjena.

— Utekla sem iz cerkve, je začela pripovedovati s pritajenim glasom in prijela Erazma za roko. Ni mi bilo več obstanka tam. Škofova propoved je neslana, moja duša je želela po Vas, gospod Erazem.

— Ali, gospa — — samo jecljaje je mogel Erazem izgovoriti te besede.

— Po Vas sem hrepenela, Erazem, je nadaljevala gospa Angela, kaj morem zato? Kdo je izmeril globine ljubezni, kdo je razkril njene zadnje tajnosti?

Naslonila je svojo glavo na njegovo ramo in mu šepetala na uho:

— Jaz Vas ljubim, Erazem, jaz Vas ljubim.

Sedel je poleg nje in se držal, kakor sv. Anton, ko se mu je bližala izkušnjava. Skušal se je premagati ali že so ga objele njene roke in njeni vroči poljubi so ga vpijanili tako, da je kakor brez lastne volje obležal na njenih rokah. Stisnila se je k njemu in se težko sopeč, z gorečimi ustnami in očmi ovila njegovega života kakor kača. Vse njeno bitje je kričalo po njegovi ljubezni, kakor kriči žejna žival po vodi, kakor da gori v njej ogenj, ki ga more le on pogasiti — —

Ljudje so že začeli zapuščati cerkev, ko sta Erazem in gospa Angela odšla iz lope. Erazem je bil bled in upadel, kakor da je storil hudodelstvo, za katero ni odpuščanja, gospa Regina pa je vsa žarela samega veselja, da je vendarle zmagala in si pridobila ljubezen lepega mladeniča. Ne da bi kaj govorila sta šla v hišo. Gospa Angela se je naslonila na okno in gledala ljudi, ki so prihajali iz cerkve, Erazem pa je sedel v kot in se zatopil v svoje misli ter se boril z morečim kesom, ki ga je bil prevzel.

Po prijazni poti, ki vodi z Vrhnike na Bistro, je bilo tistega dne vse živo. Vedelo se je, da se pelje škof po obedu in po izvršeni vizitaciji v samo-

stan in vse je hitelo tja, pričakuje, da sprejmejo bogati menihi novega škofa s posebno slovesnostjo. Tudi sodnik Završan je povabil svoje goste, naj gredo gledat sprejem in se je še priklopilo toliko drugih ljudi, da je bila družba podobna celi karavani.

Gospa Regina je šla s sodnikovo Anko naprej. Bili sta veseli in zgovorni, a sta se zaman ozirali, kdaj se jima pridruži Erazem.

— Slušaj dekelce, je dražila gospa Regina svojo mlado prijateljico, varuj se moških, Erazem ima globoke in nevarne oči!

— Nevarne, praviš? Te si moram natančno pogledati, se je smejala Anka.

— Ne glej prevečkrat in predolgo vanje, se je šalila Regina. Smeje sta se zopet obrnili nazaj, njiju oči so vabile Erazma, naj pride k njima, ali mladi mož ni hotel razumeti tega vabljenja in se ni premaknil od Strniše, ki mu je obširno pripovedoval, da je škof prišel na Vrhniko v namen, da organizira boj proti reformacijskemu gibanju.

A še dvoje drugih oči je neprestano iskalo Erazma. Angela je imela celo vrsto spremljevalcev a sicer toli živahna in zgovorna gospa je bila sedaj molčeča in je nervozno grizla svoji ustni. Jezila se je, da se je Erazem tako trdovratno ogiba. Ves čas se je veselila, da bo imela najlepšega spremlje-

valca, a sedaj ni Erazem imel zanjo nobenega pogleda.

Tolsti Kričaj je bil najglasnejši med vsemi spremljevalci gospe Angele in ji je vpričo vse družbe neprenehoma v vseh varijacijah razkrival svojo ljubezen, ne da bi učakal odgovora.

— Nikar se ne trudi, Kričaj, je končno dejal eden izmed spremljevalcev, kaj ne vidiš, da ljubiš nesrečno.

— Kajpak, nesrečno! se je rogal Kričaj. Pri gospe Angeli je to izključeno.

Angela je, smatrajoč te besede za žaljenje, vsa zardela in nevoljno vzkliknila:

— Kako se drznete kaj takega reči?

— Oprostite gospa — ali kar sem rekel, je gola resnica. Na Kričajevem licu se je zasvetil sijaj zadovoljnosti. Vas ne morem nesrečno ljubiti, gospa Angela. Nesrečna je namreč samo tista ljubezen, ki se konča s poroko, midva sva pa že oba poročena.

Kričaj se je pri teh besedah začel smejati in ostali čestilci gospe Angele so se smejali ž njim. Angela pa je porabila to priliko ter se ločila od svojih spremljevalcev in oklenivši se Erazma ga potegnila s seboj.

— Kaj ti je, da si tako molčeč in da se me tako ogiblješ, ga je vprašala, ko je bil sodnik

Strniša zaostal za njima. Njene besede so zvenele mehko, ali pogledi so izdajali njeno razdraženost.

Erazem ni nekaj časa mogel odgovoriti. Zastajala mu je sapa in ko je končno odgovoril, se mu je tresel glas.

— Prosim Vas, gospa, prizanašajte mi — bodite usmiljeni vsaj danes. Meni je tako hudo, kot še nikdar.

Videla je njegovo bledo lice in plahost v njegovem pogledu ter čutila trepet njegovega srca.

— Erazem, ti si otrok, je rekla smehljaje in ne veš, kaj je življenje in kaj je sreča.

— In kaj je sreča po Vašem mnenju? Pogledal ji je globoko v oči, kakor bi se hotel prepričati, če mu tudi to odgovori, kaj misli.

— Kaj je sreča? Nagel, sanjav trenotek, v katerem je slučajno nesreča pozabila na človeka. In tišje je dostavila: Tak trenotek sem doživela danes.

Erazem se je njenih besed ustrašil. Spekle so ga kakor ogenj in drhté jo je vprašal:

— Kaj se ne kesate?

— Česa naj se kesam?

— Storjenega greha.

— Ali je to greh, če osrečujem in sem sama srečna? Ne, Erazem, jaz se ne kesam.

— Omoženi se!

— Da! Omožena! In moj zakon je tudi eden tistih, ki so sklenjeni v nebesih, kakor pravijo naši duhovniki, ali sreče mi ta zakon ni prinesel.

— Če že niste srečni v zakonu — vsaj moralno čuvstvo bi Vam moralo reči, da sva storila greh. Meni trga ta zavest srce in padla mi je na dušo kakor strupena rosa.

Angela se je zasmejala. Glasno in porogljivo je rekla samozavestno:

— Beži mi z moralo in s krepostjo. Lahko bi rekla, da je morala zastrupila vso ljubezen, in da je krepost nauk, ki ima tisoč oznanjevalcev pa nobenega mučenika. To pa rečem, da ima vsak človek pravico, živeti po svojem temperamentu. Sicer je pa zakon le posvetna postava, ljubezen je pa nebeška postava, ker ima svoj izvor v srcu.

— Zakon je svet! —

— Ne! Zakon ni svet, sveta je samo ljubezen.

Erazem je bil kakor omamljen. Vsa njegova notranjost se je upirala nazorom gospe Angele in jih odrivala od sebe, ali zavrniti jih ni mogel, ker ni našel dokaza, da so krivi. Zato je tiho stopal poleg zapeljivke, ki je ponosno šla ob njegovi strani, pogledi njegovi pa so hrepeneče viseli ob plavolasem dekletu, ki je korakalo spredaj kot da je poosebljena čistost in nedolžnost. Obšlo ga je moreče čuvstvo zapuščenosti in osamelosti in v tej

glasni družbi mu je bilo hudo, da bi se bil najrajši vrgel v travo in razjokal, kakor v onih težkih časih v samostanu, ko so ga začeli mučiti verski dvomi. Okrog njega pa je nezadržno šumelo življenje. Slišati je bilo vrisk in smeh, nespametno govoričenje in zasopljene dovtipe, nedolžne šale in modre besede in vse to je opominjalo Erazma, da se človek tudi kadar hoče ne more in ne sme vdati svojim mislim in čustvom.

Na Verdu se je sodnik Završan ustavil blizu Magajnove hiše.

— Pojdimo k Magajni, je predlagal družbi. Časa imamo še dovolj in se lahko pomudimo pol ure. Škof se je danes pri obedu posebno zanimal za Magajno in to mu moram vendar povedati.

Še predno je mogel kdo kaj reči, se je Anton Magajna pojavil na pragu svoje hiše in povabil družbo na svoj dom. Gospe Regini je utripalo srce, ko je stopila na vrt, na katerem ni bila od onega večera, ko se je izdala, da ljubi Magajno. Edini Erazem ni sledil družbi, nego je skrivaj krenil na stran, kjer je stala kapelica. V cerkvici je bilo mračno in tiho in bobneče so doneli Erazmovi koraki, ko je šel počasi po kamenitem tlaku in postajaje pred altarji ogledoval podobe sv. Antona, sv. Martina in sv. Uršule. Večna luč je tresoče svetlikala in v samoti polteme je Erazem čutil nepo-

sredno bližino stvarnikovo. Padel je na klop pred altarjem in molil in sanjal in zopet molil in vihar v njegovih prsih se je začel polegati. Čutil je, da se mu pač vrača notranji mir, a bal se je, da je notranja sreča izgubljena za vedno.

Šele čez dolgo časa je zapustil kapelico in se vrnil proti Magajnovi hiši, s trdim sklepom, da razkrije gospe Angeli svoje srce in ji pove vso resnico, da je ne ljubi, da je ne more ljubiti, da je podlegel danes kot žrtev vsakemu človeku prirojenih živalskih strasti, da pa sta njegovo srce in njegova duša vdana sodnikovi Anki.

Magajna je bil svoje goste pripeljal na vrt in jim postregel z vsem, kar je mogel. Vdano je poslušal dolgovezno pripovedovanje sodnika Završana o dogodkih pri današnjem obedu v župnišču in kako je škof Konradus Glušič posebno zanj izpraševal in se zanj zanimal. Le časih je vzdignil glavo in je jasni pogled njegovih sivih oči krožil po gostih, se nekoliko ustavil na gospe Regini in se potem zopet uprl v tla. Sodnik Završan je to zapazil in še dobro se mu je zdelo, da Magajna njegovo ženo občuduje, in rahel usmev mu je legel na ustne.

Naenkrat je planila vsa družba pokonci. Pred hišo se je bila ustavila krasna kočija in iz nje je stopil novi ljubljanski škof ter šel naravnost v Magajnovo hišo.

— Škof gre — je komaj slišno dihnil sodnik Završan in je že pohitel ven, da pozdravi cerkvenega kneza. Magajna je prebledel. Njegovo oko je iskalo gospe Regine, kakor bi pri njej mogel dobiti poguma in opore. Nasmehnila se mu je, samo za trenotek, komaj vidno, ali z izrazom, ki je pričal, da bo v bližajočem se težkem trenotku njena duša na njegovi strani. In sedaj se je Anton Magajna ponosno vzravnal in je šel škofu nasproti.

Škof Konradus Glušič je bil mož, ki se je vedno slepo ravnal po željah in ukazih svojega vladarja. V mlajših letih se je pač zanimal za reformacijsko gibanje, ali čim je spoznal, da je nadvojvoda reformaciji nasproten, je Konradus Glušič obesil svoje prepričanje na klin in svoj plašč obrnil po vetru. In posrečilo se mu je, da ga je ta veter zanesel na ljubljanski škofovski prestol. Kot škof je bil strog in neusmiljen preganjalec reformacije, in jo je s silo ali z zvijačo zatiral, koder jo je mogel.

Počasi se je bližal škof Magajnovi hiši in dostojanstveno blagoslavljal ljudi, ki so pred njim poklekali na zemljo in se pripogibali do tal, kakor da imajo pred sabo kako višje bitje. Tudi vsa pri Magajni zbrana družba je ležala na kolenih, samo gospa Regina in Anton Magajna nista uklonila tilnika.

— Vstanite, vstanite, ljubi moji, je sladko veleval škof. Vstanite, gospod Završan! In podal je sodniku roko, ki jo je ta ponižno poljubil.

S ceste je vse drvelo k Magajnovi hiši. Tudi tisti, ki so že naprej šli, so prihiteli nazaj in silili na vrt. In kdor ni mogel na vrt, je ostal pri ograji, okrog katere je bilo kar naenkrat vse črno ljudi.

Škof je imel za vsakega prijazno besedo, ali poznalo se je, da je bila ta prijaznost naučena in prisiljena.

— Vi ste torej gospod Magajna? S temi besedami je ogovoril škof hišnega gospodarja, ko ga je ta spoštljivo a samozavestno pozdravil. Prav veseli me, da sem vas spoznal. Bil sem res radoveden na vas, ker sem mnogo, jako mnogo slišal o Vas. No, pa zdaj vidim, da niste tako strašni, kakor so vas popisovali, in zdi se mi, da bi se midva kmalu porazumela. Ali ne?

— Verjemite, premilostni gospod, da se jaz nobenemu dokazu trdovratno ne zoperstavljam, in da se z mano lahko vsakdo sporazume, kdor me more prepričati, da nimam prav, je skromno a resno odgovoril Magajna. Vzlic temu, ne ravno ugodnemu odgovoru, je škof vendar Magajni prijazno prikimal in vstopil v lopo, kjer je bila med tem Magajnova sestra pripravila mizo.

— Malo se moram pri Vas pomuditi, je rekel škof. Vsaj v naglici bi rad spoznal, če se Vam dela krivica, ali če se mi je sporočila resnica. Prav zabolelo me je, ko se mi je reklo, da vi celo Boga tajite.

Ostro je uprl škof svoje poglede v Magajno in temu je bilo hipoma jasno, da se tu ne gre za poskus, ga s prijaznostjo in z osebnim počeščenjem pridobiti za papiste, nego za nekak eksamen, od čigar izida je odvisno nadalnje postopanje posvetne in cerkvene oblasti proti njemu.

— Če kdo pravi, da ni Boga, je odgovoril Magajna mirno, je to ravno tako smešno, kakor če bi rekel, da ni imel očeta.

— To je popolnoma resnično, je menil škof in si počasi mel roke. Ali to ne zadostuje. Vprašanje je, kak pojem ima kdo o Bogu. Le kdor ima pravi pojem o Bogu, ima tudi pravo vero.

— Meni je v tem oziru težko govoriti z Vami, premilostni gospod, kajti jaz sem malo omikan in v bogoslovju zelo slabo podkovan, je dejal Magajna.

Škof mu je živahno segel v besedo.

— Meni pa se je povedalo, da ste nenavadno omikani, da jako mnogo čitate in se posebno radi bavite z verskimi vprašanji.

Čital sem mnogo, še več pa razmišljeval o verskih rečeh, toda te zmožnosti nimam, da bi verske nauke podpiral ali podiral tako, kakor bi to

storil kak bogoslovec. A nikar ne mislite, da prikrivam svoje nazore. Ako hočete, Vam tudi povem, kako mislim o Bogu.

— Prosim, prosim, je dejal škof naglo in se primaknil bliže, med tem ko sta njegova spremljevalca leno in zaspano poleg njega sedela. Tudi drugi poslušalci so pristopil bližje, gospa Regina pa je naslonila glavo ob steno in uprla svoje poglede premo na Magajno.

Magajna se je malo zamislil, globoko zasopel in potem rekel:

— Nekateri ljudje si predstavljajo Boga kot starega gospoda z dolgo brado, ki sedi v nebesih na zlatem prestolu in vlada zemljo in človeštvo. Jaz imam o Bogu drugačne nazore. Po mojih mislih je Bog tista sila, ki je vstvarila vesoljstvo, Bog je duša vse narave, njegova moč in njegovo veličastvo je izraženo v večnih nepremenljivih zakonih narave.

— Ti nazori so napačni, popolnoma napačni, je s povdarkom rekel škof Konradus. Ti nazori se ne strinjajo z nauki katoliške cerkve.

— Mogoče, je ravnodušno odgovoril Magajna. Saj sem že rekel, da nisem bogoslovec in nisem v stanu kritikovati cerkvenih naukov. Povedal sem le svoje nazore.

— Po Vašem mnenju je torej Bog ustvaril samo svet in ga uredil po večnih naravnih zakonih, za vernike se pa nič več ne briga, in jih ne kaznuje in niti ne preganja.

— Bog je za vernike in za nevernike enkrat za vselej poskrbel s tem, da je vse vesoljstvo in vse človeštvo podredil večnim zakonom narave. Vse dobro in vse zlo na svetu izhaja samo iz teh večnih in nepremenljivih naravnih zakonov, katerih ne premeni nobena molitev, nobena daritev in nobena procesija. Če pa pravi kdo, da je Bog za kazen poslal točo ali sušo, drugim pa dal za nagrado dobro letino, mu tega ne verjamem, kajti toča, suša ali dobra letina niso božje kazni ali božje dobrote, nego posledice večnih naravnih zakonov.

Škof je bil postal nekoliko bled, poslušalci, katerih je bilo na vrtu in okrog ograje vse polno, pa so zadrževali sapo, da bi jim ne ušla nobena beseda.

— To so popolnoma krivoverski nazori, je čez nekaj časa rekel škof. Vi torej ne verjamete, da Bog s točo, sušo ali dobro letino deli kazni ali izkazuje milosti?

Ne morem tega verjeti. Kolikokrat se je zgodilo, da sta toča in suša uničili najgorečnejšim vernikom ves pridelek, med tem ko so imeli krivoverci najboljšo letino. Jaz menim, da Boga bolje

častim, če vse te nesreče in dobrote pripisujem prirodnim zakonom, kakor pa da bi mislil, da izhajajo naravnost od Boga. Kajti če je Bog neskončno moder, ne more biti povzročitelj nesreč, in če je neskončno pravičen, ne more dajati Turkom in paganom dobre letine, kristjanom pa jo pokončati.

— Vsaka beseda, ki ste jo izrekli, je neodpustljiv smrtni greh, je žaljenje Boga.

Magajna je pri teh škofovih besedah zardel do las. Težko je padla njegova roka na mizo, potem pa je planil pokonci in mogočno je donel njegov glas, ko je rekel:

— Premilostni gospod knez in škof — vsaka beseda, ki sem jo izrekel, kaže, da častim stvarnika. Priznam pa, da je najino pojmovanje Boga tako različno, kakor sta različna noč in dan. Mislil sem veliko o tem vprašanju.

— Preveč, preveč, moj ljubi gospod, je s sarkastičnim usmevom rekel škof. Verjeti je treba.

— Ali mi je Bog dal pamet zato, da je ne rabim? Vidite, premilostni gospod, meni se vedno zdi, da so si ljudje napravili o Bogu podobo, ki je za Boga žaljiva. Vse človeške slabosti se mu pripisujejo. Ali je mogočni stvarnik vesoljstva mar bitje, ki ima s človeškimi strastmi napolnjeno srce, da danes ljubi, jutri pa sovraži, da danes tepe, jutri pa blagoslavlja. Kako nizko in nevredno je tako

naziranje. In kaj mislite, da se pusti Bog podkupovati z darili kakor slabi uradniki, da je tiran, ki deli krivičnim milosti, pravičnim pa jih odreka? Vi pravite, da je Bog nepojmljiv, pa ga vendar vedno razlagate. Vi pravite, da so božji sklepi večni in da so nespremenljivi, in vendar molite, naj Bog svoj sklep premeni in svojo voljo predrugači. In nevreden je tudi način, kako se mu skušate prikupiti. Ne samo kristjani, tudi drugoverci delajo tako. Žid misli, da se prikupi Bogu, če ob sobotah ne dela in če ne je svinjine, Mohamedanec misli, da mu Bog odpusti grehe, če si opere glavo in roke in če ne pije vina, ki ga je Bog vendar ustvaril zato, da ga zauživamo. Indec misli, da stori zaslužno delo, če se s kravjekom namaže, kristjan pa misli, da si pridobi božjo milost, če se v petek posti, če nanese duhovnikom mnogo denarja in če z golimi koleni drsa na Višarje. To naj bo Bogu dopadljivo, to naj bodo zaslužna dela in dokazi kreposti, to naj povečuje slavo onega Stvarnika, ki je ustvaril neskončne milijone zvezd in zemelj in ljudi?

— Dovolj, dovolj, je s hripavim glasom vzkliknil škof in planil pokonci, Vi ste heretik, skozinskoz heretik. Vidim, da ne verujete ne v pravega Boga in najbrž tudi ne v hudobnega duha.

— Lakomnost in nevednost sta edina hudobna duha, ki begata človeške rodove, je tiho rekel

Magajna in stopil na stran, da je mogel škof mimo njega.

Velika množica na vrtu se ni ganila, ko je škof stopil s svojima spremljevalcema iz lope in mu ni naredila prostora, da bi bil mogel oditi. Ljudje so se stiskali drug k drugemu, kakor bi hoteli škofu zabraniti odhod. Nobenega glasu ni bilo slišati, tako je bilo vse tiho, a na vseh obrazih se je zrcalila notranja razburjenost.

Škof je hotel oditi brez slovesa, a ni mogel. Jezno se je ustavil pred ljudmi, grozilno je njegov ostri glas veleval:

Vsi stran — ali ne veste, kaj se spodobi, kadar gre škof mimo Vas?

Toda nihče se ni ganil. Ljudje so stopili še bližje, vsem je trepetala na ustnih želja, naj Magajna govori naprej.

— Zakaj pa bežite, premilostni gospod škof, se je naenkrat iz ozadja čul bobneč glas. Vsi pogledi so se obrnili na tisto stran. Tudi Magajna je stopil iz lope in ves presenečen zagledal dolgega Labana, ki je stal blizu ograje s puško v roki in se porogljivo režal.

— Kdo si ti? je vprašal škof, obrnivši se k Labanu, kateremu so ljudje radi naredili prostora, da se je prerinil v prvo vrsto.

— Kdo sem jaz? I kaj me ne poznate? Dolgi Laban sem, ki je popustil kloštersko službo in išče sedaj resnice.

— Če iščeš resnice, pojdi v cerkev in se ravnaj po naukih svojega duhovnika. Vsa resnica je zapopadena v katoliški veri, ki je edino prava postava, edino pravo merilo pravice in ključ pravičnosti, pot do sreče in zveličanja. Kdor pa njenih naukov ne veruje, je ali slepec ali slepar in puntar.

Osorno in grmeče je donel škofov glas.

— Ravno tako pravijo Mohamedanci, Indi in Perzi, Židje in pripadniki drugih veroizpovedanj, se je oglasil Magajna. Vsaka vera pravi, da je edino zveličevalna in da so prokleti vsi, ki k njej ne spadajo.

— Naj pravijo drugi kar hočejo — naša vera sloni na božjem razodetju.

— To isto pravijo tudi mohamedanci in Židje, Indi in Perzi — a kje je dokaz, da je to resnica.

— Dokaz so čudeži, ki so se zgodili.

— Tudi drugoverniki poročajo o neštevilnih čudežih.

— Tisti čudeži so izmišljeni in so sleparija.

— Tudi vaši niso dokazani.

— Za katoliško vero je na tisoče ljudi šlo z veseljem v smrt. Mučeniki so svedoki, da je katoliška vera edino prava vera.

— Tudi druge vere imajo na milijone in milijone mučenikov, ki so pretrpeli najstrašnejše muke in radostno dali kri in življenje za svojo vero.

Škof ni mogel na to ničesar odgovoriti. Magajna pa je nadaljeval:

— Meni se zdi, da so vse vere, kar jih je na svetu, enako božje in enako zveličevalne. Vsaka vera, ki navaja ljudi k dobremu, je prava, je merilo pravice in ključ pravičnosti. In kdor se drži naukov o ljubezni in o pravičnosti, je tudi na potu do sreče in zveličanja. Pravičnost pravi: Ne stori svojemu bližnjemu nobenega zla, ki nečeš, da bi ga on tebi storil. Ljubezen pa uči: Izkaži svojemu bližnjemu vse dobrote, ki hočeš, da bi jih tudi on tebi izkazal. To je edino božje razodetje, če smem rabiti ta izraz.

— Celo sv. pismo je božje razodetje, je srdito siknil škof.

— To sem do zadnjega časa verjel. Ali bolj ko sem čital sv. pismo, bolj sem zapazil nasprotja, ki se nahajajo v njem. In zato mislim: Če bi se bil hotel Bog razodeti v posebni knjigi, bi bil to storil tako, da bi bil izključen vsak dvom, vsako nesoglasje in vsako nesporazumljenje. Bog je neskončno dober in neskončno usmiljen, in prav zaradi tega bi se bil tako razodel, da bi ga bil vsak razumel, tudi najrevnejši na duhu. V naravi se je Bog tako razodel, v zemlji in zvezdah. Vsako drevo, vsaka

bilka, vsak kamen nam kaže božje razodetje in nam priča, da smo ljudje na svetu za to, da bi bili srečni, ljubezen in pravičnost pa so pogoji naše sreče.

— Krivoverec, krivoverec, krivoverec, je zakričal škof, tresoč se vsled silne togote po vsem životu. Odpri se nebo in pokončaj z ognjem in žveplom tega hudodelca, odpri se zemlja in pahni tega žalilca Boga v peklensko brezno.

Vsi navzoči so zatrepetali, tako jih je prestrašila silna jeza škofa Konradusa. Plaho so se stisnili ljudje v stran in celo Magajnovi prijatelji so odstopili, samo gospa Regina se ni premaknila z mesta, nego je ostala na Magajnovi strani, kakor bi hotela kljubovati celemu svetu. Magajna je stal ob lopi, ves prepadel, ali glave ni uklonil. Naslonil jo je ob lopo. Vedno zeleni bršljan se je zapletel med njegove lase, nad katerimi so se lesketali zadnji žarki zahajajočega solnca, kakor bi mu hoteli splesti mučeniško krono.

Škof je mogel zdaj s svojima spremljevalcema neovirano oditi. Sedel je na voz in se odpeljal proti Bistri. Dolgi Laban pa je porogljivo kričal za njim:

— Slišijo, gospod škof, nebo se še ni odprlo in pekel tudi ne — naj še malo počakajo!

Toda škof se za to roganje ni zmenil, nego se je v naglem diru odpeljal v Bistro.

X.

Na samotnem kraju blizu Lesnega brda je ležala skrita v gozdu revna oglarska koča. Njen zadnji prebivalec jo je bil v viharni noči vzlic temu, da je grmelo in so strele pokale, nagloma zapustil in je bežal kar so ga nesle noge in ni prej nehal teči, dokler ni prišel v polhovgraško župnišče. Ko se je tam odpočil, je še vedno ves zbegan povedal župniku, da so ga iz njegovega bivališča pregnali hudobni duhovi. Natančno je bil videl, kako je hudobni duh prilezel iz drevesa, kako je pod oknom sv. hostijo ob tla metal in potem začel praskati na vrata in tako tuliti, kakor cela čreda sestradanih volkov. Naposled se je spremenil v velikanskega vrana in trkal ob okno, grobni glasovi so klicali oglarja ter zahtevali, naj zapiše hudiču svojo dušo, sicer mu v osmih dneh izpadejo oči in odpadejo roke in noge.

Polhovgraškemu župniku so se kar lasje ježili in dasi je oglar pred njim na kolenih ležal in ga s povzdignjenimi rokami prosil, naj gre hudobnega duha zagovorit, se vendar ni dal omehčati, češ, da so gotovo luteranci hudobne duhove najeli, naj preženo pobožne kristjane iz njihovih bivališč.

Od tedaj se je vse izogibalo tisti koči, kajti ljudje so si še dolgo potem pripovedovali, da so

videli pred kočo sedeti hudobnega duha, ko si je česal rep, drugi pa so ga zopet opazovali, ko je zajahal vrana in zletel na oblake, nakar se je usula toča.

Bilo je nekaj tednov po škofovem prihodu. Zunaj je rosil jesenski dež in trgal uvelo listje z dreves. Že je bila nastala noč in tema je objemala zemljo, da je bilo videti komaj par korakov daleč. V oglarjevi koči je bilo vse temno. Iz kota za pečjo se je slišalo zdaj močneje, zdaj slabeje, zdaj dolgo in zateğnjeno, zdaj kratko a silovito hreščanje, prav kakor da se tam kak vol zvija v smrtnih bolečinah, na nasprotnem koncu pa je ležal nekdo na slami in se nemirno premetaval sem in tja.

Čez dolgo časa je mož vstal, se splazil v kot in začel tam ležečega človeka ruvati in suvati.

— Hej, Laban, hej! Slišiš, Laban? Hej!

Počasi in le s težavo se je Laban prebudil in nevoljno vprašal:

— Kaj pa hočeš?

— Malo spanja bi rad. Ali bi ti ne mogel malo manje smrčati?

Zdaj pa je Laban skočil pokonci in srdito zaklical:

— Ti hudič črni, ali bi ti ne mogel malo manj poslušati?

Moža bi se bila gotovo sprla in morda še stepla, ko bi ne bila v tem hipu zaslišala dolgega žvižga v daljavi. Oba sta obstala pri oknu in vzemši puški v roke poslušala. Kmalu se je čulo skovikanje sove, trikrat zapored, nakar je Laban odprl vrata, svojemu tovarišu pa naročil, naj užge trsko.

Pri slabem svitu trske je spoznal Laban, da je v plašč zaviti mož, ki je stopil v kočo, bratranec vrhniškega župnika, Simon Kozina. Pozdravila sta se, kakor dva stara znanca, ali Simon Kozina vzlic dolgi poti, ki jo je imel za sabo, niti sesti ni hotel.

— Ne utegnem, je rekel Kozina na Labanovo povabilo. Prišel sem samo, da naznanim kralju Davidu, naj bo v soboto s svojo četo pripravljen. Glej Laban, da to kralju Davidu čim prej naznaniš. Tu v koči naj me čaka, jaz pridem gotovo, če bom le živ.

Laban je obljubil, da natančno izpolni Kozinovo naročilo, a rad bi bil vedel, za kaj se gre in je zato silil v Kozino, naj mu razodene svojo skrivnost. Toda Kozina je bil molčeč in ni hotel ničesar povedati. Zabičil je samo Labanu in njegovemu spremljevalcu, naj njegovo naročilo izpolnita in je potem vzlic temi in dežju zopet odšel.

Laban in njegov tovariš sta ostala v koči ali spati se jima ni hotelo. Zadelala sta okna, užgala

še nekaj trsk in potem začela prazniti veliko bučo žganja, ki jo je Laban imel skrito pod pečjo.

Že več tednov sta kot nekaka predstraža ciganske čete kralja Davida prebivala v tej koči, iz katere so bili cigani svoj čas pregnali praznovernega oglarja. Dolgočasila sta se na vso moč, kajti kralj David jima je bil strogo prepovedal, da ne smeta iz koče in da nihče ne sme izvedeti, da kdo v koči prebiva. Zaradi tega sta pa bila sedaj prav vesela, da se je tako težko pričakovani Simon Kozina končno vendar oglasil in jima naznanil, da pride čas dela.

Na vse zgodaj zjutraj je Labanov tovariš odšel, da izvrši Kozinovo naročilo. Laban je ostal sam v koči. Ko se je naspal in potem okrepčal, je skrbno preiskal vso okolico, na to pa se v kočo zaprl in vzel izpod slame dve debeli knjigi, polni čudnih znamenj, katera je skrbno opazoval.

— Ko bi jaz znal brati, bi že šlo, je mrmral sam pri sebi, tako pa mi te čarovni knjigi nič ne pomagata. Oh, ko bi dobil kakega duhovnika v roke, da bi me izučil v tej čarovniji. Stara ciganka, ki mi je dala te knjige, jih je ukradla fajmoštru v Št. Vidu pri Zatičini, ki je po njih delal točo in bolezni in denar. Ko bi jaz znal brati, bi čaral, da bi se noč in dan bliskalo.

Laban je ogledoval svoji knjigi dolgo časa. Pregledal je vsako podobo ali uganiti ni mogel ničesar. Končno je knjigi jezno treščil ob tla, a jih hitro zopet pobral in zavil ter jih skrbno spravil pod slamo.

— Nič drugače ne bo, kakor da dobim kakega duhovnika v roke. Kar zaprl ga bom in mu nastavil puško na prsi — pa me bo rad naučil čarati.

Ta misel je Labana popolnoma prevzela. Dolgo uro je ležal v koči na slami in ugibal, kako bi se polastil kakega duhovnika, ki ga nauči čarati, ter sanjaril, kako bo delal denar in imenitno živel.

Proti večeru je prišel kralj David. Prišel je sam in izročil Labanu pismo, naj ga nese na Vrhniko Juriju Kozini. Laban se je takoj odpravil, ali na potu se je spomnil, da bi morda ne bilo napačno, ko bi svoji knjigi seboj vzel, saj se ne ve, kaj se zgodi, in zato se je vrnil h koči. Ko pa se je grede po gozdu koči približal, je od daleč zagledal, kako je kralj David za kočo kopal zemljo. Laban je začudenja obstal. Še nikdar ni videl, da bi bil kralj David prijel za kako delo. Njegovo začudenje pa se je spremenilo v največje strmenje, ko je videl, da je kralj David odložil lopato, vzdignil s tal več desk in potem izginil v zemlji. Laban je tako strmel, da se je kar sesedel in se je komaj upal dihati. Ostal je na svojem mestu toliko časa, da je prišel

kralj David iz zemlje, spravil deske na prejšnje mesto in nasul zemlje, katero je potem poteptal in pokril z listjem.

Ko je kralj David izginil v koči, je Laban zapustil svoje mesto. Po čarovne knjige ni šel, nego naravnost odrinil proti Vrhniki, da izvrši dobljeno naročilo. Zdaj pa je korakal veselo po gozdu in se spotoma neprenehoma zadovoljno smejal, kajti vedel je zdaj, kje ima kralj David skrite zaklade.

V naslednjih dnevih so prihajali cigani od vseh strani in se utaborili v gozdu okrog začarane koče. Določeni dan je Simon Kozina našel okrog kralja Davida zbranih nad sto ciganov, ki so bili vsi dobro oboroženi z noži in s samokresi, nekateri pa tudi s puškami. V temni noči je četa, razdeljena na male oddelke, odšla po raznih potih doli proti Bistri. Ko se je zjutraj začelo daniti in je zapel samostanski zvon, je bila v gozdu v obližju samostana skrita že vsa ciganska četa in čakala na odločilno povelje kralja Davida.

V tem, ko je daleč okrog samostana med ljudstvom vrelo, ko je ljudstvo, četudi le duševno odpadalo od katolicizma in se je pripravljal velik kmetski punt, je vladalo v samostanu še vedno isto veselo in razkošno življenje, kakor v najlepših dnevih meniške vsegamogočnosti. Samostanci so prepuščali gospodarstvo patru Celestinu, ki je z

železno roko, s pravo tiransko krutostjo vladal podložne kmete, trdno prepričan, da le na ta način ohrani kmete v pokorščini. Samostanske ječe so bile prenapolnjene in skoro vsak dan je na samostanskem dvorišču tleskal pleteni bič po golih kmetskih životih in je kri močila peščena tla. Na cigane in prisego kralja David,a da se maščuje za to, kar je njegova Ester prestala v samostanu, je pater Celestin le še redkokdaj mislil. Cigani so bili pred vojaki pobegnili in se od tedaj niso več prikazali v bistriški okolici. Varnostne priprave v samostanu so veljale sedaj kmetom, pred katerimi so menihi imeli tak strah, da se ni nihče upal iz samostana, če ga ni spremljalo več oboroženih stražarjev. In še to spremstvo ni dosti pomagalo, kajti primerilo se je večkrat, da je izza kakega grma počil strel na mimoidoče menihe.

Ciganska četa, ki je ležala v gozdu, je nestrpno čakala, kdaj se odpro samostanska vrata in se odpeljejo menihi v Brezovico. Simon Kozina je bil obvestil kralja Davida, da je v gradu pri Brezovici umrla stara gospodična, ki je skoro vse premoženje svoje volila samostanu, in da se vsled tega udeleže samostanci njenega pogreba. In zdaj so cigani čakali, da se odpravijo menihi k pogrebu.

Najnestrpnejši je bil kralj David sam. Nemirno je hodil na svojem stajališču sem in tja in zrl doli

na samostan, kjer so na dvorišču hlapci konje sedlali in jih vpregali v vozove. Simon Kozina pa je ležal za grmom in smehljaje opazoval svojega zaveznika.

Simon Kozina je bil ta dan zadovoljen, kakor že dolgo ne. Ta dan mu je moral donesti bogato plačilo, ogromno premoženje, katero mu je bil kralj David zagotovil s sveto prisego, ako mu spravi pod nož patra Celestina. Simon Kozina je izvohunil, kar so menihi sicer skrbno prikrivali, da se udeleže pogreba v Brezovici, in napravil je po tem tak načrt, da se je moral obnesti.

Končno, po dolgem čakanju, so menihi zasedli pripravljene vozove. Samostanska vrata so se odprla in vozovi so oddrdrali.

— Šestnajst menihov se pelje, je rekel kralj David, in spremlja jih dvaindvajset hlapcev. S temi bomo kmalu gotovi.

Tudi Kozina je bil preštel število odhajajočih menihov in hlapcev in je pritrdil kralju Davidu.

— V samostanu so torej ostali treji menihi in šest hlapcev. Zdaj je treba vedeti, če je pater Celestin pri tistih, ki se peljejo v Brezovico.

V tem trenotku je že prisopihal dolgi Laban, ki je stal pri samostanu na straži ter naznanil, da Celestina ni vmes.

— Torej je ostal v samostanu. Tem bolje. Zdaj, kralj David — zdaj stori ti svojo dolžnost.

Cigani so bili že prej natančno podučeni, kaj jim je storiti, če se pelje pater Celestin v Brezovico, in kaj jim je storiti, če ostane v samostanu. Kralj David jim je še enkrat na kratko razložil ves načrt, odposlal nekaj ljudi, da so obvestili še druge ciganske oddelke, in ko je bilo vse pripravljeno, je dal znamenje za odhod.

Kakor sence, tiho in molčeče, so se razšli cigani in previdno plazeč se med drevjem in za grmi se počasi bližali samostanu, ki je blestel v svitu dopoldanskega jesenskega solnca. Zadnji je odšel kralj David in na prostoru, kjer so prej čakali cigani odločilnega trenotka, je ostal Simon Kozina sam.

Njegovo oko je pazljivo zasledovalo gibanje ciganov, in občudoval je spretnost in lisičjo zvitost, s katero so postopali. Posamezniki so bili že prišli na cesto in se tam poskrili v bližini, druge je bilo videti, kako so se plazili čez polje, da pridejo samostanu v ozadje, zopet drugi so šli ob cesti na borovniško in na vrhniško stran, da odvrnejo ali zadrže prihajajoče ljudi.

Na uvelo, od različnih strasti razjedeno lice Simona Kozine je legel izraz perečega sarkazma.

— Le delajte, cigani, le dobro delajte, je krohotaje govoril sam pri sebi. Je že tako v življenju, da konj vleče, napitnino pa dobi kočijaž. Tudi danes bo tako in napitnino spravim jaz baccalaureus iuris utriusque Simon Kozina, ki postane iz obešenjaka, sleparja in ciganskega vohuna srečen, bogat in imeniten gospod.

Kozinovi pogledi so sledili ciganom, njegove misli pa so mu uhajale v preteklost. Spominjal se je bede svojih mladih let, spominjal se veselega in lahkomiselnega življenja, ki ga je imel kot prvi uradnik deželnega vicedoma v Ljubljani, in spominjal se let potepuštva, ko je moral bežati po gozdih in se skrivati po brlogih, da je utekel vešalom. Zdaj je bil konec vseh skrbi. Denarja je imel dovolj in danes mu je obljubljena nova vreča cekinov. Kaj je njega brigalo, da so bili ukradeni, da se jih je držala kri! Non olet!

— Srečen bom, srečen, so polglasno šepetale njegove ustne, in pred njegovo dušo je stopila podoba gospe Regine, po kateri je koprnelo njegovo srce že od dneva, ko se je nastanil na Vrhniki.

Zdaj se je na cesti pred samostanom prikazal kralj David — zadonel je oster žvižg in v trenotku na to so se cigani zagnali na samostan.

Samostan v Bistri je v 16. stoletju obsegal celo vrsto poslopij, ki so bila zgrajena v različnih

časih in so brez redu bila postavljena okrog cerkve. Samostan je bil močno utrjen in obdan z visokim zidom. Pred samostanom je bila voda, v kateri je bila sezidana mala vila.

Na znamenje kralja Davida so cigani od raznih strani planili na samostan. Drug je drugemu pomagal, in kakor bi trenil, so bili naenkrat na zidu, skočili na dvorišče ter se zapodili deloma proti glavnemu poslopju, v katerem so prebivali menihi, deloma proti drugim poslopjem, ter jih obkolili. Samostan je bil v njihovih rokah še predno se je kdo izmed doma ostalih menihov in hlapcev zavedel, da jim sploh preti kaka nevarnost.

Kralj David je stopil šele potem na samostanska tla, ko so mu odprli vrata, in prišel je kakor kak zmagovalec, ponosno in dostojanstveno, ter mirno odredil, kaj naj store ciganske čete. Cigani so, izpolnivši njegovo povelje, zasedli vse utrdbe in preiskali vsa stranska poslopja ter povezali ujete hlapce, ki so bili tako preplašeni, da na obrambo niti mislili niso.

Kralj David pa je s svojim oddelkom vdrl v glavno poslopje, v prebivališče samostancev. Težko je sopel in se je krčevito oprijemal svoje palice z zlato sekirico. V očeh mu je žarel divji ogenj; strast in želja, da se maščuje, ga je tako prevzela, da se je še komaj vzdržal na nogah, a železna neukrot-

ljiva njegova volja je premagala celo telesne slabosti.

— Patra Celestina mi dobite, patra Celestina ujemite! Sinovi moji, preiščite vsak kotiček! In živega mi ga pripeljite, da mu z razbeljenim nožem izrežem srce. Sinovi Aronovi, maščujte se!

Tako in enako je kralj David bodril svoje ljudi in ti so tiho, kakor bi se bali, da jih kdo sliši, sledili njegovemu povelju. V kuhinji so našli več žensk in jih podrli ter povezali. Potem so preiskali vsako sobo, vsako celico, vsako luknjo, a nikjer ni bilo sledu po nobenem menihu.

Pridrveli so v prvo nadstropje in tam našli dva bolna meniha. Vrgli so jih iz postelj in vprašali, kje da je pater Celestin, ali meniha jim nista vedela vzlic vsem grožnjam ničesar povedati.

— Zvežite ju in zakurite jima pod nogami, potem se jima že razvozla jezik, je ukazal kralj David in je šel dalje.

Naenkrat so se odprla vrata na koncu hodnika in prikazal se je prijor Ahacij z zlatim križcem na prsih. Postaral se je bil v nekaterih mesecih tako, da ga je bilo komaj spoznati. Oči njegove so bile motne in koraki njegovi negotovi. Bil je že zopet vinjen.

Uzrši cigansko tolpo s kraljem Davidom na čelu, je dvignil roko in gugaje se sem in tja vpil:

— Na kolena! Kaj ne veste, da sem jaz prijor! Na kolena!

A cigani so ga hipoma zgrabili in z grmečim glasom je vprašal kralj David:

— Kje je pater Celestin? Če ne poveš resnice, te vržem na dvorišče in te dam živega sežgati.

— Razbojniki, capini, je vpil prijor Ahacij. Ali mislite, da smete z menoj tako govoriti, ker sem krivoprisežnik? Še sem prijor in kaznoval vas bom! Vi Belcebubovi poslaniki, hudičeva zalega, vi smrad peklenski — —

Zdaj se je zagnal kralj David s tako besnostjo v prijorja, da so odleteli cigani na vse strani. Zgrabil je prijorja za vrat, ga stresel kakor lev svoj plen in ga treščil ob zid s toliko silo, da se je prijor kakor mrtev zgrudil na tla. Kralj David je v prvem trenotku odstopil nekaj korakov, potem pa zopet planil k prijorju, ga s svojimi koščenimi rokami zgrabil in dvignil in ga hipoma vrgel čez hodnik na dvorišče. Potem pa je ukazal: Naprej!

Cigani so preiskali samostan in vsa postranska poslopja, a patra Celestina ni bilo dobiti. Preiskali so cerkev, vlomili v rakev, odprli celo krste umrlih menihov, a brez uspeha. Našli so vhod v podzemske ječe in osvobodili mnogo jetnikov in jetnic, ali o patru Celestinu tudi ni bilo sledu.

Vzlic vsi hitrosti, s katero so delali cigani, je seveda čas naglo minil. Straže, ki so stale na cesti proti Borovnici in branile ljudem, da niso mogli mimo Bistre, so pošiljale pozive, naj se cigani požurijo. Zavrnjeni ljudje so bili namreč že raznesli, kaj se jim je primerilo in zdaj so se cele čete s sodnikom Završanom na čelu napravile na pot v Bistro. Toda kralj David se za to ni zmenil.

— Naredite hitro ogenj in prinesite jetnike sem, je zapovedal kralj David.

Večina ciganov se je bila lotila že ropanja. Znašali so iz cerkve in iz samostana cele kupe raznovrstnih dragocenosti. V prijorjevi sobi so našli skrinjo, polno denarja, in jo odnesli v gozd. Tudi z naropanimi dragocenostimi so se otovorili cigani in odhajali drug za drugim v temni les, kjer so se razšli na različne strani.

Slama, ki so jo na povelje kralja Davida nanesli na dvorišču, je bila hitro užgana. Visoko je zaplapolal ogenj in strahoma so gledali ujeti samostanski posli, kaj da bo.

Kralj David je stopil pred jetnike, ki so zatrepetali bojazni pred strašnim starcem.

— Kje je pater Celestin, je vprašal kralj David. Če mi ne poveste resnice, vas dam na mestu žive sežgati.

Jetniki so zaječali groze in vsi naenkrat so zaklicali:

— Pater Celestin je šel v Brezovico.

— Lažete, je zagrmel kralj David. Moji ljudje so natančno pazili in jaz vem, da patra Celestina ni bilo med menihi, ki so šli v Brezovico.

— Šel je, šel! Z menihi je šel! so vpili jetniki! A ni bil v meniški halji. Oblekel je stražarjevo obleko in je jezdil med hlapci.

Kralju Davidu je skoro zastala kri in nekaj trenotkov se ni mogel ganiti, niti ziniti besedice. Iz daljave se je slišalo streljanje, a kralj David se ni zmenil za to. Prihiteli so cigani, ki so bili na straži.

— Vsa Vrhnika je pokonci, so vpili. Naše straže so že pobili. Bežite, bežite! Cigani so pobrali kar so bili še nanesli naropanih reči in tekli v gozd, samo kralj David se ni ganil z mesta. Nekateri cigani so skočili k njemu in ga hoteli s seboj potegniti, ali kralj David se jih je otresel.

— Bežite, Vrhničani so tu, so kričali cigani pri vratih.

Počasi se je obrnil kralj David proti njim, ki so že bežali, potem je dvignil roko. Nekaj je hotel reči, a v tistem trenotku je na zidu, ki je ločil samostan od vode, počil strel. Vse je zavrisnilo, kralju Davidu pa je omahnila roka nazaj in potem je padel vznak.

V tem trenotku se je zunaj zaslišal velikanski šum. Počilo je še nekaj strelov in na dvorišče se je zapodilo vse polno oboroženih ljudi, ki so bili prišli samostanu na pomoč. Pa tudi z obmejnega zidu je planil star mož, samostanski hlapec, gluhi Tobija, in vihteč svojo puško, pridrl na dvorišče ter kričal:

— Jaz sem ga ustrelil — kralja Davida. Jaz sem ga ustrelil, ciganskega poglavarja.

Sodnik Završan je odredil, kar je bilo treba, da se samostan zopet zavaruje; mnogo mož je šlo zasledovat cigane. Iz gozda se je večkrat slišalo streljanje ali zasačili niso nikogar, prav kakor bi se cigani zarili v zemljo.

Na dvorišču pa sta mirno ležala drug poleg drugega dva mrliča: samostanski prijor Ahacij in ciganski kralj David.

XI.

Ciganski naskok na starodavni mogočni samostan je razburil vso deželo in po vseh krajih se je začelo velikansko preganjanje ciganske nadloge. Vzpričo temu napadu so za nekaj časa potihnila celo nasprotja med evangeliki in med papisti, kakor tudi nasprotja med ošabnimi velikaši in njihovimi zatiranimi kmeti. Nova »Zigeunerhatz« je trajala skoro vso zimo. Bil je to grozen lov. Gra-

ščaki so s psi lovili cigane, in kogar so dobili, je bil na mestu obešen. In cigani so postopali ravno tako ter poklali precejšnje število kmetov ter upepelili marsikako selo. Cigani so tisto zimo izginili s Kranjskega in se nekaj let niso upali v večjem številu prestopiti deželne meje.

Samostanu je bil ciganski napad vzlic ogromni škodi, ki jo je imel, vendar le na korist, kajti veliko sovraštvo proti samostanu se je vsaj deloma in vsaj za nekaj časa poleglo. Ljudje so sodili, da je vendar še bolje, prenašati nasilstva in krivice samostanskih mogočnikov, nego cigansko nadlogo, kajti cigani so kmetom ravno tako malo prizanašali, kakor velikašem, in so kmetom dostikrat provzročili še hujšo škodo nego katerikoli graščak.

Eden pa je bil ciganskega napada na samostan naravnost vesel, in to je bil pater Celestin. Iznebil se je bil svojega najhujšega in najnevarnejšega sovražnika. Kralj David je bil edino bitje, katerega se je grozni Celestin tako bal, da je zatrepetal, kadar se ga je spomnil. Zdaj je bil divji ciganski poglavar mrtev. Ko ga je videl pater Celestin ležati mrtvega na samostanskem dvorišču, obšlo ga je čuvstvo neskončnega triumfa in to čuvstvo se je spremenilo v blaženstvo, ko je zazrl bledo, upadlo lice prijorja Ahacija.

Gluhega Tobijo je pater Celestin bogato obdaroval. Stari stražar je bil, ko so cigani naskočili samostan, na tistem koncu na straži, kjer je bila voda. Skočil je z zida v vodo in se skril, a ko je zagledal približajoče se Vrhničane, je splezal zopet na zid, pograbil svojo puško in ustrelil ciganskega kralja. Ko so bili Vrhničanje odšli, je gluhi Tobija po naročilu patra Celestina stesal visoka vešala in jih postavil tik samostana ob cesti in na ta vešala je obesil kralja Davida. Tam je nekdaj tako mogočni ciganski poglavar visel več dni. Ljudje so se strahoma prekriževali, če so šli mimo vešal, okrog katerih so se zbirali vrani in razne roparske ptice ter trgale meso s trupla. Ko so čez teden prerezali vrv in ostanke kralja Davida zakopali na polju tik ceste, našli so na vešalih nabit listek, na katerem je bilo zapisano: »Hodie mihi, cras tibi« in tedaj je še patru Celestinu postalo tesno pri srcu.

Že nekaj dni po ciganskem napadu je zapadel prvi sneg in ž njim se je začelo zimsko mrtvilo, tisto uničujoče dolgočasje, ki človeka na deželi prižene v pijančevanje. Samo Magajna in Erazem sta bila zime vesela, kajti to je bil pravi čas za propagando. In izrabila sta ta čas, kar se je dalo dobro. Ni ga bilo dneva, da bi ne šla v kako vas oznanjat nove nauke. Sicer sta vedela, da se pravzaprav ne stri-

njata, da vlada med njiju nazori precejšnja razlika in Erazem je svoje znance tudi večkrat opozoril, da Magajna ne stoji ne na katoliškem, ne na evangeljskem stališču, nego da ima svoje posebno prepričanje, ali združevalo ju je odločno nasprotje do papistov in zato sta delala roko v roki ter opuščala vse, kar bi moglo provzročiti nesporazumljenje.

Mučno in težavno je bilo delo, katerega sta se lotila, a zato vendar nista omahnila. Če je Erazem prišel po večdnevnem potovanju v polhovgraško graščino, in le en večer prebil pri sodnikovih, je imel koj novega poguma in novega veselja za delo, in lotil se ga je tem preje, ker se je bal gospe Angele in njenih vročih, koprnečih in omamljivih pogledov.

Magajna ni imel kje iskati vzpodbude in podpore. Živel je zase in celo na Vrhniko je prihajal prav redkokdaj. Dostikrat ga je obšlo tako neznansko hrepenenje, videti gospo Regino vsaj od daleč, da se je samo z največjo težavo premagal in ostal doma. V takih dnevih pa je bil potrt in žalosten, kakor da ga je popadla fizična bolezen.

Prišel je bil božični teden in Magajna se je odpravljal domov. Erazem ga je pregovoril, da je šel za en dan ž njim v Polhov gradec in tam je naletel na veliko družbo Vrhničanov, v kateri sta bila tudi sodnik Završan in gospa Regina. Odkar je

bil škof Konradus na Magajnovem domu, se Regina in Magajna nista videla, in ko sta zdaj nenadoma stala drug pred drugim, jima je šinila kri v glavo in oba sta zardela do las, tako da se je marsikdo prav začudeno ozrl po sodniku Završanu. Ta pa se je smejal, prav presrčno in brezskrbno se je smejal in z buršikozno veselostjo je rekel:

— Prosim častivredna gospoda — prostor poleg moje žene je reserviran njenemu najzvestejšemu častilcu, prijatelju Magajni. Taki častilci so jako redki in treba jih je vedno ohraniti pri dobri volji.

Presenečenje, ki je nastalo vsled zardenja gospe Regine in Antona Magajne, se je izgubilo v splošnem smehu. Smejala se je tudi gospa Regina in je dala Magajni roko, kakor staremu dobremu prijatelju. Debeli Kričaj pa je kričal:

— To je mož, da, to je mož! Ta pozna življenje! Le nikar ne mislite, da ni ljubosumen. O, jaz ga bolje poznam. Ali on ve, da postane vsaka žena v tistem trenotku stara, ko nima nobenega častilca več in ker ne mara stare in sitne žene, zato protežira njenega častilca. Tako je in nič drugače. Ali morda ni res, gospod Završan?

Završan ni ugovarjal in tako se je razvila vesela in neprisiljena zabava.

Erazem je bil edini v družbi, ki se ni mogel veseliti z veselimi domačini in njihovimi gosti. Odkar je bil podlegel zapeljivosti gospe Angele, se je le malokdaj mudil v Polhovem gradcu in vselej samo nekaj ur. Izogibal se je tako Angeli kakor Anki. Tudi ta dan je bil Magajno pripeljal s seboj poglavitno zategadelj, da bi samega sebe zavaroval, kajti vihar v njegovi duši se še vedno ni bil polegel. Bal se je gospe Angele, zakaj zavedal se je, da bi ji ne mogel kljubovati in da bi živalski nagoni podrli v kritičnem trenotku vse njegove dobre sklepe. Bal se je pa tudi Anke, ki v svoji nedolžnosti ni znala prikriti svojega nagnenja do njega. Zavedal se je, da bi pri prvi priliki razkril Anki svojo vročo ljubezen in da bi mu poštenje in resnicoljubje branilo zamolčati svoje razmerje z zakonolomno gospo Angelo. In to ga je navdajalo s strahom. Rekel si je dostikrat, da ni več vreden, poljubiti Anki roko, kaj še to nežno nedolžno bitje pritisniti na svoje srce, a vendar je vedno upal, da pride trenotek blažene in resnične sreče tudi zanj, prav kakor bi njegov greh zamogel kdaj postati nestorjen.

Taka in podobna čutila so trpinčila Erazma sredi vesele družbe. Njegovo bolest so še povečevali goreči in obljubljajoči pogledi gospe Angele,

ki so mu oznanjali, da to noč ne uteče njenemu ljubezenskemu hrepenenju.

Ko je šla družba k počitku, je Strniša svojega tovariša Završana še nekoliko zadržal.

— Prijatelj, mu je rekel, ko sta bila sama v sobi, ne zameri, če ti odkritosrčno povem svoje mnenje. Nečem se vtikati v tvoje zakonske zadeve, tvojo soprogo visoko spoštujem in Magajna mi je eden najljubših prijateljev, ali zdi se mi, da imata drug do drugega toliko simpatij, da zna iz njih vzkaliti velika nesreča za vas vse. Jaz sem jih ves večer opazoval in sem v resnih skrbeh. Bodi torej previden in — ne zameri mi teh prijateljskih besedi.

Sodnik Završan ni bil čisto nič presenečen, ko je slišal to resno svarilo, pač pa se je začudil Strniša, kajti Završan se mu je brezskrbno smejal in mu ravnodušno rekel:

— Ljubi moj starec, zdaj šele vidim, da ti sveta in ženstva ne poznaš. Ko bi jaz svoji ženi branil občevanje z Magajno, bi šele prav kopal grob svoji sreči. Prepovedani sad ima največ zapeljivosti. Tako pa se ničesar ne bojim, ker vidim, da mi je žena zvesta. Ko sem jo vzel, me ni ljubila, vdala se je kot pokorna hčer želji svojega očeta. Danes lahko rečem, da sem si pridobil

njeno naklonjenost. Njena ljubezniva pozornost za mojo osebo, njena vedno topla prijaznost, njena skrbnost in vdanost mi jamči za njeno zvestobo. Vem pa tudi, da je mlada in če jo je obšla nekaka sentimentalna simpatija do Magajne, ji jaz tega ne štejem v zlo in tega nikakor ne smatram za nezvestobo, nego sem prepričan, da to zopet izgine in sicer tem prej, čim manj se bom temu nedolžnemu nagnenju ustavljal.

Stari Strniša pa ni bil prepričan. Zmajeval je z glavo in podavši Završanu roko, rekel z iskrenim sočutjem:

— Verjemi, prijatelj, da želim tebi in tvoji ženi vso srečo. Ako res poznaš svojo ženo, ako poznaš globine njene duše — potem, blagor ti. Ali meni se dozdeva, da si ti kraj vse svoje modrosti vendar precej površen in da še nisi videl svoji ženi v srce. Saj ne dvomim, da te ima rada in da ti je vdana, ali v njeni notranjosti gori plamen in če udari ta plamen na dan, bo zate prepozno.

Završan je postal pač nekoliko resnobnejši, a odgovoril je vendar z vsem svojim notranjim prepričanjem:

— Morda imaš prav ali da bi se Regina meni kdaj dejansko izneverila in se vdala Magajni ali komu drugemu, to je čisto nemogoče.

— Kako slabo si me razumel, je vzkliknil Strniša. Tudi jaz se ravno ne bojim, da bi ti Regina postala dejansko ali, če hočeš, telesno nezvesta, ali njeno srce in njena duša se lahko odvrne od tebe in če se to zgodi, boš nesrečen vse dni. Telesna nezvestoba žali pravzaprav samo moževo samoljubje in se sčasoma pozabi, duševna nezvestoba pa je lahko smrtonosna in za moža ni večje nesreče, kakor če se mu žena odtuji.

Zdaj pa se je sodnik Završan zopet veselo smejal, kajti Strniševe misli se mu niso zdele resne. Smeje se je poslovil od prijatelja in hitel v svojo sobo, kjer je smeje se vse povedal gospe Regini, ne da bi zapazil, kaka bledost se je razlila po njenem obrazu in kak strah je svetlikal v njenih očeh. Česar površni mož ni mogel verjeti in kar je zasmehoval, to je uvidela gospa Regina in s trepetajočim srcem si morala priznati, da se je to že zgodilo, česar se je njen mož, sodnik Završan, šele bal za prihodnjost.

Završan je že davno mirno spal, ko je gospa Regina še vedno bdela. Nobenega očesa ni mogla zatisniti, in trpela je doslej nepoznane bolečine vsled duševnega boja, ki se je vnel v njeni notranjosti, vsled boja med hrepenenjem njenega srca in med zavestjo svojih dolžnosti. Ko je končno utrujeno zaspala, je imela trden namen, da pozabi Magajno,

in bolestni čut, da svojega namena ne bo mogla izvršiti.

Tudi Erazem to noč ni našel pokoja. Nemirno je hodil nekaj časa gor in dol po sobi. Naposled je, oblečen, kakor je bil, legel na posteljo. Ali zatisniti ni mogel nobenega očesa in se premetaval sem in tja. Vedel je, da pride gospa Angela in bal se je tega.

Ko je v gradu že vse spalo in je vladala v velikem poslopju grobna tihota, je zaslišal pred svojo sobo rahlo šumenje ženskega krila in slišal, ko ga je gospa Angela s pritajenim glasom poklicala z imenom. Najprej se je hotel zatajiti. Zadrževal je sapo in ni se ganil, ali kmalu se je tega sramoval. Zdelo se mu je, da je nemoško in nevredno, če si na tak način pomaga, in zato je vstal ter odprl vrata.

V sobo je stopila gospa Angela. Nočna obleka ji je dobro pristojala in njena zrela lepota je prišla do polne veljave, zakaj pri slabem svitu goreče luči se ni videlo, da ima že leta mladosti za seboj. Stala je pred Erazmom kakor uteleseno razkošje in mladi mož se je le z največjo težavo premagoval, da se ni vdal njenim vabljivim in mamečim pogledom.

Angela je sedla k mizi in naslonivši glavo ob roko rekla s sarkastičnim usmevom:

— Ali morda zopet razmišljaš, kako se pokoriš za svoje grehe, da si tako hladen in molčeč?

Zbadljive besede gospe Angele so Erazma ozlovoljile. Z enim samim poljubom bi bila lahko podrla vse njegove namene, njen sarkazem pa je le utrdil njegov sklep, da pretrga ž njo prav vsako zvezo.

In povedal ji je to s trdimi besedami:

— Gospa Angela — jaz Vas nisem nikdar ljubil in Vas tudi sedaj ne ljubim. Premotili ste me, da sam nisem vedel, kdaj sem se vdal svojim strastem. Jaz Vas nisem nikdar ljubil. —

— In zdaj me morda še zaničujete? je z ostrim poudarkom prašala Angela. Jaz Vam pa povem, mladi mož, da kdor hoče ljudi zaničevati, naj začenja sam pri sebi. Ali ste me razumeli?

— Ne zaničujem Vas, gospa, je mirno odgovoril Erazem.

— Hvala! Če že nisem vredna Vaše ljubezni, sem vsaj deležna Vašega spoštovanja. Samo prosim, ponudite mi še svoje prijateljstvo. Ljubiti Vas ne morem, ali prijateljica Vam hočem biti — tako sem se jaz časih otresala različnih čestilcev. Kaj, ko bi zdaj Vi tako rekli, a prav sramežljivo, prosim. To bi bil najlepši zaključek najinega razmerja.

— Ko bi Vi videli v moje srce, ne bi tako govorili. Pomislite, gospa, Vi ste omoženi. Kaj Vas nič vest ne boli?

— Bog ima skesane grešnike sploh rajši, kot ošabne ženske, ki si domišljajo, da so si s svojo takozvano krepostjo zaslužile nebesa. Sicer pa hodim jaz k spovedi in dobivam sproti odpuščanje za vse grehe.

Frivolnost gospe Angele je Erazma globoko užalila.

— Nikari tako ne govorite, saj imate vendar moža.

— Že dolgo let, ljubi moj mladenič, se je smejala Angela, tako dolgo, da imajo njegovi poljubi zame že tak okus, kakor pogreta jed. Ne plašite me s takimi strašili in nikar ne deklamujte o kreposti in o zvestobi. Nobena žena na svetu ne more vse življenje samo enega moža ljubiti, kakor ni noben mož vse življenje zvest le eni ženi. Krepost je tista lastnost, od katere imajo drugi ljudje največ koristi, jaz pa hočem biti srečna in sem krepostna le toliko, kolikor to zahteva moja lastna sreča.

Angela je vstala in počasi šla proti Erazmu. Zardela je koprnenja po Erazmovih poljubih in burno so se dvigale in upadale njene prsi. Toda Erazem se je plaho umikal pred njo, kakor da se

mu bliža greh, in roke je držal od sebe, kakor bi ji hotel braniti približanje.

Tedaj pa se je gospa Angela zasmejala. Hripavo je donel njen smeh in izražal njeno jezo in njeno užaljenost. Obstala je sredi sobe, za trenotek, potem pa brez pozdrava odšla.

Erazem pa je padel pred podobo Križanega na kolena in z gorečim kesom tožil Bogu samega sebe in iskal tolažbe v molitvi. Njegove ustne pa so šepetale besede psalmista: Ko sem zamolčaval svoj greh, starale so se kosti moje od stoka mojega ves dan, ker podnevi in ponoči bila je težka nad mano roka Tvoja in životni sok se mi je izpremenil v poletno sušo. Zato sem svoj greh Tebi razodel, in krivice svoje nisem pokrival; dejal sem: Izpovem se svojih pregreh Gospodu. In ti si odpustil hudobijo mojega greha.«

Molitev mu je končno dala notranji mir. A zaspati vendar ni mogel. Zunaj se je začelo že daniti. Erazem je ogrnil plašč in je šel iz hiše, v kateri je bilo še vse tiho in mirno. Vleklo ga je v naravo, da bi Stvarniku gledal iz obličja v obličje. Sneg je pokrival polja in ležal na gozdih in na strehah. Okrog bivališč so že poskakavali vrani in vrabci, iskaje hrane, in tuintam so se tudi pred revnimi hišami prikazali posamezni ljudje in začeli z vsakdanjimi opravili. Vse se je prebujalo iz

spanja in Erazmu je bilo pri srcu, kakor da se prebuja tudi on iz dolgega spanja, med katerim je zgrešil pravo pot. Motril je nadvse borne koče, v katerih so živeli borni, izmučeni in izstradani ljudje, in kakor ironija se mu je zdel cerkveni nauk: blagor ubogemu na duhu. Ubogi na imetju naj bodo še ubogi na duhu! Vsa njegova plemenita čustva so se uprla temu nauku.

— Blagor bogatim na duhu, ker ti lahko obogatujejo reveže, je rekel Erazem sam sebi. Obšla ga je zavest, da je njegova človeška dolžnost, bogatiti reveže vsaj na duhu, ko jim že na imetju ne more pomagati, in prevzelo ga je prepričanje, da bo vzlic storjenemu grehu lahko vsakomur odkrito v oči pogledal, če bo izpolnil to svojo dolžnost.

XII.

Samostan v Bistri je imel novega gospodarja. Zlati križec, ki ga je toliko let nosil umrli prijor Ahacij, je sedaj dičil široke prsi patra Celestina, ali sedaj ni bil novi prijor nič prav vesel svojega dostojanstva, po katerem je toliko let hrepenel, in obhajale so ga temne slutnje, da utegne biti kmalu konec njegovi slavi in njegovi moči.

Pri volitvi je namreč med menihi nastal razpor. Nekateri izmed starejših menihov so bili

očitno nastopili proti Celestinu, ker se niso strinjali z načinom njegovega vladanja in s sredstvi, katera je rabil, da je krotil zatirano kmetsko ljudstvo. Ciganski napad na samostan je bil napravil na menihe globok vtisk. Nekateri so začeli spoznavati veliko nevarnost, ki preti samostanu, če ne začno z ljudmi drugače delati, drugi so se bili navzeli reformacijskega duha in so iz tega vzroka nasprotovali Celestinu. Sicer je pater Celestin vzlic temu zmagal in je postal prijor, toda koj prve dni po njegovi instalaciji so štirje menihi skrivaj zapustili samostan in sporočili, da se več ne vrnejo; iz vsega vedenja nekaterih drugih menihov pa je prijor Celestin spoznal, da ima tudi med tistimi, ki so ostali v samostanu, odločne nasprotnike. Odnehati pa zaradi tega ni mislil. Volja njegova je bila železna in neupogljiva, in kar je sklenil, to je izvršil do zadnjih konsekvenc, pa če bi to moral plačati s svojo glavo. In tako je teklo življenje v samostanu prav tako, kakor prej, ko je še živel prijor Ahacij.

Prijor Celestin je imel samo enega prijatelja, kateremu je res zaupal. To je bil Simon Kozina, ki ga je Celestin smatral za svojo glavno oporo, ker mu je vestno poročal o vsem, kar se je godilo na Vrhniki in daleč okoli po vaseh in gradovih, in ker je izvohunil tudi stvari, ki jih sicer niti pri spo-

vedi ni bilo izvedeti. Prav posebno važnost je polagal na natančna poročila o početju Antona Magajne, katerega je smatral za najnevarnejšega nasprotnika samostana, in naravno je, da ga je tudi zanimalo Magajnovo razmerje z gospo Regino, ki je imela na vse ženstvo velik vpliv ter je mnogo storila, da je celo ženstvo nehalo hoditi k spovedi, k maši in k obhajilu ter se navzemalo reformacijskih naukov.

— Bojim se, da nastane iz Magajnovega razmerja z gospo Regino še krvava tragedija, je večkrat menil prijor Celestin. Če spozna Završan, da se mu je žena izneverila — kdo ve, kaj stori.

— E, kaj, je rekel Simon Kozina, navadno je pa le, da mož ženi odpusti. Poglejte, hrabri Menelaj je deset let čez trojansko zidovje Heleni grozil, da jo ubije, naposled ji je pa le vse odpustil. To je že tako usoda zakonskih mož in pravična usoda, da se jim ljubavni triumfi mladostnih let plačujejo v zakonu z rožički.

Prijor Celestin in njegov prijatelj Simon Kozina pa sta bila v zmoti. Magajna in gospa Regina sta se le malokdaj videla in samo vpričo drugih govorila. Nikdar nista niti z besedico omenila ali izdala svojih čuvstev.

Tretji binkoštni dan je bilo pri cerkvi sv. Lenarta na Vrhniki proščenje in zbrala se je tedaj

ogromna množica ljudstva iz cele obsežne župnije in tudi iz okolice, ne toliko zaradi cerkvenih opravil, nego ker je bil s shodom združen semenj in različna razveseljevanja. Tudi gospa Regina je imela goste. Prišli so sodnikovi iz Polhovega gradca, Erazem in tudi Angela, in sodnik Završan je sam rekel svoji ženi, naj povabi ta dan tudi Antona Magajno.

Pred cerkvijo je bilo postavljenih vse polno štantov. Prodajalo se je vse mogoče blago, pa tudi svetinjice in škapulirji, rožni venci in odpustki. Suh kapucin je imel svoj poseben štant in je prodajal papeževe blagoslove in odpuščanje grehov. S tankim, cvilečim glasom je vabil ljudi k sebi in jim z veliko zgovornostjo ponujal svoje »blago«. Kmetskega ljudstva se je kar trlo okrog njega.

— Ljudje kristjanski, je vpil suhi kapucin, sem pojdite! Ne skrbite samo za svoje požrešne želodce, skrbite za svoje neumrljive duše. Vaše duše ne bodo deležne večnega izveličanja, ker so vse črne grehov. Več grehov ima vsak izmed vas, kakor kapelj v morju. Tu imate priložnost, da svoje duše operete in očistite, da bodo po vaši smrti kar naravnost zletele v nebesa. Kupite, ljudje krščanski, blagoslov svetega očeta, ki obvaruje vas in vašo živino in vaše njive vseh nezgod! Kupite odpustkov, da obvarujete svoje duše večnega pogubljenja!

Velika gruča ljudstva je stala okrog kapucina in ga poslušala. Nekateri so se pač smejali, drugim pa se je čitalo na obrazih, da verjamejo vsako besedo, dočim so tretji segali v žepe in odštevali kapucinu krvavo prislužene svotice ter dobivali za svoj denar popisane kose pergamenta.

Završanova družba je nekaj časa nevoljno opazovala ta prizor, potem pa odšla v cerkev poslušat ljubljanskega kanonika, ki je imel ta dan propoved.

Po maši je bilo pred cerkvijo še dosti živahnejše kot poprej. Suhi kapucin je bil na svoj štant obesil velike, s kričečimi bojami poslikane podobe. Na eni strani je visela podoba, na kateri se je videlo, kako grozovito hudiči grešnike po poklenskem ognju premetavajo, na drugi strani je visela ravno tako strahotna podoba, predstavljajoča Kristusovo trpljenje in smrt. Kapucin pa je kričal na vso moč in vabil ljudi k sebi.

— Kaj ste obsedeni, da nič ne mislite, kako bo po smrti? Še en čas bodete hodili po tej zemlji, potem pa pride smrtna ura. Namesto da bi mislili na nebesa, pa mislite na gostilne.

Pred štantom se je prikazalo jedro kmetsko dekle. Kapucin jo je popadel za krilo.

— Ti si nečistinica, je zakričal nad prestrašenim dekletom. Nič ni treba tajiti. Mene ne pre-

motiš! Kupi si odpustek, drugače si pogubljena. Samo osem grošev velja.

Dekle se je kapucinu iztrgalo iz rok in zbežalo. Kapucin se je obrnil na drugo stran in pograbil mladega fanta.

— Ti, fant, od kod pa si? ga je vprašal.

— Iz Bevk.

— Oh, iz Bevk! Oh, kako se ti meni smiliš! Oh, koliko boš trpel v peklu! Ali naj ti povem zakaj?

Fant je bil tako presenečen, da ni mogel ničesar odgovoriti, kapucin pa se je nagnil k fantu in mu zašepetal na uho:

— Ti si ubijalec in prešestnik. Oh, jaz te dobro poznam. Pogubljen boš, če si ne kupiš odpustka. Samo dvanajst grošev velja. Ceneje ne more tak grd grešnik, kakor si ti, priti v nebesa.

Fant je malo pomišljal, šel dvakrat, trikrat okrog štanta, potem pa odštel zahtevane groše.

Tako je šla kupčija dalje in kapucinova skrinjica se je hitro polnila. Ko je kapucin zagledal Završana in njegovo družbo, se je obrnil k nji in smeje se, je začel po nemško vabiti, naj kaj kupi.

— Tudi za take, ki niso več prave vere, imam lepe reči v zalogi, je rekel kapucin. Le pristopite! Jaz že vem, kaj ima gospoda rada!

Vzel je s štanta dve poli in jih ponudil Završanu. Na eni je bil naslikan gorostasen kanonik, spodaj pa so bili tiskani Luthrovi verzi:

Canonici, der Bischof Knecht,
Auch aus des Lucifers geschlecht;
Ein weissen Chorrock tragens an,
Auch Pelzkappen sie mussten han,
Ihr Horas beten sie allzeit,
Das Herze war davon gar weit;
Nur schlemmten, lebten in den Saus,
Ich hoff, es sei nun mit ihm aus.

Na drugi poli pa so bile okrog velike cerkve naslikane vsakovrstne živali. Pod sliko je bila tiskana znana Fischartova zabavljica:

Die Heuchler stellen sich wie Schaf
Und lauern wie ein Fuchs im Schlaf.
Die Sau zeigt an die Epikurer,
Die Pfründsäu, Mastschwein, Bauchknech, Hurer,
Wie gemeinglich ist der Pfaffenherd,
Der dieses Heiligthum sich nährt.
Der Bock deut die hohe Geistlichkeit
Mit der stinckenden Fleischlichkeit.

Take listke so v onih časih razširjevali katoličani proti evangelikom in evangeliki proti katoličanom. Podjetni kapucin pa je oboje prodajal.

Končno je kapucin z veliko slovesnostjo vzel iz svoje skrinje malo škatljico.

— Ljudje kristjanski, je rekel z največjo resnobo, tukaj imam nekaj, česar ni dobiti za noben denar, kar pa pomaga proti kugi, toči, proti vsem boleznim in nesrečam. Glejte, ljudje, tu je nekaj tistega sena, na katerem je počival naš Zveličar in Gospod Jezus Kristus v tisti noči, ko se je rodil.

Kapucin je odprl škatljico, v kateri je bilo nekoliko navadnega sena in ga pokazal ljudem.

— To je relikvija, ki je ne dam iz rok, ki je ni dobiti za nobeno bogastvo na svetu. Naš samostan varuje to relikvijo kot največjo svetinjo. Ali tistim, ki so preskrbeli za svoje duše s tem, da so kupili škapulirjev in odpustkov, tistim dovolim, da poduhajo to seno. Že to Vam bo pomagalo proti vsem boleznim.

Ljudje so kar instinktivno stegnili vratove in duhali seno, ki jim ga je kapucin držal pod nosove.

V tem trenotku pa je Erazmu zavrela kri. Planil je med ljudi, udaril kapucina po roki, da je škatljica odletela na stran in se je seno raztreslo, potem pa je prebrnil kapucinu štant in trgal ter teptal odpustke in škapulirje in papeževe blagoslove, med tem ko so se ljudje strahoma odmikali od njega, kakor da je blazen ali obseden.

Erazmov nastop je kapucina tako presenetil, da se iz prva niti ganiti ni mogel. A videvši, kako

mu Erazem pokončava njegove dragocenosti, se je jezno zakadil vanj in cvileče klical:

— Antikrist je prišel! Ljudje kristjanski, pomagajte!

A ker se nobena roka ni ganila, Erazem pa je pahnil kapucina od sebe, je začel suhi možiček še huje vpiti.

— Ti Lucifer, ti Belcebub, ti Iškarijot, ti si tolovaj. Pokrasti mi hoče denar. Ali ne vidite ljudje, da mi hoče ukrasti denar, ki ste ga vi dali za čast božjo sveti cerkvi Kristusovi.

— Ne imenuj Kristusovega imena po nemarnem, je osorno velel Erazem, Magajna pa je vzel skrinjo, v kateri je bil denar, in jo postavil pred kapucina ter mu rekel:

— Tu imaš denar, za katerega si osleparil to revno in nevedno ljudstvo. Vzemi svoj plen in poberi se od tod.

Med ljustvom je zdaj nastalo živahno gibanje. Mnogo jih je bilo, ki so se začeli zavzemati za kapucina, še dosti več pa jih je bilo, ki so se zavzemali za Erazma. Nastal je prepir, vsled katerega so ljudje z vseh strani drveli skupaj, da je bilo okrog kapucinovega štanta naenkrat vse črno ljudstva. Hrup in vik je bil tolik, da je privabil tudi župnika in tolstega kanonika iz zakristije, a položaj je postajal tem resnejši, ker so posamezniki že

dvigali pesti. Kapucin je spoznal pretečo nevarnost, vzel skrinjo z denarjem in pobegnil v zakristijo. Na potu je zmerjal in psoval, kar se je dalo, kanonik in župnik, ki sta tekla za njim, pa sta mu pomagala. Nekaj mož je skočilo za njimi, ali Magajna jih je zadržal.

Erazem je med tem stopil na »štant« in poskusil ljudi pomiriti.

— Nikar se ne jezite, ljudje, da sem naredil konec nevredni kupčiji, je Erazem ogovoril množico. Kapucin je vašo vernost izkoriščal in vas je goljufal. Bog ni dal nikomur pravice, da kupčuje z njegovo milostjo, kakor je delal ta kapucin. Bog odpušča grehe iz milosti, ne pa za denar. Le božja milost nam more odpustiti grehe, ker z deli in z denarjem se Bogu ne more zadostiti. Kristus se je za nas daroval na križu in Kristusova kri nas očiščuje vseh grehov. Samo če verujemo v Kristusa, smo deležni božje milosti. Ali misli kdo, da mar Kristusovo zasluženje ni bilo popolno in da moramo z denarjem in z deli dopolniti in nadomestiti njegovo daritev in njegovo odrešenje? List Hebrejcem nam priča, da je Kristus z eno daritvijo za vedno popolnil one, ki se po veri v njega posvečujejo. In sv. Janez Evangelist piše: Kri Jezusa Kristusa, sina božjega, očiščuje nas od vseh grehov. — On je sprava za naše grehe, pa ne samo za naše,

nego tudi za grehe vsega sveta. Če nas je torej Kristusova kri očistila vseh grehov, kako morete misliti, da vas bo za denar dobljeno odpuščanje še bolj očistilo? Jaz pa vam pravim: Milost božja se ne da ne zaslužiti, ne kupiti, in zato ni nikomur treba hoditi k spovedi in kupovati odpustkov, ni treba hoditi na božja pota, niti se postiti. Samo dvoje je potrebno: vere v Jezusa Kristusa in živeti po desetih božjih zapovedih. Če je kdo grešil, mu je greh tudi brez spovedi odpuščen, da le spozna svoj greh ter se ga kesa. Grdo žaljenje Boga pa je, če se duhovniki drznejo, odpuščenje grehov prodajati, in zato storite vedno tako, kakor sem storil jaz danes, če se vam bližajo farizeji in vam prodajajo odpuščanje grehov.

Ljudje so tiho poslušali. Bilo je mnogo takih, ki so že poznali te nauke, in ti so Erazmu molče pritrjevali. Ali bilo je tudi dosti takih, ki so prvič slišali te nauke in zdaj niso vedeli, pri čem da so in kaj naj verujejo. Erazem je stopil med te ljudi in jim oznanjene nauke še natančneje razlagal. In ljudje so ga z zanimanjem poslušali tembolj, ker se niso mogli ubraniti vpliva njegove vneme in njegove tople, iz globokega prepričanja in resnične vernosti izvirajoče besede.

Iz zakristije, kjer je bil kapucin skril svoj denar, se je čez dlje časa priplazil župnik Kozina.

V začetku je od daleč poslušal Erazmove razlage, a ko je spoznal, da podira Erazem stebre njegove veljave in njegovega gospodstva, tedaj ga je obšla nepopisna jeza. Srdito se je zapodil med ljudi in jih podil narazen.

— Spravite se proč, je kričal nad njimi. Niste vredni, da vas solnce obsije. Sram vas bodi, da poslušate pritepenega človeka, ki obrekuje božje namestnike.

— Bog ne potrebuje nobenih namestnikov, je mirno pripomnil Erazem. Bog je povsod in vedno pričujoč in brani in vlada vse verne kristjane, kakor je rekel: »Kjerkoli dva ali trije vkup pridejo v mojem imenu, ondi sem jaz med njimi« in »Jaz sem pri vas vse dni do konca sveta.«

— Kaj ti hočeš zanikati, da bi bil jaz namestnik božji, je vpil župnik. Kdo pa si ti?

— Kdo da sem, to Vas nič ne briga, je odgovoril Erazem. To Vam pa povem: Kdor se povzdiguje in pravi, da je namestnik in poblaščenec Kristusov, ta ravna napuhnjeno in prevzetno in daje s tem na znanje, da je, kakor pravi sv. pismo: »človek greha« in »sin pogube« in »zopernik, ki se povzdiguje čez vse to, kar se imenuje Bog ali božja služba, tako da sedi v božjem templju kakor Bog.« Od take lažnjive glave se mora po božjem ukazu ločiti vsak pravi kristjan in iti iz Babela, ako neče

biti deležen kazni, ki jih bo poslal Bog nad takega prevzetnika.

Sedaj se pa župnik Kozina ni mogel več premagovati. Srdito je dvignil svojo pest in skočil proti Erazmu, a kmetje so ga ustavili. Med ljudmi je završalo, sto pesti se je dvignilo, krik in vik je zaoril tako, da se je razlegal po vsi Vrhniki, in vse je kazalo, da pride do pretepa vzlic temu, da so Erazem in Magajna, gospa Regina in drugi ljudi mirili. V tem nevarnem trenotku je prihitel sodnik Završan s pripravljenimi trškimi hlapci in njegovemu nastopu se je posrečilo, pomiriti ljudi in jih pregovoriti, da so se razšli.

Ljubljanski kanonik in kapucin sta bila pri župniku na obedu, ali ta dan jima ni dišala nobena reč. Žalostno so vsi trije povešali glave in milo vzdihovali, kako da je svet izpriden in kako gineva vera. In ta njihova žalost je postala še večja, ko je ostala cerkev ves popoldan docela prazna in je cerkovnik prišel povedat, da hodi Erazem od krčme do krčme in oznanja novo vero, ter da se mu pridružuje vedno več ljudi. Župnik se je rotil, da se bo maščeval ne le Erazmu, nego tudi vsem tistim, ki ga slušajo, kanonik in kapucin pa sta ga utrjevala v tem njegovem sklepu.

Proti večeru se je zbralo ljudstvo »Na Košaci«, kjer so v naslednjem stoletju sezidali cerkev

sv. Trojice, in tam je Erazem obrazložil nekaj glavnih naukov evangelija ter ljudem pojasnil, v katerih naukih je rimska cerkev zapustila Kristusa.

Posebno jim je razložil nauke o zakramentih. Kakor sta bila v starem testamentu kot posebni znamenji božje milosti postavljena le dva zakramenta, namreč obreza in velikonočno jagnje, tako — je dejal Erazem — sta postavljena tudi v novem testametu le dva zakramenta, sv. krst in sv. večerja Kristusova. Krst je zakrament ali očitno znamenje, ker se človek po Kristusovem ukazu oblije z vodo in se pri tem izreko besede: Jaz te krstim v imenu Boga Očeta, Sina in sv. Duha. Vnanje vidno znamenje pri krstu sta torej voda in božja beseda, pri sv. večerji pa vino in kruh ter zopet božja beseda. Rimska cerkev uči, da je še pet drugih zakramentov, ali to je sv. pismu nasprotno. Za vsak zakrament sta potrebni dve reči: najprej Kristusova — ne pa papeževa — beseda, s katero je združena zveličevalna božja milost, potem pa vnanji element, kot očitno znamenje, kateri element je Kristus sam določil. Pri krstu je ta element voda, pri sv. večerji pa kruh in vino. Birme Jezus ni poznal. Niti ni določil, naj se birmance pomaže z oljem, niti tistih besedi, ki jih izreče škof pri birmanju, in tudi v sv. pismu se nikjer ne najde, da bi bil Kristus taki birmi dal obljubo svoje

milosti in odpuščanje grehov, kar je vendar potrebno za vsak resnični zakrament. Birma ni torej nič drugega, kot človeška postava. Tudi pokora se ne more imenovati zakrament, zakaj pokora nima nobenega takega vnanjega, vidnega znamenja, kot je pri krstu voda in pri sv. večerji kruh in vino. To isto velja za zakrament sv. zakona, kajti tudi ta nima nobenega vnanjega, od Boga postavljenega znamenja, niti božje obljube, da bi po njem mogli doseči odpuščanje grehov. Zakon se je šele v 12. stoletju začel smatrati kot zakrament. Takrat in še pozneje je bilo med rimskimi duhovniki mnogo prepirov zaradi zakramentov. Šele cerkveni zbor v Florenciji leta 1439. je določil, da je sedmero poglavitnih čednosti, sedmero poglavitnih grehov, sedem dni v tednu, sedmero zvezd in svečnikov v skrivnem razodetju, mora torej biti tudi sedmero zakramentov. Ako je zakon zakrament, zakaj pa uče rimski duhovniki, da je mesen stan, v katerem človek ne more biti Bogu všeč? Ako je zakon zakrament, zakaj pravijo, da je boljše in blaženejše biti v devištvu? Če je devištvo boljše kot zakon, zakaj pa ni potem devištvo zakrament? Sicer pa so bili skoro vsi verni in sveti ljudje, o katerih poroča sv. pismo, oženjeni, tudi sv. Peter in več drugih

apostolov. Posebno je krivično, da se duhovnikom brani zakon. Sveto pismo naravnost zahteva, da mora biti duhovnik oženjen, dočim pravi rimska cerkev, da je za duhovnika večji greh oženiti se, nego se pregrešiti z nečistostjo. Rimska cerkev je uvedla tudi zakrament mašniškega posvečevanja, a tudi to ni božja, nego človeška uvedba, zakaj nikjer v novem testamentu ni brati, da bi bili apostoli z oljem mazili pridigarje in jih tako posvečevali. Isto tako se je tudi maziljenje z oljem na smrtni postelji proglasilo za zakrament, dasi tega Kristus ni ukazal. Z oljem, o katerem se bere v evangeliju in v listu sv. Jakoba, se je delalo čisto kaj drugega, kakor se dela dandanes. Apostoli niso ljudi mazilili k smrti, temveč da bi na čudezen način ozdraveli po moči Kritusovi, vsled česar se apostolsko maziljenje z oljem nikakor ne strinja z današnjem poslednjim oljem, nego je eno drugemu nasprotno, kakor življenje in smrt.

O takih in enakih rečeh je govoril Erazem zbranemu ljudstvu. Govoril je rezko in drastično, kakor je bila tedaj navada in kakor se mora govoriti preprostim ljudem. In govoril je s tisto notranjo oduševljenostjo, kateri se nihče ne more ustavljati in ki potegne množice za seboj, ne da bi vedele kdaj.

Le Anton Magajna je ostal hladen in ravnodušen, in je komaj poslušal, prav kakor da ga Erazmova izvajanja nič ne zanimajo.

— Ah, kako je bilo krasno, je vzkliknila sodnikova Anka, ko je Erazem končal svoj govor. Zdaj se je pokazala prava moč besede božje in moč pravih naukov Kristusovih. Njeni smejoči se pogledi so iskali Erazma, ki je kakor apostol hodil med ljudmi, jim stiskal roke, jih bodril, naj vztrajajo v boju proti papistom, in obetal, da jih obišče vse, ter jih podučil o pravi veri in o pravih naukih Zveličarjevih.

Delala se je že tema, ko so se iz drugih krajev došli ljudje odpravili ali peš ali na vozovih na svoja domovanja. Zaradi tega pa vendar še ni na Vrhniki nastal mir. Po krčmah je bilo vse živo in vse je bilo veselo kot že dolgo ne. Mladina se je vdala radovanju in je plesala in prepevala, starejši ljudje pa so se zabavali s pogovori o dogodkih tega dneva. Splošno pa je vladalo spoznanje, da je ta dan zmagala tudi na Vrhniki ideja reformacije in da je v vrhniškem okolišu odklenkalo papistom.

Vrhniški župnik Kozina je pa bil na večer vendar prav vesel. Vsa jeza, ki ga je lomila čez dan, ga je bila hipoma minila, ko je stopila pred njega gospa Angela in mu razodela, da je Erazem — ubegli menih iz Bistre.

XIII.

V samostanu v Bistri je bilo tiho in mirno kakor redkokdaj. Menihi so bili zbrani v refektoriju, a govorili so le malo in z obrazov se jim je bralo, da so imeli velike skrbi. Prijorja Celestina ni bilo med njimi. Hodil je sam po vrtu, hitro in z dolgimi koraki, kakor vselej, kadar je bil razburjen.

Bilo je pa tudi nekaj nenavadnega v samostanu. Velika in prostorna cerkev je bila tudi zvečer razsvetljena, sredi cerkve pa je stala krsta, v kateri je ležal mrtev menih. Mrličeva glava je bila vsa obvezana z belim platnom, tako da se obraza ni nič videlo.

Mrlič je bil pater Avguštin, vedno veseli in nikdar trezni samostanski kletar. Zjutraj je bil odšel še čil in zdrav z dvema hlapcema na samostansko pristavo pri Borovnici, ko pa se je zvečer veselo prepevaje vračal domov, ga je nenadoma dohitela smrt. V gozdu poleg ceste je počil strel, in koj na to se je bil pater Avguštin zgrudil na tla. Hlapca sta zbežala, a čula sta za seboj strahoten smeh, in ko sta se ozrla, sta videla, da je z gozda skočil mož, zavihtel puško in s kopitom razbil umirajočemu patru Avguštinu glavo. Trepetaje sta se hlapca ustavila, ne vedoč, ali naj se vrneta ali

naj mislita samo na svojo varnost. Morilec jima je od daleč zaklical:

— Sporočita prijorju Celestinu pozdrav kralja Davida!

Hlapca sta zdaj vedela, da je morilec cigan in da cigani še vedno mislijo na maščevanje. Približati se pa morilcu nista upala. Morilec je mirno preiskal žepe patra Avguština in potem izginil v gozdu, a hlapca sta se mrliču približala šele potem, ko sta na cesti zapazila več drugih ljudi.

Umor patra Avguština je povzročil v samostanu strah in zbeganost. Kakor plašne ovce ob viharju, so se stisnili menihi v refektorij in so se komaj upali govoriti. Vsak izmed njih si je bil svest, da ga utegne zadeti enaka usoda, kakor patra Avguština, ki je zdaj ležal v samostanski cerkvi na mrtvaškem odru, in vsak je uvideval, da je vsega tega kriv le prijor Celestin. Iz tega spoznanja se je porajala počasi sicer, a čedalje jasneje velika jeza in nevolja na moža, ki je nakopal samostanu tako nevarnih in neizprosnih sovražnikov.

Prijor Celestin se ni zmenil za to, kaj mislijo in govore njegovi menihi. Tudi žalosten konec patra Avguština ni šel trdemu možu do srca. Morila ga je samo skrb, kako obvaruje samostan pred vsemi njegovimi sovražniki. In ta skrb je bila toliko večja, ker so se sovražniki množili in posta-

jali čedalje nevarnejši. Zdaj se samostan ni imel boriti samo z nezadovoljnimi podložnimi kmeti in z roparsko zalego ciganov; pojavljali so se že početki socijalne revolucije, začel se je odpad od rimske vere, in v samostanu samem se je začenjal razpor.

— In vendar jih ukrotim in ugonobim, vse te zunanje in notranje sovražnike, se je rotil prijor Celestin in jezno stiskal pesti, kakor bi se hotel na mestu spoprijeti s svojimi nasprotniki. V svoji duši pa je delal strašne načrte in koval grozne naklepe, kako zlomi vsak odpor in zatre vse samostanove sovražnike.

Ko je šel mimo odprtega okna, je slišal, da je eden v refektoriju zbranih menihov rekel:

— Meni se zdi, da so punti in odpadi nemogoči, kjer so posvetni in cerkveni vladarji pravični, kjer skrbe za svoje podložne tako, da ti nimajo vzroka, biti nevoljni, tako, da so podložni zadovoljni in srečni. Samo krivice rode punte in odpad od vere.

Prijor Celestin se je pri teh besedah glasno zakrohotal.

— Ti si osel, moj ljubi pater Tomaž, je zaklical prijor Celestin s sarkastičnim glasom. Daj ti mačku vsak dan pečenih kapunov na srebrnem krožniku, vendar bo vedno lovil blatnih

miši. In ravno takšni so tudi ljudje. Zadovoljni niso nikdar. Zato pravim, da se iz lepa ne doseže ničesar in da je tudi pravičnost le prazna beseda, ker si jo vsak drugače tolmači. Samo z železno pestjo se da vladati svet, moj ljubi pater Tomaž. Zapomni si to.

Prijor Celestin je šel dalje in ni več slišal, ko je pater Tomaž rekel:

— Jaz pa mislim, da je Kristus s svojo krvjo tudi kmeta odrešil in da nastane na zemlji Kristusovo kraljestvo šele tedaj, ko bodo vsi ljudje na svetu imeli enake pravice in enake dolžnosti, kakor jim gredo, ker pravi sv. sporočilo, da so vsi ljudje pred Bogom enaki.

Prijor Celestin se je še dolgo šetal po vrtu. Tudi ko so bili že menihi šli k počitku, je nadaljeval svojo pot. Bila je tiha in mila noč. Cvetlice na vrtu so izdihavale omamljiv vonj, drevje je šumelo in metalo blede sence, v ozadju se je videl temnemu do neba kipečemu zidu podoben gozd. A visoki mož v meniški halji ni bil pristopen krasotam pomladne noči in je mislil samo na boje in na kri.

Prijor Celestin je dogovorno s sosednjimi župniki napravil natančen načrt, kako se duhovščina maščuje za dogodke pri proščenju na Vrhniki in kako poskusi zatreti začetek reformacijskega gibanja. S svojimi kmeti je Celestin posebej obračunal.

Vedoč, da so samostanu podložni kmetje najnevarnejši, da so najbolj podpirali Erazma pri njegovem nastopu na Vrhniki, ter da se najbolj razvnemajo za reformacijo, jim je za kazen naložil novo breme. Poleg vsega tega, kar so morali že do sedaj dajati samostanu, jim je naložil novo desetino na kuretnino, na jajca in na perje ter zahteval, da morajo dajati samostanu tudi vsako deseto tele in vsakega desetega prašička. To je bil strašen udarec za itak silno obremenjene kmete, toliko strašnejši, ker so bili samostanski hlapci poslani, da to novo desetino takoj izterjajo. Kmetje so v divji jezi stiskali pesti, ženske so jokale, a pomagalo jim ni ničesar. Sicer so se kmetje takoj pritožili na višjo oblast in ugovarjali, da postopa samostan nepostavno, ali prijor Celestin se je temu smejal, zakaj vedel je, da potečejo desetletja, predno se pritožbe rešijo.

Nekaj nedelj po proščenju na Vrhniki pa se je pri farnih cerkvah na Vrhniki in v Polhovem gradcu, v Cerknici in na Igu ter pri mnogih podružnicah, koder so menihi iz Bistre maševali, razglasilo med duhovniki dogovorjeno oznanilo, ki je vzbudilo med kmeti strah in trepet.

V oznanilu je bilo najprej povedano, da je Erazem pl. Obričan iz samostana v Bistri ubegel menih in sicer je pobegnil, da se odtegne kazni, ki ga je čakala za njegova hudodelstva. Erazem je bil

v oznanilu popisan kot nekak tolovaj, ki ima kdove kaka grozodejstva na vesti in ki punta ljudi, da bi se obvaroval sodbe in se maščeval duhovščini. Zaraditega se je grozilo z najhujšimi posvetnimi in cerkvenimi kaznimi vsem, ki mu dajo prenočišča ali hrane, ki ga poslušajo ali ubogajo, in zaukazalo se je, da ga je prijeti in izročiti cerkvenemu sodišču.

Ali to ni bilo še vse. Oznanilo se je tudi, kake cerkvene kazni zadenejo vse tiste, ki razširjajo nove nauke ali o njih sploh le govore, ki se ustavljajo duhovščini in govore slabo o nji, ki ne hodijo redno k spovedi, k maši in k obhajilu po rimskem običaju. Povedalo se je, da bo takim ljudem sploh prepovedan vstop v cerkev, da ne bodo cerkveno pokopani in njihovi otroci da se ne bodo krstili. Tudi vse tiste, ki bi s takimi ljudmi občevali, ki bi hodili v njihove hiše, ž njimi kupčevali, ali jim pomagali pri delu, zadene ravno tista kazen.

Naposled je omenilo to oznanilo še dogodke pri proščenju na Vrhniki. Reklo se je, da so Erazem in vsi tisti, ki so pomagali pregnati kapucina in uničiti njegove odpustke, oropali Boga in zahtevalo se je, da morajo storjeno škodo povrniti s tem, da plača vsak deset srebrnikov, sicer da bodo izobčeni.

To oznanilo je med kmetskim ljudstvom, zlasti med ženstvom obudilo velik strah. Sicer je marsikdo mislil, da ostane pri tej grožnji in da duhovščina teh pretenj ne bo izvršila, ali mnogo jih je bilo, ki jih je že samo oznanilo tako zbegalo, da je Antona Magajno bolelo srce, ker je spoznal iz tega, kako malo pravega sadu je obrodilo vse njegovo in Erazmovo delovanje. Toda tudi vzpričo temu ni obupal. Rekel si je, da je treba dolgoletnega, vztrajnega dela, predno se kmeta spreobrne, predno začne samostalno misliti in se otrese tisočletnih privzgojih predsodkov. Upal je na končno zmago toliko bolj, ker je bil prepričan, da se bo moral nadvojvoda Karel naposled vendar le vdati zahtevi deželnih stanov in priznati ravnopravnost avgsburške konfesije z rimsko konfesijo, in ker je videl, kako slab vtisk je to oznanilo napravilo na Vrhniko samo. Vrhničanje so bili ogorčeni in ne da bi se kaj dogovarjali, je bilo gotovo, da bodo duhovščini do skrajnosti kljubovali in se z vso vnemo lotili boja proti duhovniškemu terorizmu. Že k popoldanskim litanijam ni bilo razen nekaj poslov nobenega Vrhničana v cerkev, a ko je župnik stopil k altarju, je tam našel podobico, s katero se je rimska duhovščina zasmehovala. Jezno je zmečkal papir in ga vrgel v stran, po litanijah pa imel ogovor, v katerem je prisegal Vrhničanom

maščevanje. Rekel je, da so tako ošabni, kakor štajerski plemenitaši Stubenbergi. Ti so imeli na svojem gradu veliko podobo Zveličarja na križu, pred katerim je stal plemeniti Stubenberg s klobukom v roki. Kristus je imel v ustih listek, na katerem je bilo zapisano: »Le pokrite se, gospod boter.« Stubenberg pa je imel v ustih listek, na katerem je bilo čitati: »Hvala, gospod boter, saj se nisem Vam odkril.« A kakor so bili tisti ošabni Stubenbergi ponižani, tako se je rotil vrhniški župnik Kozina — bode tudi on ponižal Vrhničane. Toda Vrhničanje so se njegovi grožnji samo smejali in si le belili glave, kako bi svojega župnika mogli kar najbolj jeziti.

XIV.

Prijor Celestin je imel trden namen, da izvede do skrajnosti vse svoje grožnje, ki jih je dal oznaniti po cerkvah, kajti prepričan je bil, da samo na ta način zatre sovražnike rimske cerkve. Preskrbel je, da so različni njegovi vohuni hodili po vaseh in stikali po hišah tako, da je v kratkem času precej dobro vedel, katere ljudi mora zadeti njegova roka. Vohunstvo na Vrhniki je prevzel njegov prijatelj Simon Kozina.

A še nekaj je ukrenil prijor Celestin, česar pa ni zaupal nikomur. Kupil je samostanskemu stražarju gluhemu Tobiju novo obleko, mu napolnil žepe s srebrniki in ga poslal iz samostana. Menihi so le toliko vedeli, da je moral gluhi Tobija pred odhodom storiti v samostanski cerkvi slovesno prisego. Česa se je tikala, niso uganili, vprašali pa tudi niso, vedoč, da je gluhi Tobija prijorju Celestinu brezpogojno vdan in da od njega ne bo ničesar izvedeti.

Erazem ni bil v strahu za svojo osebno varnost. Sicer so ga znanci na Vrhniki vabili, naj pride tja, češ, da je tam popolnoma siguren, a zanašal se je na svoje prijatelje v Polhovem gradcu in na vdanost ljudstva. Sodil je, da ga je pri proščenju na Vrhniki kdo spoznal in ga izdal; da ga je izdala Angela, tega ni slutil. Iz Polhovega gradca je delal izlete na razne strani ter oznanjal nauke evangelijev, in ljudi budil iz stoletnega sna, zvečer pa je preživljal pri sodnikovih v Polhovem gradcu, kamor so radi in pogostoma prihajali tudi kmetski ljudje, da slušajo Erazmovo razlaganje sv. pisma. Večkrat je prijezdil tja tudi Magajna in časih se je oglasila tudi gospa Regina.

Zgodilo se je neko nedeljo zvečer, da je prihitela iz Lesnega brda stara ženica in vprašala za domačega župnika. Poslali so jo v župnikovo

gostilno. Tam je našla dušnega pastirja med pijanimi oglarji in hlapci, katerim je pridno stregel, da niso bili vrči nikdar prazni. In da bi več popili, je svoje goste kratkočasil s kosmatimi pripovedkami.

— Kaj še v nedeljo ni miru, se je župnik osorno zadrl na staro ženico, ko je ta stopila v njegovo krčmo. Kaj pa hočeš?

— Oh gospod, moj sin umira! Prosim Vas, pojdite ga previdet. Saj je bil zmerom dober kristjan!

Tako je vzdihovala stara ženica in s sklenjenima rokama prosila, naj župnik ponese umirajočemu sinu zadnjo popotnico.

— Kaj ne vidiš, koliko imam dela, se je jezil župnik. Ali misliš, da bom zaradi tvojega sina vse popustil, še gostilno.

— Gospod, prosim Vas!

— Kaj pa je tvoj sin?

— V gozdu je delal pri drvarjih.

— Torej drvar, je rekel župnik. In dober kristjan je bil, praviš. Kake grehe pa naj ima tak drvar? Časih je kako klobaso ukradel ali se v pijanosti stepel.

In župnik se je ustavil sredi sobe, mrmral kratko latinsko molitvico in napravil križ, kakor bi hotel od daleč blagosloviti umirajočega drvarja, potem pa rekel ženi:

— Le pojdi mirno domov — jaz sem tvojemu sinu že grehe odpustil in odprl vrata v nebeško kraljestvo.

In prijel je ženico za ramo ter jo tako naglo odpravil iz krčme, da sama ni vedela, kako je prišla na cesto. Za njo pa je stopil iz krčme postaren kmet in ji rekel:

— Pojdi v grad in prosi gospoda Erazma, naj gre k tvojemu sinu. Ta pojde gotovo in te ne odpravi tako, kakor župnik.

Mož je šel z ženico v grad in Erazem je bil koj voljan, da gre k umirajočemu drvarju. Sodnik Strniša je dal upreči voziček in kmalu sta Erazem in stara ženica drdrala proti Lesnemu brdu.

A prišla sta prepozno. Mladi drvar je v mali revni koči ležal mrtev na slami, poleg njega pa je sedel zarasel mož v razdrapani obleki, ki ga je pa Erazem vendar na prvi pogled spoznal.

— Dolgi Laban, je vzkliknil Erazem skrajno presenečen. Kaj si res ti?

— I seveda sem! In vi ste gospod Erazem. Kaj ne da? Tako sem Vas vesel, kakor če bi prijorja Celestina videl na vešalih.

Stara ženica se je vrgla na truplo umrlega sina in bridko jokala, med tem ko sta si Erazem in dolgi Laban prijateljsko segla v roke. Ker nista hotela motiti stare žene, sta šla pred kočo in se

tam sedeč na klopi pomenkovala o svojih doživljajih. Med tem, ko je Erazem svojemu prijatelju izza samostanskih dni vse razodel, je bil dolgi Laban skrajno redkobeseden in ni hotel nič prav z barvo na dan.

— Magajna mi je pravil, da si hotel iti k ciganom, je rekel Erazem. Ali si bil res pri njih?

— Kaj še! Nikoli. Prisežem, da nikoli, je lagal Laban. Kaj pa mislite. Ko bi bil pri ciganih, bi me še obesili!

— Kaj pa vendar delaš?

Laban je bil nekoliko v zadregi in nekaj trenotkov ni našel odgovora. Potem pa se je nagnil k Erazmu in mu skrivnostno šepetaje rekel:

— Vi ste pošten gospod, Vi me ne bodete izdali. Saj bi bilo tudi za Vas slabo, če bi me izdali.

— Zakaj?

— Le poslušajte! Ali vidite tam gori razvalino Baumkircherjevega stolpa. Ko je cesar dal ta stolp podreti, je Baumkircherjev oskrbnik ves denar in mnogo zlatnine zakopal v zemljo. Cigani vedo, kje je ta zaklad zakopan, in jaz ga zdaj iščem.

Erazem ni nič prav verjel Labanovim besedam, a zanimale so ga, ker je bil Baumkircherjevega rodu in je bil ta zaklad pravzaprav njegova last.

— Čuj Laban, je rekel po kratkem premišljevanju, tudi jaz ti moram nekaj povedati. Edini živeči naslednik Andreja Baumkircherja sem jaz.

— Vem! Saj zato sem rekel, da bi bilo slabo za Vas, če bi me izdali. Če dobim zaklad, si ga razdeliva; vsak polovico, pa bo za oba dovolj.

— Povej mi, Laban, kako si pa ti izvedel za to stvar?

Laban pa ni hotel resnice povedati, in ker se je bal, da bi ga Erazem z različnimi vprašanji ujel, je jezno odgovoril:

— Nič Vam ne bom povedal! Prav nič! Če mi hočete pomagati, bo prav, če nečete, bo pa tudi prav!

— Kako pa naj ti pomagam? je smeje vprašal Erazem.

— Za zdaj s tem, da nikomur ne poveste, da ste me videli. Pozneje Vas bom že poiskal in Vam povedal, kaj je storiti. Saj vem, da ste na gradu v Polhovem gradcu.

Več ni mogel Erazem spraviti iz Labana, čeprav ga je lovil z različnimi vprašanji. Končno je bil prepričan, da se mu je Laban samo lagal in to ga je spravilo v nevoljo. Ker se je bilo že stemnilo, se je Erazem poslovil od žene, ki je v koči jokala in molila, ter od Labana in se odpeljal proti Polhovemu gradcu.

— Morda ga cigani napadejo, če ga pustim samega, je govoril Laban sam sebi, ko je gledal za vozičkom. Z menoj je bil vedno dober in kdo mi bo pomagal dobiti zaklad, če se Erazmu kaj zgodi.

Laban je vzel svojo puško izpod slame in po bližnicah pohitel za Erazmom, da bi od daleč spremljal voziček, dokler ne pride na varen kraj. Kmalu je zaslišal zopet drdranje voza, a koj na to se je voz ustavil in zaslišalo se je kričanje. Tedaj pa se je Laban pognal in stekel kar so ga noge nesle, za Erazmovim vozom.

Laban je tekel čez travnike in čez polja in kmalu zagledal Erazmov voz. V temi je razločil le to, da se okrog voza gnete več ljudi. Skril se je v visoko travo in se previdno, da bi ga nihče ne zagledal, plazil proti vozu. Zdaj je tudi slišal posamezne glasove, in koj na to je spoznal, da se je zgodil napad. Voz je bil prevrnen. Erazem je ležal na tleh in neki mož mu je brisal kri s čela, dočim sta se dva druga moža trudila, da bi zvezala kočijaža, ki se je branil na vso moč in — dasi mu je eden tiščal usta — vendar glasno klical na pomoč.

Toda nikogar ni bilo. Daleč naokrog ni bilo človeškega bivališča, in kadar se je zmračilo, ni nihče hodil po ti samotni in zapuščeni poti. Laban pa je tičal v travi, zadrževal sapo in se ni ganil, nega samo gledal, kaj se godi.

— Hitro, hitro, da kdo ne pride, je zdaj mož, ki je bil sklonjen nad Erazmom, zaklical svojima tovarišema, ki sta se borila s kočijažem.

Laban je ta glas takoj spoznal in hipoma mu je bilo jasno, da tu ne gre za rop, nego za to, da se napadalci polaste Erazma.

— Čakaj, gluhi Tobija, je mrmral Laban, tebi zagodem tako, da zadobiš takoj sluh.

Videl je, da je samo Tobija imel puško, ki je ležala poleg Erazma na tleh. Tobija je ravno vzel debel konopec iz žepa in vezal Erazmu roke, ko je kočijaž enega napadalcev tako sunil z nogo, da je odletel in padel. V tem trenotku je planil Laban pokonci, dvignil puško in tuleč kakor volk skočil k vozu. Najprej je zamahnil proti Tobiji in udarec po glavi je bil tako silovit, da se je Tobija hipoma zgrudil brez zavesti. Zdaj se je obrnil Laban h kočijažu, a temu ni bilo treba več pomoči. Mož, s katerim se je boril kočijaž, se je Labana prestrašil in izpustil kočijaža. V tem trenotku ga je že kočijaž podrl na tla. Drugi napadalec pa je ta trenotek porabil, da je zbežal gor proti gozdu, pustivši svoja tovariša na cedilu.

Bitka je bila dobljena. Laban in kočijaž sta najprej zvezala svoja jetnika, potem pa se obrnila k Erazmu, ki je bil prišel k zavesti in se ves začuden oziral okrog sebe.

— Kaj se je zgodilo? je vprašal Erazem in si brisal kri raz lica.

— Kaj še tega ne veste? se je čudil Laban. Napadeni ste bili in jaz, dolgi Laban, sem Vas rešil.

Zdaj se je tudi Erazem spomnil, da je med vožnjo naenkrat padel konj, koj na to so pa priskočili trije možje in prevrnili voz. Pri tem je bil padel tako nesrečno ob kamen, da se je na glavi močno ranil in izgubil zavest, tako da ni vedel, kaj se je pozneje zgodilo.

Laban in kočijaž sta Erazmu pomagala na noge in mu povedala, kako se je izvršil napad in kako je Laban o pravem trenotku priskočil na pomoč ter rešil Erazma in kočijaža.

Huje kakor napad sam je potrlo Erazma dejstvo, da je bil vodja napadalcev samostanski stražar iz Bistre. Erazem in Laban nista niti trenotek dvomila, da je gluhi Tobija prišel po prijorjevem naročilu z namenom, da se Erazma polasti in ga pripelje Celestinu pod nož. Ker deželna gosposka ni hotela pomoči prijorju Celestinu, je ta s ponočnim napadom poskusil dobiti sovražnega Erazma v roke in se v to svrho poslužil gluhega Tobije.

Kočijaž in Laban sta tudi Tobijo in njegovega pomagača naložila na voz, dasi je kočijaž odločno plediral za to, naj se ju kot razbojnika obesi na

prvo drevo, in se je jako nerad vdal Erazmovi zahtevi, da je napadalca izročiti pristojni gosposki.

Končno je bilo vse pripravljeno za odhod.

— Kako naj se ti zahvalim, dobri, zvesti moj Laban, je rekel Erazem, obrnivši se k svojemu rešitelju. Da ni bilo tebe, bi bil že v nekaj urah v samostanski ječi in bi morda nikdar več ne videl belega dne. Rešil si mi življenje, Laban, in jaz ne vem, kako naj ti izkažem svojo hvaležnost.

— Jaz pa dobro vem, je odgovoril Laban, o prav dobro in kmalu pride čas, ko Vas bom na to spomnil.

— Zahtevaj kar hočeš, je odgovoril Erazem, jaz storim vse.

Kočijaž je pognal in voz se je odpeljal proti Polhovemu gradcu, Laban pa se je vrnil k samotni koči, kjer je bil postavljen za stražo.

Na gradu so bili že v velikih skrbeh, da se Erazem tako dolgo ne vrne in vse je prihitelo na dvorišče, ko se je zaslišal ropot koles. Anka je prestrašena vzkliknila, ko je zagledala Erazma, ki je bil po obrazu ves krvav in je imel obvezano glavo in tudi drugi so strmeli.

Erazem je na kratko povedal, kaj da se je zgodilo, med tem, ko mu je Anka z vodo opirala rano, dočim je sodnik dal jetnika spraviti v ječo in ju tam izpraševal. Izvedel je, kar sta bila Erazem

in Laban takoj uganila, da je bil namreč prijor Celestin poslal gluhega Tobijo, naj se z zvijačo ali s silo polasti ubeglega meniha Erazma in ga spravi v samostan. Tobija je povedal, da se je že več dni potikal okrog Polhovega gradca in prežal na Erazma, njegova pomočnika pa da mu je preskrbel polhovgraški župnik.

Med tem, ko je sodnik Strniša v ječi izpraševal jetnika, je Anka Erazmu spretno obvezala rano in smehljaje poslušala, ko se ji je zahvaljeval za njeno samaritansko delo. Erazem jo je držal za roko in ona mu ni branila; iz njenih jasnih oči je odsevala sreča in v Erazmovi duši budila hrepenenje, da bi to cvetoče dekle pritisnil na svoje srce,

Nekaj časa sta sedela molče in si gledala v oči. Ne da bi zinil besedo, je Erazem položil svojo roko okrog njenega pasu in jo privil k sebi. Za hip se mu je uprla ali njena volja je omagala, njena glava se je sklonila nazaj in premagana je ležala na njegovi rami, tresoč se tistega tajinstvenega razkošja, ki ga obudi prvi poljub.

Erazmova rana se je kmalu zacelila. Ostala je samo brazgotina, ki je segala čez čelo in lice ter dajala mladeniškemu obrazu nekaj marcijaličnega, in ostal je spomin na dogodivši se napad. Morda bi bil ta napad vzel Erazmu pogum za nadaljnje delo proti papistom, saj je pokazal v

strašni podobi, kako znajo rimski duhovniki sovražiti in kako se ne ustrašijo nobenega hudodelstva, da se odkrižijo svojih nasprotnikov, ali sreča njegova je bila, da je ravno tisti dan našel nevesto, ki je bila pripravljena deliti ž njim sladkosti in grenkobe življenja in ki je bila polna mladostne vneme za zmago evangelija. V tej skupni oduševljenosti za evangelij in v ljubezenski sreči, se Erazem ni mogel vdajati prvim vtisom, ki jih je napravil nanj napad gluhega Tobije. Pogum njegov ni bil upognjen, in krepka je bila slej ko prej njegova volja, da nadaljuje začeto delo.

Podvizal se je toliko bolj, ker je bilo dogovorjeno, da gre naslednje leto v Tubingen studirat da si ustvari eksistenco, ki mu omogoči postaviti si svoje lastno ognjišče in popeljati sodnikovo Anko pred altar. To ga je podžigalo, da je s podvojeno neutrudnostjo nadaljeval oznanjevanje evangeljskih resnic.

Ko je izvedela gospa Regina, da je Anka postala Erazmova nevesta, je prihitela v Polhov gradec, da čestita mladi prijateljici, a ko je objela Anko, ni mogla reči drugega nego: »Blagor ti, da smeš slušati glas svojega srca.« Potem je svojo glavo s težkimi temnimi kitami naslonila na Ankino ramo in se razjokala ter s svojimi solzami izdala prijateljici skrivnost in bolest svojega srca.

In prav ta dan je nanesel slučaj, da je prijezdil na Polhov gradec tudi Anton Magajna in gospa Regina ni mogla odkloniti spremstva, ker sta imela isto pot. Molče sta jezdila drug poleg drugega. Le sem in tja sta izpregovorila nekaj konvencijonalnih besed in se oba čudila, da ravno med njima ni bil mogoč razgovor o vsakdanjih rečeh.

Naenkrat je gospa Regina ustavila svojega konja.

— Nekaj se mi je pokvarilo na sedlu, je rekla; skoro bi bila s konja padla.

Magajna je takoj skočil s konja, da popravi storjeno nezgodo. Preiskal je sedlo in rekel:

— Jermen je odtrgan, prav pod sedlom. Prosim gospa, stopite doli, drugače ga ne morem popraviti.

Magajna je stal tik gospe Regine in stegnil je roke, da bi ji pomagal s konja. Ona se ni ganila. Ozirala se je nekako plaho, kakor bi iskala drugega človeka, ki ji naj pomaga, kakor bi ne zaupala Magajni. Ko pa je vzrla njegovo resno oko, ko je videla njegov, globoko žalost nad to nezaupnostjo razodevajoči pogled, tedaj je izpustila vajeti in položila svoje roke okrog njegovega vratu. In Magajna je trepetajočo ženo dvignil s sedla in jo rahlo postavil na tla. Samo trenotek jo je držal na

rokah, samo trenotek je čutil njen dih, je bilo njeno telo v njegovi bližini, a vendar je njegovo srce prevzelo dotlej neznano blaženstvo.

Sedlo je bilo kmalu popravljeno in zopet sta gospa Regina in Anton Magajna jahala drug poleg drugega in molčala. Ozirala sta se po temnozelenih gozdih, občudovala polja, na katerih je vze zorelo, poslušala veselo žvrgolenje ptic, ali se vsaj delala, kakor da ju vse to močno zanima, in pri tem molčala. Saj o tem, kar jima je bilo na srcu, nista smela govoriti.

Prišedši na Vrhniko, sta se tiho ločila. Podala sta si roke in edino to, da je Magajna držal roko gospe Regine nekaj dlje, nego je običajno, in da mu Regina ni tega branila, edino to je kazalo, da si nista tuja.

Baccalaureus iuris utrisque Simon Kozina, ki je slonel ob oknu svojega stanovanja, je pa to dobro zapazil in hudoben usmev mu je legel na tanke ustne.

— Sicer je navadno maj tisti mesec, ko moškim najlaglje rogovi zrasejo, je Simon Kozina modroval sam s seboj, ali vsako pravilo ima svojo izjemo. Skoraj bi kaj stavil, da so bili danes na potu med Polhovim gradcem in Vrhniko ustvarjeni prav izdatni rogovi za gospoda Završana.

Gospa Regina je odšla na svoj dom. Anton Magajna pa je jezdil nadalje proti svojemu domu. Srečen je bil in obenem nesrečen. Da ga gospa Regina ljubi, to je vedel in to ga je osrečevalo, ali srce mu je krvavelo, ker je danes spoznal, da je njegova ljubezen brezupna.

Simon Kozina je s temnimi pogledi spremljal odhajajočega Magajno. Peklo ga je, da si je ta mož pridobil ljubezen one žene, po kateri je hrepenel Simon Kozina, ali da bi se odpovedal upanju in hrepenenju, na to ciganski vohun ni mislil, marveč prisegal, da odstrani vse ovire.

— In ko bi morali vsi v grob, vsaj enkrat bo gospa Regina moja, tako se je rotil Simon Kozina, ko je zaprl okno svojega stanovanja in se odpravil z doma. Kar sem usejal, je začelo zoreti. Še nekaj časa in imeli bomo žetev in tedaj udari plamen do oblakov in tekla bo kri. Le delaj, Anton Magajna, le pripravljaj veliki prevrat; ogenj, ki ga raznetiš, sežge tudi tebe in lepo gospo Regino bo poljubljal baccalaureus iuris ustriusque Simon Kozina.

In Simon Kozina je zavil v stran, in ko se je zmračilo, je urnih korakov krenil proti Lesnemu brdu.

XV.

Zopet je pokrivala zemljo bela odeja, zvezde na temnomodrem nebu pa so napovedovale jasno božično noč.

Vse se je pripravljalo na božične praznike, zlasti tisti, ki so iz evangelijev imeli določnejšo podobo o Zveličarju, nego oni, ki so vedeli o njem samo to, kar je rimskim mašnikom kazalo, da so jim povedali. Pripravljali so se s toliko večjo gorečnostjo, ker jim je bilo znano, da je stopil boj za ravnopravnost evangelikov s papisti v odločilni stadij. Nadvojvoda Karel se je pogajal s kranjskimi, štajerskimi in koroškimi deželnimi stanovi zastran pravic, ki naj se dovolijo evangelikom. Potreboval je zopet denarja, mnogo denarja za vojno s Turki, in ker je vedel, da mu ga deželni stanovi izlepa ne dovolijo, je bil pripravljen vsaj deloma odnehati. Predno pa je sklical deželne stanove, se je ž njimi skrivaj pogajal in vsi evangeliki so z največjo napetostjo čakali na izid teh dogovorov.

Evangeliki niso bili še oblastveno pripoznani in zato niso imeli ne svoje cerkvene organizacije, ne svojih cerkva, da, imenovali so se še katoličane in čeprav so se izogibali katoliškemu bogoslužju, maši, spovedi, obhajilu in procesijam, so vendar

vsaj ob velikih praznikih hodili v katoliške cerkve in so tudi v božični noči hoteli tako storiti.

Prijor Celestin je s tem računal in je prav za božične praznike pripravljal velik udarec vsem nasprotnikom papistov. V nedeljo pred božičnimi prazniki je dal po vseh cerkvah oznaniti razglas, ki je v premnogih hišah obudil globoko žalost ali tisti srd, ki ne usahne, dokler ne zadobi zadoščenja. Celestin je izvedel svojo grožnjo, ki jo je bil dal na spomlad razglasiti. V nedeljo pred božičnimi prazniki se je oznanilo, katere osebe zadene maščevalnost papistov; imenoma so bili na prižnici navedeni vsi tisti, katerim se je prepovedalo hoditi v cerkev in prejemati zakramente. Iz vsake vasi so rimski duhovniki izbrali nekaj najbolj odločnih svojih nasprotnikov in poskusili jih uničiti. Ne le, da se je njim in njihovim rodovinam prepovedalo hoditi v cerkev, oznanilo se je tudi, da ne bodo ne krščeni, ne poročeni, ne v blagoslovljeni zemlji pokopani, in da zadene ta ista kazen tudi vse tiste, ki bi ž njimi občevali ali kupčevali.

V prvi vrsti je ta kazen zadela kmetsko ljudstvo, kajti Vrhničanov samih so se duhovniki vendarle bali in se niso upali nastopiti proti njim tako, kakor proti kmetom. Ali vzlic temu je to razglasilo obudilo tudi na Vrhniki silno nevoljo in so se Vrhničanje takoj pogovorili, da ne pojde nobeden

več v cerkev, da nobeden več ne bo občeval z rimskimi duhovniki in povrh so tudi svojim poslom prepovedali hoditi v cerkev.

Božični večer je bilo na Vrhniki vse živo. Tržani so okrog cerkve postavili straže, ki so imele nalogo, zabraniti, da bi šel kdo v cerkev, in ki so vsakega, ki je prišel s tem namenom, zavrnili, če ni šlo zlepa, pa s silo. Klin s klinom, je bilo njihovo geslo in to postopanje se je obneslo. Samo župnika so pustili v cerkev in tako ni bilo na Vrhniki l. 1571. nič božičnega polunočnega opravila.

Anton Magajna je šel na božični večer v Borovnico, kajti prav Borovničane je bil prijor Celestin najhuje zadel. Skoro vse borovniške rodovine je izključil iz cerkve, ne le take, ki so v verskem oziru stale na strani evangelikov, nego tudi take, ki so imele s samostanom prepire ali pravde zaradi desetine ali zaradi meja. Borovničanje so Celestinovo odredbo najbolj občutili, in zato je Magajna na božični večer pohitel mednje.

V vasi je bilo tiho in mirno. Večinoma so šli ljudje že zgodaj k počitku, saj v cerkev tako niso smeli. Le tu in tam je v kaki hiši svetlikala borna luč ali je na ognjišču tlelo nekaj žerjavice, okrog katere so ljudje posedali in se tiho menili o dogodkih zadnjih dni. Magajni se je zdelo, kakor da je žalost objela celo vas in se naselila v nji tuga in

težko mu je bilo pri srcu. A obšla ga je tudi jeza, da so ljudje tako slabotni in nespametni ter se dajo zatirati, izkoriščati in varati.

Obstal je pred hišo, iz katere je slišal živahno govorjenje. Okrog ognjišča je sedelo več moških, ki so ali povešali glave in jadikovali, ali pa se jezili na cerkvene in na posvetne oblastnike, ki žive v razkošju, med tem ko velika večina ljudstva gineva v bedi in v nesnažnosti ter umira lakote.

Magajna je nekaj časa poslušal to govorjenje in trpek usmev je legel na njegove ustne.

— Žabe so prosile Zena, naj jim da kralja, je mrmral sam pri sebi, in Zen jim je postavil štorkljo za vladarico in štorklja je ravnala z žabami, kakor so pač te bedaste žabe zaslužile.

Okrog ognjišča zbrani kmetje so tiho nadaljevali svoje pogovore o kmetski bedi in o krivicah, ki se gode kmetu od cerkvenih in posvetnih velikašev in kako se množe te krivice. Vse te pogovore je prevevala misel, kdaj bo konec sužnosti, kdaj bo zavladala pravica, kdaj pride dan, ko dobi tlačeni kmetski stan zadoščenja za vnebovpijoča hudodelstva, ki jih je rod za rodom prenašal.

Siv, sključen starček je dvignil svoje bledo lice in rekel:

— Takrat, ko je vladal kralj Matjaž, takrat je bilo kmetu dobro. Nič ni bilo treba plačevati

davkov in vse je šlo po pravici in po resnici. Zdaj pa vlada sila in pravica je zaničevana.

In oglasil se je mož, ki je sedel na drugem koncu in svoje poglede doslej vpiral v žerjavico.

— Že pride čas, ko vstane kralj Matjaž. Kadar bo sila največja, takrat vstane in takrat bo konec krivici in nasilnosti. V Sveti gori spi kralj Matjaž in njegovi vojščaki. Vsakih sto let prileti zlata ptica pred Sveto goro in zapoje svojo pesem. Kralj Matjaž se zbudi, pogleda po svetu in zopet zaspi. Kadar pa bo sila največja, tedaj bo zlata ptica zapela tako žalostno, da se bo odprla Sveta gora, kralj Matjaž in njegovi vojščaki se bodo zbudili in pokončali vse nasilnike. In spet bo vladala na zemlji pravica.

Magajno je pravljica o kralju Matjažu pretresla do dna srca. Naglo je odpahnil vrata in stopivši s trdnimi koraki med zbrane može, je z gromkim glasom zaklical:

— Tepci ste, da čakate rešitve od drugih. Ali veste, kdo je kralj Matjaž? To je slovenska duša, ki spi stoletja v gori, v katero so jo zaprli nemški velikaši in rimski služabniki. Mi vsi in vsak izmed nas smo vojščaki kralja Matjaža. Če se dvigne ta vojska, se odpre Sveta gora in svoboden bo kmetski stan. Naša usoda je v naših lastnih rokah. Zdaj hodijo Nemci in Rimci kot gospodarji

po naši zemlji in na grobovih naših prednikov vihrajo njihove zastave. Stara pravda je pokopana. A če se zbudi kralj Matjaž, če se zbudi slovenska duša in se dvignejo Matjaževi vojščaki, potem mora zmagati stara pravda. Le vkup, uboga gmajna!

Mogočno so donele Magajnove besede po nizki koči. Zbrani kmetje so bili skočili s svojih sedežev in strme gledali v Magajno, ki je s plamtečimi očmi stal pred njimi, odganjal njihove sanje in jim klical v spomin, da si morajo sami z bojem pridobiti staro pravdo.

Magajna je vzlic svoji razburjenosti spoznal, da je kmetske duše spravil iz ravnotežja, da je v te duše vrgel iskro, ki zna vneti velik plamen. Zato je prisedel k ognjišču, na katero je bil gospodar naložil novih drv, in začel je kmetom razlagati svoje misli in svoje nazore.

— V začetku so ljudje živeli prav tako, kakor živali. Lakota jih je silila, da so iskali hrane, mraz jih je primoral, da so si začeli odevati telo. Ta boj za obstanek je razvijal njihove moči in njihov um; rastoče potrebe so jih podžgale k delu, nevarnosti so krepile njihov pogum. Začeli so razločevati užitne rastline od neužitnih, začeli so skrbeti za svojo varnost in za udobnejše življenje. Čutili so, da bi skupno še bolje izhajali, kakor vsak zase, in tako so se začeli združevati. In da so si olajšali

življenje, so nalovili potrebnih živali in jih vzgajali, da so živeli ugodneje in bolje kot poprej, ne da bi morali hoditi vedno na lov. Začeli so tudi opazovati nebo in zemljo. Spoznali so red v naravi, kako se menjavajo letni časi in kako vplivajo prirodne sile in kako iz malega semena zrasejo užitne rastline. Začeli so naravo posnemati in pridelovali žito in druge sadove in videvši, da lahko na malem prostoru pridobe, kar treba za življenje, so nehali popotovati in si napravili stalna bivališča. A dobili so se ljudje, ki niso bili zadovoljni s tem, kar jim je dajala priroda in kar so z lastnim trudom pridelali. Polakomnili so se imetja svojih bratov, da bi na bratove stroške še bolje izhajali. In močni možje so se združili, vzeli so slabotnim sadove njihovega dela in jih prisilili, da so se zanje trudili, med tem ko so močni ljudje živeli in uživali brez dela. In tako je nastal večni boj med ljudmi. Čez dolgo časa so ljudje vendar spoznali, da tako ne morejo živeti in dogovorili so se med sabo, kake pravice ima vsak posameznik in kako mora živeti in ravnati, da ni drugim v nadlogo. In izbrali so može, ki so pazili, da ni drug drugemu sile delal in dali so jim oblast, razsojevati v prepirih in kaznovati krivce.

— Stara pravda, je komaj slišno zašepetal starček, ki je bil začel govoriti o kralju Matjažu, in drugi so mu prikimali.

Magajna pa je nadaljeval:

— Ljudje so bili tedaj srečni in zadovoljni in pravica je vladala na zemlji. Vsi so imeli enake pravice, narava je dajala vsem dovolj hrane in oblačil in zato so bili ljudje svobodni in drug od drugega neodvisni. Nihče ni bil suženj drugega, nihče ni bil gospodar drugemu. Vsak je delal zase in ražkošje je bilo neznano. Ker je imel vsakdo dovolj vsega, česar je potreboval, mu ni bilo treba, jemati na posodo; ker ni poznal razkošja, je pridelal le toliko, kolikor je potreboval; ker ni bilo izobilja, se tudi lakomnost in pohlepnost ni razvila. Če je kdo hotel sosedu kaj vzeti, so se mu vsi drugi uprli in meč pravice je zadel krivca.

— Stara pravda, je zopet zašepetal starček in zopet so mu drugi prikimali.

— Ljudje — je nadaljeval Magajna — so bili vedno različne narave in različnih nagonov ter podvrženi različnim strastem. Eden je delaven, drugi dela le toliko, kolikor mora; eden je štedljiv in si še od ust pritrga, da spravi kaj na stran, drugi pa sproti porabi vse, kar ima in časih še več. Vsled tega se je po dolgem času stanje prvih ljudi znatno izpremenilo. Ene rodovine so si sčasoma nakopičile lepo imetje, dočim so ostale druge brez imetja. To je pokazalo naravno razmerje med ljudmi. Nastali so bogataši in nastali so siromaki in porodila se je

lakomnost, tem laglje, ker se je bilo človeštvo pomnožilo, tako da je bila skoro vsa zemlja že razdeljena in je bilo zdaj težje za življenje kot poprej. Bogati ljudje so seveda laglje skrbeli za svojo omiko kot siromaki in tako se je zgodilo, da je polagoma izginila nekdanja popolna enakost in nastala razlika ne le po imetju, nego tudi po znanju. In zdaj so začeli bogatejši in omikanejši delati na to, da je prišla javna oblast v njihove roke. Razdelili so si vse javne časti, vsa javna mesta in postali gospodarji svojih bratov. Ko so imeli oblast, so ustvarili take postave, ki so bile njim ugodne, navzeli so si razne častne naslove in imenovanja in poskrbeli, da so jih lahko s silo branili. Pri nekaterih narodih so se namesto velikašev polastili oblasti duhovniki, pri drugih so velikaši in duhovniki delali roko v roki. V temnih templjih, za altarnimi preprogami so duhovniki delali čudeže, opravljali različne ceremonije in nakladali lahkovernim ljudem vedno večjih bremen. Kmalu so bile vse postave tako narejene, da so posvetni in duhovski imenitniki uživali vsakovrstne svoboščine in znamenite predpravice, ter bili vladarji v deželi, med tem ko so se pravice siromakov vedno bolj krčile, dokler niso popolnoma izginile. Tako se je človeštvo razdelilo na bogate lenuhe in v bedi in v delu umirajoče tlačane; eni žive v razkošju in v izobi-

lju, drugi v najhušem pomanjkanju, vse vere pa uče, da je to božji red in da je božja volja, da eni uživajo sladkosti življenja, drugi pa se morajo zanje pehati do smrti in pri tem po pasje živeti. Toda ta red je krivičen in je protinaraven in zato se mu mora narediti konec.

— Stara pravda! Ta mora spet obveljati.

— Da, stara pravda mora priti zopet v veljavo, vladati mora spet pravičnost. Tista moč, ki jo imenujemo bog, ki je ustvarila nebo in zemljo in človeški rod, bog, nam je sam pokazal, v čem obstoji pravičnost. Bog je vse ljudi ustvaril enako, vsem je dal enake ude, vsem služijo udje v isti namen, vsi ljudje imajo enake potrebe, vsi čutijo enako žalost in veselje, zadovoljstvo in nesrečo, vsi hrepene po sreči, se enako množe in umirajo enako. Po zakonu narave — to vidi vsak, kdor ima oči — so vsi ljudje enaki in nima nobeden večjih pravic ali prednosti pred drugim. Bog je pa dal tudi dovoljj sredstev, da bi si vsi ljudje lahko ostali enaki in se pošteno preživljali in sicer tako, da bi nobenemu ne bilo treba služiti drugemu, da so torej lahko vsi ne le enaki, nego tudi svobodni. Enakost in svoboda sta naravna zakona, to izhaja iz narave same, in kdor drugače uči, ta je sovražnik pravice in resnice.

Možje so zadržuje sapo poslušali Magajno. Vsi pogledi so bili nanj obrnjeni. Poprejšnja pozornost se je izpremenila v pravo drhtenje.

— Enakost in svoboda sta podlaga vse pravičnosti in naravna podstava vsake človeške združitve. Vsi zakoni morajo sloneti na tej podstavi; kjer ni enakosti in svobode, tam vlada sila, a ne pravica. Narodi morajo odstraniti vse predpravice, ki jih posamezniki uživajo, in vse krivične odlike, odvzeti se mora ljudem, kar po krivici uživajo, obveljati mora zopet postava natore.

— Stara pravda! Stara pravda! so ječali možje in v spoznanju svoje bede in storjenih krivic stiskali pesti.

— Zakoni in pogoji človeške sreče so ravnotako večni, kakor zakoni narave. Ali če jih hočemo uveljaviti, se mora vzbuditi kralj Matjaž in njegovi vojščaki morajo imeti pogum, da gredo za pravico v boj in žrtvujejo zanjo če treba tudi kri in življenje. Lahko je ne bo izvojevati. Velikaši bodo rekli: Če smo vsi ljudje enaki in svobodni, kdo pa bo namesto nas delal, kako pa bomo mi prijetno in brezskrbno živeli, kaj bo iz naših predpravic, iz naših naslovov, iz naših časti in iz našega imetja. In duhovniki bodo rekli: Če so vsi ljudje popolnoma enaki, potem so posebni posredovalci med ljudmi in med bogom nepotrebni, saj se ti posredo-

valci prav nič ne razločujejo od drugih. Velikaši in duhovniki se bodo z vso močjo zoperstavljali enakosti in svobodi. Iz enega grla bodo vpili duhovniki: To so krivoverski nauki; ljudje krščanski, držite se vere svojih očetov. Samo mi duhovniki vemo, kaj je prav in neskončno pravični in neskončno usmiljeni bog hoče, da vlada na zemlji najstrašnejša krivica. Ali ne dajte se prevariti in ne dajte se ukloniti. Poglejte na nebo, ki vse ljudi enako greje in poglejte na zemljo, ki Vas živi. Ista moč, ki je vse ustvarila, je dala vsem enake pravice, da uživajo, kar pod solnčnimi žarki zemlja za vse enako rodi. Kdo ima pravico odrekati bratu to, kar mu je dala narava? Nihče! Vsi ljudje smo ena velika rodbina, vsi enaki v svojih pravicah in v svojih dolžnostih in zato je naša naloga, da obnovimo naravni red, kajti le tedaj se vrne sreča na zemljo. Vse človeštvo ima le eno postavo in to je postava narave, le eno sveto knjigo, to je razum, le en prestol, pred katerim se mora ukloniti, to je prestol pravičnosti, le en altar, to je altar bratoljubja. Vstani kralj Matjaž, vstanite vojščaki njegovi in izvojujte človeštvu staro pravdo!

— Staro pravdo! Vkup uboga gmajna za staro pravdo!

Tako so v svetem oduševljenju zaorili v revni koči stisnjeni možje. Lica so jim žarela, v njihovih

očeh je bliskalo in srca so jim utripala kot človeku, ko stopi iz strašne teme, kjer se je bal grozne smrti, na jasni dan in vidi pred seboj ravno pot v novo življenje. Zdaj šele jim je bilo jasno, kaj da je pravzaprav stara pravda, kaj mora biti njihov cilj, kako je mogoče doseči, da bi zopet vladale sreča in zatovoljnost in pravičnost na svetu. In bližje so se stisnili k Magajni, kakor k sveti prisegi so dvigali roke in vsem je trepetala na ustnih želja:

— Bodi ti, Anton Magajna, naš vodnik, bodi ti kralj Matjaž, ki se postavi na čelo svojih vojščakov in jih popelje v sveti boj za staro pravdo.

XVI.

Domovini je grozila vojna s Turki in nadvojvoda Karel ni imel mirne noči, kajti nedostajalo mu je vsega, da ubrani svojo krono. Nedostajalo mu je pred vsem denarja, ki ga ni mogel dobiti, če mu ga niso dovolili deželni stanovi. Zato je po daljšem odlašanju končno vendar sklical zastopnike kranjskega, štajerskega in koroškega deželnega zbora in ti so se sešli novembra meseca v Brucku in tam zborovali celih pet mesecev.

Nadvojvoda in njegovi pooblaščenci so na stanove pritiskali z vso silo, naj dovolijo za vojno potrebni denar, ali dolge mesece niso mogli ničesar

doseči. Stanovi so zahtevali, naj prizna nadvojvoda popolno ravnopravnost evangelikov s papisti, tega pa nadvojvoda ni hotel storiti. Nadvojvoda je bil trdovraten, a tudi stanovi so bili trdovratni in nepristopni vsakemu dopovedovanju. Med tistimi pogajanji se je zgodilo, da je baron Auersperg izrekel besedo, ki je nadvojvodo in njegov dvor pretresla, besedo namreč: Na nadvojvodove obljube ne damo ničesar, ker vemo, da jih ne izpolni; mi zahtevamo zagotovila za popolno enakopravnost in versko svobodo. In med tistimi pogajanji je bilo, da je Jošt pl. Gall zaklical nadvojvodi: Mi vam ne moremo želeti zmage nad Turki, zakaj bati se nam je, da obrnete potem svoj meč proti nam in nam vzamete naše dosedanje pravice.

In Jošt baron Gall je govoril resnico, kakor se je izkazalo pozneje, ko sta nadvojvoda Karel in njegov naslednik Ferdinand s silo zlomila moč deželnih stanov ter ugladila pot vladarskemu absolutizmu.

Bilo je koncem meseca marca, ko se je sodnik Strniša iz Polhovega gradca nenadoma pripeljal na Vrhniko. Že na cesti je kričal Vrhničanom, ki jih je srečaval: Veliko novico prinašam! Zaraditega je vse hitelo za njim in ko se je ustavil pred hišo svojega tovariša Završana, je bilo naenkrat mnogo ljudi okrog njega.

— Zmagali smo, zmagali smo, je veselo oznanjal stari gospod. Danes sem dobil od grofa Kisla pismo, da se je nadvojvoda vdal deželnim stanovom glede verske enakopravnosti. Dne 1. marca je bila v Brucku sklenjena dotična pogodba med nadvojvodo in med deželnimi stanovi.

Zbralo se je med tem vse polno ljudi. Prihitel je tudi sodnik Završan, gospa Regina pa je odprla okno in od tam poslušala, kar je pripovedoval Strniša.

— Da, nadvojvoda se je vdal. Graščaki so dobili zase in za svoje podložnike popolno versko svobodo in tudi mestom in trgom je dovoljena, čeprav nekoliko manjša svoboda. Zdaj je konec neznosnim predpravicam papistov!

Med ljudmi je zavladalo nepopisno veselje, posebno ko jim je Strniša še povedal, da nameravajo graščaki nastaviti evangeljske predikante in da hočejo deželni stanovi takoj ustvariti evangeljsko cerkveno in šolsko organizacijo. Ljudje so pohiteli oznanit veselo novico na vse konce in kmalu je vsa Vrhnika vedela, kako vest je prinesel stari Strniša.

— Zdaj je konec moji skrbi, je pripovedoval Strniša, ko je pri vrčku rujnega vipavca sedel poleg Završana in gospe Regine. Vedno sem trepetal, da me zapusti Anka, vedno me je bilo strah tre-

notka, ko pojde od mene, kajti tega nisem upal, da bo Erazem mogel ostati doma. Mislil sem, da pojde na Nemško. Zdaj tega ni treba. Grof Kisel me je vprašal, če ni dobiti v teh krajih kakega predikanta, on da bi ga rad nastavil v Polhovem gradcu. Seveda sem mu koj pisal o Erazmu in jaz ne dvomim, da se odloči zanj.

Završan in gospa Regina sta Strniši z iskrenimi besedami čestitala in se dejanski veselila sreče, ki jo je politiški preobrat donesel njegovi rodovini.

Vrhničanje so veselo vest slovesno praznovali. Po vseh gostilnah je bilo živo in je odmevalo petje. Tudi okrog župnišča se je večkrat zbrala znatna množica prepevaje za papiste jako žaljive pesmi, ali župnik se ni prikazal, njegov bratranec baccalaureus iuris utriusque Simon Kozina je pa ljudem še prigovarjal, naj le razgrajajo, potem pa pohitel v Bistro, da svojemu prijatelju prijorju Celestinu sporoči, kaj se je izvedelo in kaj se godi na Vrhniki. Vest je bila za prijorja Celestina velike važnosti, kajti vsled novega stanja stvari je hipoma izgubil ves vpliv nad tistimi kmeti, ki niso bili samostanu podložni, in katerih zdaj s cerkvenimi kaznimi ni mogel več strahovati.

Ko se je začelo mračiti, je vrvenje na Vrhniki še naraslo. Ljudje so popustili delo in šli na cesto.

Tudi iz bližnjih vasi je prišlo mnogo ljudi. Slišali so bili nekaj, da je nadvojvoda dovolil versko svobodo in radovednost jih je prignala na Vrhniko, da se tam prepričajo, koliko je resnice na razširjenih govoricah. Množica je vsled tega polagoma tako narasla, da je bila Vrhnika uprav preplavljena. V gostilnah se je kar trlo gostov in ko je vino razgrelo ljudem kri in so jih razvneli pogovori o prestanih nasilstvih in krivicah od strani duhovščine, tedaj so začeli dajati duška svojim čuvstvom na tako hrupen način, da se je začel sodnik Završan bati izgredov.

Toda vse Završanovo pomirjevanje ni nič zaleglo. Razburjenost je stalno naraščala. Ljudje so se bili navzeli novih naukov že toliko, da niso rimskih duhovnikov sovražili samo zaraditega, ker so ljudstvo na vse načine izsesavali in varali in ker so skrajno razuzdano živeli, marveč sovražili so jih tudi zaradi nekaterih njihovih verskih naukov, ki se ne strinjajo s sv. pismom.

Vrhniški župnik je ves večer trepetal v strahu, da se mu kaj zgodi. Pred župniščem so se bile opetovano pojavile večje skupine ljudi, ki so trkale na njegova vrata, ga zasmehovale ali pa ga pozivljale, naj pride ven, da bo dajal odgovor na verske dvome. Sodnik Završan je bil svoje hlapce postavil pred župnišče, a hlapci so le iztežka raz-

ganjali množice. Župnik je vsled tega poslal cerkovnika v Bistro prosit pomoči in cerkovniku se je res posrečilo priti neopaženemu iz trga. Župnik je čakal in čakal, ali minule so ure in nikogar ni bilo iz Bistre, ne cerkovnika, ne samostanskih hlapcev. V tej stiski je župnik poklical na pomoč sodnika Završana, naj mu pomaga uteči. Oblekel je obleko svojega hlapca in v hipu, ko je Završan odpodil večjo množico ljudstva, se je skrivaj splazil iz župnišča in v temi ubežal na cesti proti Horjulu, kjer je imel dobre znance in kjer je bil varen. Bežal je, kar so ga nesle noge, a še iz daljave je slišal za seboj nekako votlo grmenje — vpitje na Vrhniki zbranega ljudstva.

Samostanski stražarji so prišli iz Bistre šele pozno ponoči na Vrhniko. Prijor Celestin jih ni hotel prej poslati, dokler ni dobil iz bližnjih vasi nekaj samostanu še zvestih mož, zakaj bal se je, da so bili nemiri na Vrhniki uprizorjeni samo zato, da bi mogli nepokorni kmetje naskočiti samostan.

Med tem časom so bili nemiri na Vrhniki postali že nevarni. Zlasti tisti tržani in kmetje, ki so bili po oznanilu prijorja Celestina in drugih duhovnikov nekako izobčeni iz rimske cerkve, so pod vplivom zaužitih pijač nagovarjali množico, naj razdene cerkev in župnišče in naj se župniku máščuje za vse, kar je storil ljudem zlega. Ljudje niso

imeli pravega pojma o pogodbi, ki so jo bili deželni stanovi sklenili v Brucku z nadvojvodo Karlom. Domnevali so, da je po tej pogodbi odpravljena rimska vera in mislili, da store še zaslužno delo, če uničijo cerkve papistov in preženo rimskega duhovnika. Vsled tega mnenja so se kaj lahko dali dobiti, da poskusijo naskok na župnišče in če so jih sodnika Završana oboroženi hlapci enkrat odbili in razgnali, so se vrnili čez nekaj časa vnovič. Hrup in vik je od ure do ure naraščal. Sodnik Završan je bil v največjih skrbeh, kako se to konča.

Ravno se je zopet bližala večja množica župnišču. Završan je poklical tja svoje hlapce in grozil ljudem, da bodo hlapci streljali, če se množica ne razide. A v času, ko se je Završan bavil s to skupino kričečih ljudi, se je priplazilo drugo krdelo in se zagnalo na cerkev, da bi vanjo vlomilo. Votlo je donelo kričanje množice.

— Tempelj malikovalcev se mora porušiti!

— Vlomite vrata!

— Konec mora biti malikovanja!

— Smrt papistom!

Ljuti udarci s sekirami so padali na cerkvena vrata in žvenketaje so pokala okna, v katera so prileteli kamni.

— Slame prinesite, da užgemo ta tempelj malikovalcev.

V tem trenotku je prijezdilo dvanajst samostanskih stražarjev iz Bistre.

— Na pomoč, na pomoč, jim je zaklical Završan, ki je komaj odbijal napade na župnišče in ni mogel iti proti množici, ki je naskakovala cerkev. Ubranite cerkev!

Čez šum je zaoril mogočen glas. Kakor grom je zaklical mož, ki je jahal na čelu samostanskih stražarjev:

— Vsi nazaj. Kdor se ne umakne, tega ustrelim.

Pri teh besedah je pa že zablisnilo in počil je strel. Iz množice se je slišal bolesten vzklik, kateremu je takoj sledilo strahotno vpitje. Več sto pesti se je dvignilo proti samostanskim stražarjem. V rokah razljučene množice so zablisnili noži in besno so se ljudje zagnali na stražarje.

— Naprej! je ukazal poveljnik samostanskih stražarjev, vzpodbodel konja in se zapodil med množico. Stražarji so mu sledili in v temni noči se je vnel ljut boj. Ta boj je pa trajal samo nekaj trenotkov. Stražarji so sekali z meči okrog sebe, da so ljudje plašno odskakovali, čim je nekaj izmed njih bilo ranjenih. Z groznim krikom je množica se jela umikati in se končno spustila v beg. Samostanski stražarji pa so divjali za ljudmi in neusmiljeno tolkli s svojimi meči na vse strani.

Sredi glavne ceste na Vrhniki so stražarji zadeli na novo množico, ki se ni hotela umakniti, nego je stražarje sprejela s kamni, tako da so se konji za nekaj časa ustavili.

In zopet je poveljnik s svojim mogočnim glasom ukazal: »Naprej!« in se vzlic kamenju zapodil proti množici. V tem trenotku je počilo nekaj strelov. Konji stražarjev niso hoteli naprej, nego so se začeli umikati, poveljnikov konj pa se je visoko povzpel in potem mahoma z jezdecem vred padel na tla.

Množica je zagnala grozen krik in kamenje je začelo z novo silo leteti na stražarje. Zopet je počilo nekaj strelov, eden stražarjev je omahnil in se zgrudil s konja, drugi stražarji pa so izgubili oblast nad konji, in videvši da so izgubili poveljnika, se umaknili in zdirjali nazaj pred župnišče, kjer je stal sodnik Završan s svojimi hlapci. Množica pa je kričaje drla za njimi, ne meneč se za ranjence, ki so ležali na cesti, in se z vso ljutostjo zagnala na župnišče.

Na opomine in na grožnje sodnika Završana ni nihče slušal in tako je končno bil sodnik primoran, ukazati svojim hlapcem, naj streljajo. Ko se je množica zapodila proti župnišču, so počile puške in z rjovenju podobnim bolestnim kričanjem se je množica razpršila. In ko je ustrelila še druga polo-

vica hlapcev, so ljudje strahoma zbežali na vse strani.

Izgredom je bilo zdaj mahoma konec. Vrhničanje so se poskrili v svoje hiše, kmetje so pa kar po noči odšli domov. Za ranjence in mrliče, ki so ležali na cesti, se ni nihče na straži zmenil.

Sodnik Završan je ostal na straži vso noč, a klel je in se togotil, da je bil primoran rabiti orožje in da je obramba cerkve in župnišča zahtevala toliko žrtev.

Med tem, ko je divjal na Vrhniki boj, je vrhniški župnik korakal proti Horjulu in vesel je bil, da je odnesel pete, kajti dozdevalo se mu je, da bo to noč tekla na Vrhniki kri.

Na cesti ni bilo nikogar videti in župnik je upal, da pride neopažen v Horjul. Sicer se mu je zdelo, da švigajo kak streljaj od ceste sumljive sence, ali sodil je, da se pomikajo proti Vrhniki in zato je brez strahu nadaljeval svojo pot.

Naenkrat se je ustavil in koj potem ves preplašen stopil na stran, kajti zagledal je pred seboj visokega človeka, ki je imel puško v roki.

— Dober večer, gospod, je pozdravil tujec.

— Bog daj, Bog daj, je zaječal župnik in se še bolj umaknil v stran. Bog daj dober večer vsem dobrim ljudem.

— Kam pa greste, gospod, tako pozno zvečer? Če hočete, vas malo spremim, saj imava menda isto pot.

— O ne, hvala lepa, je hitel odgovarjati župnik, ki se je strahu tako tresel, da se je komaj vzdržal na nogah. Le pojdite sami naprej, dobri mož; jaz ne potrebujem nobenega spremstva.

— No, kakor hočete, je dejal tujec ravnodušno. Silil vas ne bom. A za pijačo bi mi lahko kaj dali, saj imate gotovo kaj denarja pri sebi.

Župnika je kar mrzlica stresla, ko je tujec zahteval denarja. Imel je pri sebi okrogel mošnjiček suhih cekinov in zbal se je za te cekine, kakor da je od njih odvisno izveličanje njegove duše.

— Ali mi še za pijačo nečete dati, je vprašal tujec čez nekaj trenotkov.

— Lepo Vas prosim, mož kristjanski, je tarnal župnik, saj bi Vam rad ustregel, ko bi mogel. A jaz sem sam siromak in nimam niti vinarja pri sebi. Le idite svojo pot; božja milost naj Vas spremlja.

Župnik se je pri teh besedah naglo obrnil in je hotel oditi nazaj proti Vrhniki, toda tujec je skočil za njim, ga prijel za plašč in osorno zaklical:

— Stojte! Kaj mislite, da se res dam tako odpraviti? Denar sem!

— Razbojnik! Božja kazen te zadene! Ali ne veš, kaj pravi sveto pismo? »Ne kradi!« In Salomon

je rekel: Ne oropaj reveža, ker je potreben. Razbojnik, ropar, beži, da te strela z neba ne udari.

Tujec pa je srdito zgrabil župnika za sprednji del plašča, ga zasukal dvakrat, trikrat sem in tja in pri tem jezno rentačil:

— Kako ste rekli? Razbojnik, ropar? Jaz Vam že dam roparja. Jaz sem poštenejši kot ste vi, čeprav sem ropar. Ali ni rekel Salomon: Tudi roparja ne smeš zaničevati? Sem denar! Saj pravi sv. pismo: Dajati je lepše, kakor jemati.

Župnik se je krčevito branil, ali tujec ga je hitro tako pretresel in ugnal, da so mu roke omahnile. Videvši, da ne more ničesar več storiti, je začel prositi, a napadalec mu ni odgovarjal, nego mu hitro preiskal žepe in zadovoljno spravil polni mošnjiček. Zdaj pa je začel župnik znova vpiti in kleti in groziti roparju s peklenskimi mukami. A kolikor bolj se je župnik jezil, toliko glasneje se je tujec smejal in s toliko večjim veseljem je žvenketal z župnikovimi cekini.

Končno je župnik vendar opešal in umolknil, ter si začel brisati potno čelo.

— Ali vam je sape zmanjkalo, se je rogal razbojnik. Čemu se pa jezite? Zaradi teh vinarjev, ki sem Vam jih vzel? To pa res ni lepo! Saj Vam nisem ničesar hudega storil.

— Tat, ropar, razbojnik, je vpil župnik. Božja kazen te že zadene.

— Vas je pa že zadela! Ali ni v sv. pismu rečeno: Kadar ste na potovanju, ne imejte pri sebi ne zlata ne srebra in celo bakrenega denarja ne imejte v svoji vreči. To je božja zapoved. Vi se pa niste držali te božje zapovedi in zato je Bog mene poslal nad Vas, za kazen.

— Tolovaj, smrad iz pekla, beži od mene in bodi proklet vse žive dni.

— Oh, duhovni gospod — pa govori tako grdo! Nikar se ne jezite, če ne, bodete še oboleli. Pomeniva se o čem drugem. Ta le vaš plašč mi ugaja. Prav lep je, prav tak, kakršnega bi jaz rad imel. Veste kaj, dajte ta-le plašč meni za spomin.

Župnik je odskočil in začel zopet kričati, kleti in psovati, razbojnik pa je dvignil svojo puško in pomeril na župnika.

— Plašč doli, če ne ustrelim! Ena — dve —

Kakor bi trenil je župnik snel z ramen svoj lepi, skoro novi plašč in ga vrgel roparju.

— Na, vzemi plašč, za vsako nitko v tem plašču boš v peklu delal strašno pokoro. Hudič te bo za vsako nitko posebe trpinčil.

— Slišite, gospod, vašega zmerjanja mi je pa zdaj dovolj, je rekel ropar osorno in zopet dvignil puško. Jaz Vam že pokažem, kdo da sem!

— Razbojnik si, tolovaj ki pride na vešala.

— Za vešala je še dosti časa. Ropar je zopet pomeril na župnika in rekel: Naš Izveličar je zapovedal: Kdor ti vzame plašč, temu ne brani, da ti vzame še suknjo. Tako pravi sv. pismo. Vi kot duhovnik celo ne smete grešiti proti tej božji zapovedi. Torej doli s suknjo, če ne ustrelim. Ena — dve —

Župnik je, videvši, da je ropar zopet s puško nanj pomeril, skočil, kakor bi ga bil gad pičil in v trenotku je slekel tudi suknjo in jo vrgel pred roparja, a zdaj ni več rekel niti besedice, kajti bal se je, da ga ropar polagoma do golega sleče, če bi mu še kaj ugovarjal.

Trepetaje je stal župnik pred roparjem, ki se je porogljivo smejal in se vidno veselil župnikovega položaja.

— Zdaj pa tecite, gospod župnik, sicer se še prehladite. A nazaj na Vrhniko morate! Vrhniške ovčice bi ravno danes rade pozdravile svojega pastirja. Torej — ena — dve —

Župnik se je kričaje obrnil in je tekel proti Vrhniki kar so ga nesle noge, tekel, dokler ni prišel na varno mesto, kjer se je od onemoglosti zgrudil, a je bil vendar vesel, da mu ni bilo treba iti na Vrhniko.

Razbojnik pa je oblekel župnikovo suknjo in ogrnil župnikov plašč.

— V tej obleki pa res ne bo nihče spoznal, da sem jaz dolgi Laban.

In veselo žvižgaje je dolgi Laban preštel cekine v župnikovem mošnjičku, jih dobro shranil za srajco in potem krenil čez polja doli proti Vrhniki.

Po odbitju zadnjega naskoka na župnišče in na cerkev je zavladala na Vrhniki tihota. Sodnik Završan je s svojimi ljudmi in s samostanskimi stražarji ostal na straži, ker se je bal novega naskoka, a čim se je polegel šum, čim je spoznal, da so se ljudje razšli, je takoj poslal nekaj ljudi gledat, kaj je z ranjenci, posebno ker so bili samostanski stražarji v skrbeh za svojega poveljnika.

Bila je polsvetla pomladanska noč. Vrhniška glavna cesta je bila vsa v senci in težko je bilo od daleč razločevati posamezne stvari. Ali čulo se je zamolklo ječanje in bolestni vzkliki in stražarjem se je dozdevalo, kakor da šviga po cesti nekaj ljudi, ki se bavijo z ranjenci.

Stražarji so šli po cesti z največjo previdnostjo. Tu so našli mrliča s preklano glavo, nekaj korakov od njega je ležalo nekaj ranjencev, dalje naprej prav sredi ceste pa ubiti samostanski stražar.

Stražarji so šli dalje. Še nekaj korakov in bili so pri ubitem konju svojega poveljnika, ali poveljnika, ki je s konjem vred padel, ni bilo nikjer. Samo njegov samokres je ležal na tleh v krvi.

Stražarji so začudeni obstali. Če se poveljniku ni ničesar zgodilo pri padcu, zakaj ni prišel k župnišču, saj je vedel, da dobi tam svoje ljudi.

— Morda je ranjen in ga je kak dober človek vzel pod streho, je menil eden stražarjev.

— Ali pa ni mogel naprel in se je skril, se je oglasil drugi.

— Mogoče, da se je rešil in šel naravnost v samostan.

— Ne, gotovo ne. Mogoče je le dvoje: ali je dobil kako zavetišče ali pa je prišel sovražnikom v roke.

Stražarje je obšla velika skrb. Preiskali so še enkrat vso cesto in vso okolico. Poklicali so ljudi v nekaterih hišah, da so odnesli ranjence, in ker pri teh ljudeh niso ničesar izvedeli, so začeli hoditi od hiše do hiše in vpraševali po svojem poglavarju, a povsod brez uspeha.

Vrnili so se končno k župnišču in povedali Završanu, da je njihov poglavar izginil. Zahtevali so, da naj da takoj preiskati vse vrhniške hiše, češ, da gotovo kje njihovega poglavarja skrivajo, ali pa so mu storili kako zlo.

— Počakajmo, da se zdani, je menil Završan. Kdo naj bi se bil polastil ravno Vašega poveljnika, ko je druge ranjence pustil ležati in čemu naj bi bil to storil? Vaš poveljnik je najbrže prosil pri kaki hiši, naj ga skrijejo in sedaj mirno počiva.

— Ne, ne, je odgovarjal najstarejši samostanskih stražarjev. Nas bi bil prav gotovo obvestil kajti naročil nam je bil, da moramo nanj paziti, če bi se mu kaj zgodilo.

In ko se Završan le ni hotel odločiti, da bi ponoči preiskali hiše, je stražar pristopil k njemu in mu tiho rekel:

— Ali pa tudi veste, kdo je poveljnik? Prijor Celestin!

— Ni mogoče!

— Da! Simon Kozina je bil prvi prišel v Bistro naznanit, kaj se godi na Vrhniki in je nagovarjal prijorja Celestina, naj gre sam v boj, češ, da drugi ne bi tako opravili kot on sam. In ko je potem še vrhniški cerkovnik prišel prosit pomoči, se je prijor Celestin res odločil in je šel z nami. Kdo ve, če ga ni kdo spoznal in ga že umoril ali pa odpeljal, da bi od samostana izsilil kaj denarja.

Zdaj se ni sodnik Završan nič več ustavljal želji samostanskih stražarjev. Odredil je, kar je bilo treba glede varstva župnišča in cerkve in potem šel s tremi stražarji preiskovat hiše.

Toda iskal je zaman, kajti prijorja Celestina že davno ni bilo več na Vrhniki.

Ko je bil prijor Celestin s svojimi stražarji zapustil Bistro in pohitel na Vrhniko, so že čakali nanj njegovi smrtni sovražniki — Aronovi sinovi, podložniki umrlega kralja Davida. Simon Kozina jih je bil obvestil o dogodkih na Vrhniki in jim naročil, da naj poskusijo to noč polastiti se Celestina ali ga usmrtiti, in cigani so prišli. Nekaj se jih je vtihotapilo na Vrhniko, in ti so se udeležili boja, drugi so prišli pozneje. Njihov vohun Simon Kozina jim je povedal, da leži prijor Celestin ranjen na cesti. Še med tem, ko se je množica po odbitju naskoka stražarjev zapodila zadnjič proti župnišču, so prihiteli cigani, se polastili Celestina, ki je z zlomljeno roko in nogo ležal brez zavesti pod svojim konjem in ga skrivaj odnesli. Prišli so srečno iz trga in potem nesli svojega jetnika čez polja in skozi šume, ne meneč se ne za njegovo bolestno ječanje, ne za njegove vzklike in vprašanja.

Ko je prišel prijor Celestin čez mnogo ur k sebi, je ležal onemogel v ogljarski koči pri Lesnem brdu in krutemu možu je zastala kri, ko je uzrl brezmejno sovraštvo razodevajoče poglede kraj sebe sedečih ciganov.

XVII.

Mogočni vladar slovečega in bogatega samostana prijor Celestin, je ležal na vlažni slami v umazani koči kraj Lesnega brda in se pripravljal na smrt. Svojo usodo je čital v očeh ciganov, ki so ga stražili. Kruti mož je trpel silne bolečine, a s tisto železno voljo, s katero je doslej premagal vsako oviro in vsak odpor, je zdaj premagoval tudi samega sebe in svoje bolesti in ni ne enkrat zaječal, niti enkrat zinil besedice, da, niti vode ni zahteval, da bi si ž njo hladil rane in pogasil žejo. Zdaj in zdaj so ga cigani zbadali in se mu rogali ter mu slikali bolečine, ki ga še čakajo, a prijor jim je s trdovratnim molčanjem kazal svoje zaničevanje.

Na Vrhniki in v Bistri je bilo med tem vse na nogah in vse je iskalo prijorja Celestina. Preiskali so vsako hišo, vsak skedenj, vsak grm, a brez uspeha; cela vrsta ljudi je bila poslana, da preišče bližnje gozde, a tudi ti so iskali zaman. Zdaj ni nihče več dvomil, da so sovražniki odpeljali prijorja Celestina in sodilo se je, da so ga ubili in hitro pokopali. Tudi deželni glavar, ki je bil prišel osebno na Vrhniko, je bil tega mnenja. Sum je seveda v prvi vrsti letel na samostanu podložne kmete, kajti tem je prijor Celestin prizadejal toliko zla, da je bilo naravno, ako se je mislilo, da so ti

usmrtili Celestina. Vzpričo temu domnevanemu umoru je bilo takoj pozabljeno nasprotje med evangelisti in med papisti. Deželni glavar in njegovi svetniki so videli v prijorju samo fevdalnega gospoda, proti kateremu se puntajo podložni kmetje, samo velikaša, ki so ga njegovi sužnji umorili; in zato so odredili strogo preiskavo, katero je prevzel cesarski svetnik plem. Rauch iz Ljubljane, in zato so naročili, krivce kar najstrožje kaznovati. Svetnik Rauch se je nastanil v samostanu v Bistri in še tisti dan začel z zasliševanjem.

Med tem se je v tihem gozdu gori nad Lesnim brdom izvršila strašna sodba, ki jo je ciganski zbor izrekel nad prijorjem Celestinom.

Bilo je že proti večeru, ko so začeli od raznih strani prihajati cigani in kmalu je bila zbrana večja četa. Naposled je stopila v ogljarsko kočo tudi mlada žena, z močno zlato verižico okrog vratu. Tiho je stopila pred Celestina, a ko jo je ta ugledal, je zatrepetal.

— Ali me še poznaš? je vprašala s pritajenim glasom, dočim je v njenih očeh gorel plamen sovraštva in maščevalnosti. Ali si morda že pozabil na hčer kralja Davida, ki si jo v gozdu oskrunil in v samostanski ječi bičal do krvi?

Prijor Celestin ni odgovoril besedice. S temnimi pogledi je motril bujno, cvetočo ženo, ki je

stala pred njim, da zahteva zadoščenja za storjeno ji zlo, in v onemogli jezi je škripal z zobmi, da nima več moči, ponižati in pogaziti to sodrgo, ki hoče zdaj njega kaznovati. Nekaj trenotkov je bilo v temni koči vse tiho, potem je rekla Ester:

— Oko za oko — zob za zob! Kaj ni tako zapisano v tistih svetih knjigah, iz katerih posnemate kristjani svoje nauke? Oko za oko — zob za zob! Ali se zavedaš neznanih krivic, ki si jih storil svojim podložnim? Ali se zavedaš krivic, ki si jih storil mojemu rodu? Mene si kakor tolovaj napadel, mi storil silo, mojega očeta so tvoji ljudje ubili in ga mrtvega kakor psa obesili, nagnal si na stotine ljudi, da so gonili in lovili cigane kakor divje zveri in jih obešali brez sodbe, naj so bili krivi ali nekrivi. Oko za oko — zob za zob!

Ciganka je govorila s hripavim glasom. Prevzela jo je strast. Stiskala je pesti in se tresla po vsem životu in vsaka njena beseda, vsaka njena kretnja je izdajala neznansko, brezmejno po krvi hrepeneče sovraštvo.

— Mesece in mesece smo nate čakali, prestajali mraz in dostikrat trpeli glad, samo da se maščujemo. Mesece in mesece sem se veselila trenotka, ko te dobim v roke in ko ti plačam tvoje pregrehe. Danes je prišel ta dan.

Ester je bila tako razburjena, da je omahnila na klop, a hipoma je skočila spet pokonci.

— Zaslužil si smrt, prijor Celestin, in kar si zaslužil, to prejmeš sedaj. Oko za oko — zob za zob.

Cigani so morali priskočiti, da so prijeli omahujočo Ester. Položili so jo na seno in ji dali vode, a zopet se je premagala in čez nekaj trenotkov vstala.

— Spravite ga ven, je ukazala ciganom in šla iz koče, v tem, ko so štirje cigani prijeli zvezanega Celestina in ga nesli za njo ter ga položili pred kočo na tla. Ko se je Celestin ozrl, se mu je dozdevalo, kakor da je ravno v tistem trenotku izginil za kočo njegov prijatelj baccalaureus iuris utriusque Simon Kozina, in hipoma mu je bilo jasno, kdo ga je spravil v nesrečo. Zbral je vse svoje moči in zaklical na ves glas:

— Simon Iškarijot — da bi te stekli psi raztrgali za tvoje izdajstvo!

Cigani so se presenečeni obrnili k Celestinu, a ta se ni zmenil zanje, nego obrnil glavo na stran in zopet molčal.

Cigan Miško je splezal na drevo in položil čez vejo debelo vrv ter ukazal:

— Prinesite ga sem!

Cigani so popadli prijorja Celestina in ga nesli pod drevo. Celestin je za trenotek zatisnil oči, da bi ne videl improviziranih vešal, a koj na to, kakor bi se sramoval svoje slabosti, je neustrašeno pogledal na vešala in se porogljivo nasmehnil.

— Spravi se s svojim bogom, če hočeš, mu je rekel stari cigan, ki mu je položil zanjko okrog vratu, kajti bliža se tvoja zadnja ura.

Prijor Celestin je junaško umrl. Z neznanskim zaničevanjem je motril cigane, ki so stali okrog drevesa in se jim posmehoval. Ester se je prerinila skozi vrsto ciganov. Strgala je s sebe svojo srajco in stopivši pred Celestina, mu pokazala rane na svojih prsih in na hrbtu.

— Tvoj bič je napravil te rane, je siknila polglasno. Vsak tvoj udarec je neizbrisno zarisan na mojem telesu. Takrat si se ti veselil mojih muk, danes se veselim jaz tvojih muk.

Celestin se je porogljivo zasmejal, kakor da bi njemu cigani sploh ne mogli prizadejati nikakih muk. Ester je ta smeh razkačil, da je potegnila izza pasa malo bodalo in rekla:

— Ali ti naj izkopljem oči, ali ti naj izrežem jezik?

Celestin se je zopet zasmejal, glasno in porogljivo in z neznanskim zaničevanjem vzkliknil:

— Stori, kar hočeš, ciganski smrad, tvoja jeza je meni slast, tvoje sovraštvo je moj ponos.

V divjem srdu se je zapodila Ester na Celestina in ga sunila z bodalom, ali bodalo se je ob Celestinovem usnjenem jopiču zlomilo in odletelo ciganki iz rok. V tem trenotku so cigani potegnili za vrv, ki so jo držali, in hipoma je visel prijor Celestin na veji, Ester pa je kakor blazna poskakovala okrog drevesa, se radovala trepetov Celestinovega telesa in vriskala tako, kakor da je učakala največjo srečo.

— Zvečer ga nesite v Bistro in obesite ga pred samostanska vrata, je Ester ukazala. Samostanci naj vedo, kaj se je zgodilo njihovemu predstojniku. Tam naj visi, kjer je visel kralj David.

Cigani so pustili mrtvega Celestina viseti na drevesu in so se vrnili v kočo, da se tam dogovore o svojem odhodu. Zavedali so se, da se začne novič proti njim velika gonja. Sicer so se doslej znali tako skrivati, da ni nihče slutil, da so se vrnil na Kranjsko, toda uvidevali so, kako lahko pade nanje sum, če obesijo prijorja Celestina tja, kjer je visel kralj David, in zato so sklenili, da takoj odrinejo čez Rakitno, Cerknico in Lož na Hrvaško.

— Naše delo je tu končano, je rekel stari Miško. Maščevali smo kralja Davida in maščevali

smo tebe, Ester, ki si zdaj ciganska kraljica. Nekaj let ne smemo priti na Kranjsko.

Cigani so mu tiho pritrjevali in Ester je potrdila Miškov nasvet.

— Pokličite zdaj straže, je odredil Miško, prijorja pa snamem jaz z vešal.

Med tem, ko je Miško snel Celestina z vešal in s pomočjo drugih ciganov truplo pravili v veliko vrečo, je Ester dala odkopati zemljo na koncu koče in odpreti vhod v podzemsko shrambo, kjer so bili spravljeni zakladi kralja Davida. Dolgi Laban, ki je bil na straži, je kar zatrepetal jeze, ko je videl, da se pripravljajo cigani, odnesti zaklade, o katerih je sanjal noč in dan, in na katere je on prežal toliko mesecev. Dolgi Laban bi bil lahko že prej izdal cigane in se polastil zaklada, a tega ni storil, ker je želel, da odstranijo prijorja Celestina, in ker je mislil, da dobi potem zaklad brez truda v roke. Bil je prepričan, da razen mrtvega kralja nihče ni vedel za ta zaklad, a sedaj je videl, da je vedela zanj tudi Ester. Laban bi bil najraje planil med cigane in jih potolkel, tako ga je jezilo, da so splavale po vodi vse njegove nade, a moral je molčati in tiho gledati, kako so cigani spravljali zaklade v vreče. Nanesli so iz podzemske shrambe več posod denarja, potem pa mnogo druge zlatnine, zlasti monštranc in kelihov, ogromno premoženje, in

Laban je moral gledati, kako so se pripravljali, da to odneso s seboj na Hrvaško.

Labanova jeza je še narasla, ko je Ester poklicala Simon Kozino, ki se je ves ta čas skrival za kočo. Zahvalila se mu je za njegovo delo in mu izročila celo vrečo polno zlatnine in tudi nekaj denarja. Govorila sta tako tiho, da Laban ni mogel ničesar razumeti, ali med tem, ko ju je opazoval, je storil trden sklep, da vsaj Simonu Kozini dodeljeni zaklad postane njegov.

Simon Kozina je ostal pri ciganih do večera. Ko je nastala tema, so se cigani odpravili. Štirje so nesli vrečo, v kateri je bil prijor Celestin, drugi so se pa razkropili in posamič po raznih potih odšli v določeni smeri. Simon Kozina je ostal sam pri ogljarjevi koči. Spravil je svoj zaklad v shrambo, kjer je bil prej skrit, in potem odšel proti domu, ne sluteč, da je v grmovju tičal dolgi Laban in opazoval njegovo početje. Laban je bil šel nekaj korakov s cigani, a ko je bil sam, se je obrnil in se vrnil h koči in tam opazoval Simona Kozino ter videl, kje je ta spravil svoj zaklad.

V samostanu v Bistri je že na vse zgodaj zavladala taka razburjenost, kakor še nikdar. Ko se je bilo začelo daniti, je samostanski vratar odprl glavna vrata, da bi se mogli hlapci odpeljati na delo in vzrl pred vratmi na visokem drogu pri-

jorja Celestina. Stari mož je strahoma odskočil in kričaje na ves glas bežal v samostan. V nekaj trenotkih so bili vsi samostanci, menihi in uslužbenci, na nogah in vsi so drveli k vratom, da se prepričajo, ali se je stražarju sanjalo ali je videl kako strašilo, ali pa je govoril resnico.

Ljudje skoro niso verjeli svojim očem, ko so zagledali na vešalih tik vrat svojega prijorja. Trepetaje so stali okrog vešal, oči so se jim izbulile in težko so sopli, a nobeden se ni ganil, da bi mrtvega prijorja snel z droga. Gledali so in gledali, kakor bi sami sebi ne verjeli, da visi na vešalih mogočni prijor mogočnega samostana in prišli so k zavesti šele potem, ko je ljubljanski sodnik zavpil nad hlapci, naj nikar ne prodajajo zijal, nego naj snamejo prijorja z droga.

Samostanska vrata se ta dan niso več odprla. Mrtvega prijorja so odnesli v cerkev, menihi pa so se zbrali v refektoriju na posvetovanje, kaj da jim je storiti. To posvetovanje je bilo dolgo in jako viharno. Še nikdar se niso v samostanu vladajoča nasprotja pojavila s tako ostrostjo, kakor pri ti priliki. Nekateri menihi so se zavzemali za prijorja in zahtevali, da se mora njegov sramotni konec kruto, krvavo in neusmiljeno kaznovati, nekateri pa so celo rekli, da je prijor Celestin s svojim početjem zaslužil tak konec. Velike razlike v nazi-

ranju glede socijalnega, verskega in političnega vprašanja so ločile samostance in bilo je nemogoče, doseči med menihi soglasja glede prijorjevega namestnika. Končno je bilo treba glasovati po imenih, kdo naj do izvolitve novega prijorja vodi samostan, in izvoljen je bil Celestinov prijatelj in somišljenik pater Hugon plem. Oberdorfer.

Menihi so bili trdno prepričani, da so samostanu podložni kmetje umorili in obesili prijorja Celestina, in to je bil glavni vzrok, da so izvolili Hugona Oberdorferja, vedoč, da je ta pravi mož, ki bo kmetom znal storjeno hudodelstvo strašno plačati. In Hugon Oberdorfer jim je tudi prisegel, da maščuje umorjenega Celestina tako, da bodo to pomnili še pozni rodovi in če se ne dobe krivci, da bo kaznoval vse samostanu podložne kmete.

Tudi ljubljanski sodnik je bil prepričan, da je prijor Celestin postal žrtev osvetoželjnosti samostanu podložnih kmetov in začel je takoj s pripravami za preiskavo. Na cigane ni nihče mislil, ker se že dolgo časa ni v vrhniškem okraju noben cigan prikazal. Pred vsem si je sodnik seveda preskrbel primerno pomoč, namreč oboroženih ljudi, katere je naročil iz Ljubljane in iz sosednih graščin, kajti domneval je, da se zna ljudstvo upreti in da pride celo do boja. Prav zato je zaukazal, da naj se strogo molči o dogodku in nikomur ne pove, da

so našli prijorja Celestina pred glavnimi samostanskimi vratmi na vešalih.

Ko se je to godilo v samostanu, je bil dolgi Laban tako vesel, kakor še nikdar v svojem življenju. Po odhodu Simona Kozine, ko je bila že noč, je Laban odkopal vhod v podzemsko shrambo in se previdno splazil v dosti globoko jamo. Užgal je pripravljeno trsko in videl z začudenjem, da se nahaja v prostorni, z lesovjem obdani kleti. Ob strani je stalo več sodov. V nekaterih je videl razna oblačila, v drugih vsakovrstno orožje, zopet v drugih je dobil steklenice, polne plemenitega vina, večinoma pa so bili sodi prazni. Labanu se je kar milo storilo, ko je ugledal prazne sode, kajti slutil je, da so bili prej napolnjeni s tistimi zakladi, ki so jih cigani odnesli. Zdaj mu je bilo tudi jasno, zakaj niso cigani nikdar pustili te zapuščene koče brez stražarjev, dokler so bili v kleti njih zakladi.

— Prokleto sem bil neumen, da sem čakal, kdaj odidejo cigani, se je Laban jezil sam nase, ko je preiskoval sode. Mar bi bil Erazmu povedal, da se tod potičejo cigani in mu dal polovico zaklada, pa bi bilo vse v redu, Erazem bi bil nagnal biriče nad cigane in jaz bi se bil polastil zaklada, in pomagano bi bilo obema.

Čim dlje je Laban preiskoval klet, toliko bolj se je kesal, da ni izvedel prvotnega svojega načrta

in Erazmu vsega razkril, a ta kes se je takoj ponehal, ko je končno v zadnjem sodu našel pod različnimi capami vrečo, v kateri je bilo plačilo, ki je je prejel Simon Kozina od ciganov za svojo pomoč. V vreči je našel Laban dragocenih kelihov, monštranc in drugih zlatih reči ter mnogo denarja. Oči so se mu iskrile, ko je zagledal ta zaklad in roke so se mu tresle, ko je prešteval denar. Z mrzlično razburjenostjo je začel spravljati denar v žepe, a ga je bilo toliko, da ga je moral povezati še v ruto. Zlato posodje je pustil v kleti, ker ni vedel, kaj bi ž njim počel. Zadovoljen in vesel je zapustil podzemsko klet. Pokril je zopet vhod in nagomilil nad njim trave in vejevja. Tiho se je smejal, misleč, kake obraze bo delal Simon Kozina, ko zapazi, da je izginil njegov denar, in potem odrinil čez goro proti Polhovemu gradcu.

Komaj teden dni je trajala preiskava zaradi umora prijorja Celestina in že je groze in strahu trepetal ves vrhniški okraj. Samostanske ječe v Bistri so bile prenapolnjene, ne le moških, nego tudi žensk in otrok. Ljubljanski sodnik sicer ni bil prijatelj papistov, ali zvest služabnik fevdalizma in je postopal tako kruto, da so ljudje obupavali. Dan na dan so hodili biriči in vojščaki po vaseh in lovili kmete, ki so bili izrekli kako neprevidno besedo. Prihajali so do Polhovega gradca, do Iga,

do Cerknice in do Logatca. V vsaki vasi so ostajali po nekaj dni, preiskovali hiše in pri tem poropali kmetom zadnje vinarje ter pojedili in popili, kar je bilo dobrega dobiti.

Kmetsko ljudstvo je molilo in jokalo, a nebesa se niso zanj zmenila; klelo je in klicalo hudiče na pomoč, a tudi pekel se ni odprl.

Iz samostana pa so se čule strašne vesti o trpinčenju ujetih ljudi. Celo samostanski hlapci, kar jih je bilo iz okraja doma, so se zgražali nad početjem ljubljanskega sodnika in prijorja Hugona, ki sta obdolžence devala na natezalnico, jim lomila kosti in jih dala ščipati z razbeljenimi kleščami. Zdaj in zdaj se je tudi zaznalo, da je kdo med torturo umrl in da so ga v samostanu skrivaj pokopali, in zaznalo se je tudi, da so različni obdolženci na natezalnici priznali vse, kar se jih je vprašalo.

Tudi dolgi Laban, ki se je potikal v okraju, je zaznal za te dogodke in trpinčeno ljudstvo se mu je tako smililo, da je začel premišljevati, kako bi mu pomagal. Na Vrhniko ali na Verd se ni upal, kajti bal se je, da bi ga prijeli, a do Erazma je lahko prišel in po dolgem ugibanju se je odločil, da njemu vse razkrije, naj potem stori, kar se mu zdi primerno.

Erazem je sedel na grajskem vrtu in se pripravljal za svojo prvo propoved kot predikant grofa Khisla, ko je stopil pred njega dolgi Laban.

— Malo sem prišel pogledat, kako se Vam kaj godi, je začel Laban, ko je sedel na klopi nasproti Erazmu. Tako dolgo Vas že nisem videl, da mi je bilo kar dolgčas po Vas.

— Lepo, lepo, Laban, da me nisi pozabil, je odgovoril Erazem, ali meni se zdi, da te je moral pripeljati kak poseben nagib. Ali si morda našel tisti kraj, kjer je zakopan Baumkircherjev zaklad?

— Kraj sem že našel, je dejal Laban, ali zaklada ni več tam. Odnesli so ga cigani.

— In to te peče, kaj ne, prijatelj, se je smejal Erazem, ki sploh ni verjel, da je Laban iskal zaklad in našel kraj, kjer je bil shranjen. Kaj bi pa s tolikim denarjem?

— Kaj bi z denarjem? Oh, kako more pameten človek tako neumno vpraševati! Bogat bi bil in živel bi kot bogataš in bil srečen.

— Mar misliš, da je res bogastvo pogoj sreče? Glej, Laban, tudi bogati ljudje imajo svoje križe in težave in svoje skrbi.

— To je že res! Križe imajo, težave imajo in skrbi imajo, kakor mi, a nekaj imajo tudi pod palcem, česar mi nimamo in kar ima tako moč, da pozabijo na vse križe in težave in skrbi.

— V svetem pismu je rečeno, da pride prej velblod skozi šivankino uho, kot bogataš v nebesa.

— Saj tako ni prav. Kako morete misliti, da bo kaj takega v svetem pismu, ko je toliko bogatašev in škofov v nebesih, reveži so pa skoro vsi v peklu. Meni se zdi, da mora biti v svetem pismu rečeno: prej pride bogataš v nebesa, kot velblod skozi šivankino uho. Vsaj Magajna mi je enkrat rekel, da pri papistih tako velja, in to je tudi čisto naravno. Oh, ko bi bil jaz bogat, bi me za nebesa prav nič ne skrbelo.

— Misli malo več na svojo dušo, Laban, in malo manj na denar.

— Vi lahko tako govorite, se je razjezil Laban, jaz pa ne. Vi ste plemenitega stanu, Vaši starši so bili bogati in Vi niste imeli nikoli skrbi. A jaz? Ko sem jaz prišel na svet, nisem imel nobenega vinarja v žepu. —

Erazem se je začel tako smejati, da je Laban utihnil in ves začuden gledal, čemu se Erazem smeje.

— Pustiva to, je končno rekel Erazem. Vidim, da ne bodeva nikoli enih misli.

— Nikoli, je z največjim prepričanjem potrdil Laban, glede denarja že ne. Sicer pa nisem prišel zaradi denarja k Vam.

— Nego zaradi česa?

Laban se je primaknil bliže k Erazmu in mu tiho začel pripovedovati dolgo romantično prikrojeno povest, v kateri je bilo resnično samo to, da je bil Simon Kozina ciganski vohun, da je Simon Kozina spravil prijorja Celestina ciganom v roke in da so cigani obesili Celestina, ne kmetje, katere zdaj gosposka tako nečloveško preganja, trpinči in ubija.

Erazma so Labanova razkritja silno presenetila. V začetku sploh ni mogel verjeti, da mu je Laban povedal resnico.

— Tebi se kmetje smilijo, Laban, je rekel Erazem in da bi jim pomagal, si si izmislil to bajko o ciganih, kaj ne?

— Kdo izmislil, kaj izmislil, je rentačil Laban. Jaz si nisem prav nič izmislil. Kar sem Vam povedal, je vse resnično. Pa silil Vas ne bom, da mi verjamete; če mi nečete verjeti, pa pustite.

— Pomisli, Laban, kako naj mi kdo verjame, da je to resnica, kar si povedal, če nimam nobenih dokazov. Cigani so že pred mnogimi meseci izginili od tod in ni bilo ves ta čas nobenega videti.

— Kdo pravi, da jih ni bilo videti? Jaz sem jih videl vsak dan. Še imena Vam povem, če hočete.

— Meni se zdi, Laban, da si ti sam le nekaj imel opraviti pri ciganih, da jih celo po imenih

poznaš. Ko bi mi ti povedal popolno resnico, bi se morda moglo kaj storiti za nedolžne jetnike, na katere zdaj leti sum, da so Celestina umorili. Ali tako brez dokazov ne morem ničesar storiti.

Laban ni nekaj časa ničesar odgovoril, nego se naslonil ob mizo in zamišljeno gledal pred se. Rad bi bil povedal vse natančno, ali bal se je, da bi sam prišel v nesrečo in zato je molčal.

Erazem je prijateljski položil svojo roko na Labanovo ramo.

— Laban, povej mi vse, kar veš. Jaz te ne izdam, če si sam udeležen. Prisegam ti to pri Bogu in pri spominu svoje matere. Saj me poznaš, torej veš, da sem mož beseda.

— Ali me res ne bodete izdali? Počasi in nekam nezaupno so prišle te besede Labanu z jezika a ko je videl, da mu je Erazem mesto obljube ponudil svojo roko, mu jo je krepko stisnil in minila ga je vsaka nezaupnost.

— Dobro, je rekel Laban, zdaj Vam povem vse, kar vem in kar sem videl. In povedal je vse natančno, kar se je zgodilo, kako so cigani ujeli Celestina in kam so ga nesli, kako so ga sodili in usmrtili ter potem nesli pred samostan, kje so imeli svoj zaklad in kako so plačali Simona Kozino. Samo tega ni povedal, da je on sam Simona Ko-

zino okradel, mu odnesel ves denar in mu pustil v podzemski shrambi samo zlato posodje.

— Tako, zdaj veste vse, je končal Laban svoje pripovedovanje in zdaj storite, kar Vam je mogoče, da rešite nedolžne kmete. Samo mene nikar ne izdajte.

— Lej, Laban, je menil Erazem, ali bi ne bilo bolje, ko bi ti šel z menoj in sodniku Strniši povedal to, kar si povedal meni. Gospod Strniša te gotovo ne izda.

— Ali se Vam blede ali kaj, je ves togoten zakričal Laban. Ali mislite tako držati svojo besedo. Saj nisem neumen, da bi samega sebe naznanjal gosposki. Ali me hočete na vešala spraviti.

— Ne boj se, prijatelj, ga je miril Erazem, jaz te ne izdam. Sodnik Strniša je mož pravice.

— Ah, po kancelijah je toliko pravice, kakor na gnojišču medu. Kar nehajte s tem.

Erazem je še nekaj časa nagovarjal Labana, naj gre ž njim k Strniši, a dosegel je ravno nasprotje tega, kar je nameraval. Laban je postal skrajno nezaupen in je začel vse preklicevati, kar je bil povedal.

— Zdaj vidim, da Vam ni nič verjeti, se je togotil Laban. Jaz sem Vas hotel skusiti, če Vam je zaupati, a zdaj vidim, da ni. Oh kako sem vesel, da sem Vas nalagal in da Vam nisem povedal res-

nice. Še za pijačo bi dal, tako sem vesel, da ne veste resnice.

Obenem pa se je že Laban hitro pripravljal za odhod, kajti bal se je, da ga Erazem morda celo siloma zadrži. In kar nič ni hotel poslušati Erazma in nič se ni zmenil za Erazmovo zatrjevanje, da ga ne izda na noben način. Da, še roke ni hotel Laban dati Erazmu, nego bežal z vrta kar je mogel in se šele oddahnil, ko je prišel v gozd in je videl, da mu nihče ne sledi.

— Preklicano je bilo pametno, da mu nisem ničesar povedal o denarju, ki sem ga vzel Kozini, je govoril Laban sam sebi. Ko bi bil še za to vedel, bi me gotovo ne bil pustil iz gradu in še denar bi mi bil vzel.

Laban je sedel pred drevo, odkoder je videl na grad in pregledal vso cesto in začel ugibati, kaj naj zdaj stori. Nekaj časa je celo mislil, da stori najbolje, če Erazma ustreli, ali zdelo se mu je, da bi si s tem nakopal samo novo nevarnost, zakaj, da ga Erazem izda, da je takoj vse razodel sodniku Strniši, o tem ni Laban čisto nič dvomil.

Sedel je dolgo časa na svojem mestu in se ni mogel odločiti. Vedel je, da bodo zdaj preiskali ves okraj zlasti gozde in bal se je, da ga dobe in da pride na vešala. In vendar se ni mogel odločiti, da bi šel v svet in se kje drugje udomačil. Ni se

mogel ločiti od prijaznega okraja, v katerem je doslej preživel vse svoje dni in ki ga še nikdar ni zapustil, in ni se mogel ločiti od vdove Jere, ki je samevala v koči na Lesnem brdu, odkar se ji je bil sin ponesrečil in ki je bila z Labanom tako prijazna, kot še nikdar nobena ženska.

— Ne grem in ne grem, je rekel sam sebi, zgrabil svojo puško in odrinil proti Lesnemu brdu s trdnim namenom, da ostane pri Jeri vzlic preteči nevarnosti.

Kmalu po Labanovem odhodu je z grajskega dvorišča pridrdral voziček. Sodnik Strniša in Erazem sta se odpeljala na Vrhniko in v Bistro.

V samostanu v Bistri so stražarji in hlapci stikali glave in se plašno ozirali proti glavnemu poslopju, iz čigar podzemskih prostorov se je slišalo grozno, pretresujoče kričanje.

V širni dvorani, v kateri je nekoč prijor Celestin z bičem v roki hotel ciganko Ester prisiliti, da bi ga ljubila, se je vršilo novo zasliševanje obdolženih kmetov in prič in kdor ni ničesar priznal in ni potrdil stavljenih vprašanj, tega so podvrgli torturi. Jok in krik trpinčenih ljudi je bil tolik, da se je čul celo na samostansko dvorišče in da so trepetali celo tako trdosrčni ljudje, kakor so bili samostanski uslužbenci.

— Na mučilnici prizna vsak kar se hoče, je menil eden stražarjev. Z mučenjem se lahko spravi najnedolžnejšega človeka na vešala.

— To pa že ni res, je ugovarjal drugi stražar. Če je kdo nedolžen, mu pomaga Bog, da brez bolečin prestane tudi najhujše mučenje.

— To ni res. Tisoč in tisočkrat se je zgodilo, da so bili nedolžni ljudje trpinčeni in umorjeni in Bog jim ni pomagal.

— Bog je vendar vsegaveden in pravičen, nad vse usmiljen in dobrotljiv.

— Vse to je, ali vzlic temu je pustil, da so nedolžni ljudje morali trpeti neznanske muke, da so priznali dejanja, katerih niso storili in da so morali iti v strašno smrt.

— Kaj, praviš? Ti si bogokletnik! Čuvaj se, da ne prideš še na grmado.

Stari stražar, ki ni hotel verjeti, da nedolžno trpinčeni ljudje ne trpe na mučilnici nikakih bolečin, je umolknil. Ni se več upal zastopati svojega mnenja, kajti bal se je novega samostanskega poglavarja, ki je glede krutosti še prekašal svojega prednika, uklonil je glavo in tiho sedel na klop poleg glavnih vrat. Morda bi se ne bil tako hitro vdal, ko bi bil vedel, da je tudi med menihi mnogo takih, ki so njegovega mnenja in ki so komaj pre-

magovali svojo jezo radi počenjanja ljubljanskega sodnika in prijorja Hugona.

Na samostansko dvorišče se je pripeljal voziček, s katerega je skočil polhovgraški sodnik Strniša. Erazem je ostal na Vrhniki pri gospe Regini in nameraval tam počakati, da se vrne njegov bodoči tast.

Stražarji so spremili sodnika Strnišo v samostan, a mu že med potom povedali, da bo moral na ljubljanskega sodnika in na prijorja nekaj časa čakati, ker zaslišujeta jetnike. Obupno kričanje iz podzemskih ječ je udarilo tudi na Strniševo uho in spoznal je takoj, kako se zaslišujejo jetniki.

— Prosim, prečastiti gospodje, pokličite hitro, je hitro prijorja in cesarskega svetnika, je Strniša ogovoril menihe, katere je dobil v refektoriju.

— Zdaj ni mogoče, je rekel eden menihov, zdaj se zaslišujejo hudodelci, ki so umorili prijorja Celestina.

— Ali ti hudodelci so nedolžni, popolnoma nedolžni, je vskliknil sodnik Strniša. Prav zaradi tega sem prišel sem.

— Nikar tako ne govorite, gospod sodnik! Kaj bodo nedolžni, ko so nekateri že priznali svojo krivdo in natančno povedali, kako so prijorja Celestina ujeli, ga ubili in obesili.

Strniša je bil tako razburjen, da svojih besed ni natančno preudaril.

— Če je kdo kaj priznal, je to storil na mučilnici, vsled strašnih bolečin. A nedolžni so vsi in kri teh nedolžno trpinčenih in umorjenih ljudi kriči do neba in zahteva maščevanja. V imenu pravice in poštenja zahtevam, da pokličete sodnika in prijorja.

Strniševa nevolja in enerżija je napravila na menihe vsaj toliko vtiska, da se je vendar eden odločil in šel poklicat sodnika in prijorja, ki sta tudi kmalu na to stopila v refektorij. Kaj je Strnišo pripeljalo v samostan, sta že vedela, ker jima je bil to povedal menih, ki ju je prišel klicat. Prijor se je držal skrajno nezaupno in je jako hladno pozdravil Strnišo, saj je vedel, da je evangelik, da je vzel pod svojo streho ubeglega meniha Erazma in mu hoče dati svojo hčer za ženo, ter da je prijatelj Antona Magajne, največjega sovražnika samostana v Bistri. A tudi ljubljanski sodnik ni imel pravega zaupanja do Strniše, in to iz istih nagibov, kakor prijor Hugon.

Strniša je na prvi hip spoznal, da bo imel težko stališče in da se bo treba mnogo truditi, predno prepriča ta dva moža. Po kratkem pozdravu so se vsi trije vsedli za mizo in sodnik Strniša je začel pripovedovati, kar je bil Erazem izvedel od dolgega Labana.

Ljubljanski sodnik in prijor Hugon sta pazno poslušala starega Strnišo, ki je jasno in z globokim prepričanjem pojasnjeval ter dokazoval, da so cigani usmrtili prijorja Celestina in da tega kmetje niso mogli storiti. Razen samostanskih stražarjev je edinole zaveznik in vohun ciganov, Simon Kozina, vedel, da je bil prijor Celestin — oblečen kot vojščak — šel na Vrhniko in edinole Kozina je mogel iti ciganom na roke, da so Celestina spravili na stran in ga umorili. Toda ljubljanski sodnik in prijor sta le zmajevala z glavama in videlo se jima je na obrazih, da ne verjameta staremu Strniši.

— Kje naj bi se bili pa vzeli ti vaši cigani, je vprašal prijor, ko je končal Strniša. Celo leto ni bilo videti nobenega cigana, zdaj pa naj bi bil kar naenkrat zrasli iz tal, in usmrtili prijorja Celestina. To je skoro nemogoče, gotovo pa popolnoma neverjetno.

— Vse je mogoče in vse je verjetno, je pripomnil ljubljanski sodnik, gre se le za to, kako se kaka obdolžitev podpre.

In obrnivši se k Strniši je dostavil:

— Kot pravnik veste sami, da ste doslej navedli same trditve, dokaze pa ste nam ostali dolžni. Da, niti tega niste povedali, kako ste prišli celi stvari na sled, kako ste izvedeli, da so cigani umorili prijorja Celestina.

— Tega ne morem povedati, je odgovoril Strniša. Slučaj je nanesel, da sem stvar izvedel, a dolžan sem molčati, kdo mi je to razkril.

— A vendar hočete, naj se vam verjame, se je smejal prijor. Pomislite, gospod Strniša, vi ste bodoči tast iz samostana ubeglega Erazma, Vi ste eden najboljših prijateljev Antona Magajne, tega najhujšega sovražnika našega samostana in sploh katoliške cerkve, Vi ste luteranec in hočete, da naj se Vam veruje, ne da bi svoje trditve dokazali. Oprostite, gospod Strniša, ali to Vam moram že reči, da nekoliko preveč zahtevate.

Stari Strniša je bil globoko užaljen in jezno je odgovoril:

— Erazem pl. Obričan in Anton Magajna sta častivredna moža, a kar se tiče mojega verskega prepričanja, nima to ničesar opraviti z umorom prijorja Celestina. Vidim, da nisem tu ničesar opravil in da me celo sumita, da sem Vama vedoma neresnico povedal, da sem samo prišel, da bi vaju speljal na led. Vzpričo takemu sumu je nepotrebno, da bi se še dalje tu mudil.

Strniša je vstal in vzel svoj klobuk, ne da bi mu bila sodnik ali prijor to branila ali ga kako drugače zadrževala.

— Še nekaj, predno grem, je rekel Strniša. Povem vama v naprej, da izve deželni glavar še

danes vse to, kar sem vama povedal in da jaz resnice sploh ne bom prikrival. Naj izve ves svet, da tu trpinčita in morita nedolžne ljudi.

Pri teh besedah se je Strniša obrnil in je odšel, s trdnim namenom, da stori kar je mogoče, da pride kljub prijorju in ljubljanskemu sodniku resnica na dan.

Erazem je čakal Strnišo blizu samostana in obšla ga je silna jeza, ko je izvedel, da ni bodoči njegov tast v samostanu ničesar opravil.

— Za sleparja me smatrata, je pripovedoval Strniša. Toliko da nista rekla, da sem jima nastavil past.

— Bojita se ljudske nevolje, je menil Erazem. Če pride na dan, da so nedolžni vsi ti ubogi ljudje, ki so v samostanskih ječah in ki so jih grozovito trpinčili ali celo že umorili, nastane tak vihar, da bo groza.

Na Verdu sta Erazem in Strniša vprašala za Magajno, a ker ga ni bilo doma, sta se peljala na Vrhniko in tam v tesni a prijazni pisarni trškega sodnika pojasnila Završanu vse to, kar je bil povedal dolgi Laban in kar je Strniša doživel v samostanu.

Strme je poslušal Završan ta razkritja in njegovo presenečenje je bilo toliko večje, ker je imel o Simonu Kozini najboljše mnenje in ga časih celo

vabil v svojo hišo, dasi gospa Regina sladkega Kozina ni mogla trpeti.

— Tu se ne sme ničesar odlašati, je rekel Završan, ko sta Erazem in Strniša končala svoje pripovedovanje. Če prijor ne verjame, da je Kozina kriv, mu morda še pove, kak sum da leti nanj in mož ima časa, da pobegne.

— Kaj torej misliš, da naj se stori? je vprašal Strniša.

— Ti, Strniša, pojdi nemudoma v Ljubljano in naznani stvar deželnemu glavarju, Erazmu dam dva moža in naj gre ž njima v Lesno brdo ter pazi na tisto ogljarsko kočo, kjer ima Kozina skrit svoj zaklad, jaz pa izvršim pri Kozini hišno preiskavo in ga na vsak način zadržim, dokler ne pride sodnik iz Ljubljane.

Završanovim nasvetom sta Erazem in Strniša takoj pritrdila in kmalu nato se je Strniša odpravil proti Ljubljani, Erazem pa z dvema možema na Lesno brdo, dočim je šel Završan sam iskat Kozino na njegov dom.

Na domačem vrtu na Vrhniki je sedela gospa Regina in je potrpežljivo poslušala gostobesedno pripovedovanje trgovca Kričaja o malenkostnih dogodkih vsakdanjega življenja. Poslušala je s sklonjeno glavo ali slišala ni skoro ničesar, kajti njene misli so blodile v daljavi, in naposled je

zapazil celo Kričaj, ki ni bil ravno preveč bistroviden, da njegovo pripovedovanje gospe Regine čisto nič ne zanima.

Trgovec Kričaj je bil pa zamerljiv človek in ko je uvidel, da ta dan s svojimi novicami ne doseže posebnega uspeha, je hotel gospo Regino kaznovati s tem, da se je pripravil na odhod. Tega bi seveda niti v sanjah ne bi mislil, da s svojim odhodom gospe Regini ustreže .

— Kar sem vedel, sem Vam povedal, je rekel Kričaj in si potisnil lovski klobuk v čelo. O preiskavi zastran umora prijorja Celestina Vam bo pa vedel kaj več povedati Magajna, saj leta ves dan po vseh vaseh, tolaži žene in otroke, deli podpore in obeta pomoči.

Gospa Regina je povzdignila glavo in s svojimi velikimi jasnimi očmi pogledala Kričaju naravnost v obraz.

— Kaj se vam to ne zdi prav, kar dela Magajna, je vprašala resno, tako da je prišel Kričaj nekoliko v zadrego.

— No, prav je že, a čemu se toliko peha za druge ljudi. Lahko bi živel veselo in brezskrbno, užival življenje, tako pa živi kakor kak samotar in se podaja celo v nevarnosti.

— Lahko bi užival življenje! Seveda! Ali pa mislite, da je Magajna rezljan iz takega lesa kot

ste Vi drugi? In kakor bi govorila sama s seboj skoro polglasno, je dostavila gospa Regina: Mož ki ima dušo polno plemenitih misli, srce polno ljubezni do bližnjega, roke, ki so ustvarjene, da delajo in da dele dobrote, tak mož nima časa in veselja za uživanje, ko vidi, da je njegov narod potreben tolažbe, poduka, zgledov in pomoči.

Tolsti Kričaj se je smehljal, da prikrije svojo stisko, kajti besede gospe Regine so se mu zdele nespametne ali ugovarjati ni znal in se tudi ni upal.

— No, je končno rekel in segel gospe Regini v roke, vsak po svoje — jaz želim Magajni obilo sreče.

— Človek ima lahko jako mnogo sreče in vendar ni srečen, je šepetala gospa Regina za odhajajočim Kričajem in naslonila glavo ob steno lope, v kateri je sedela.

Tako je slonela dolgo časa in igraje trgala cvetke, ki jih je držala v rokah. Njene trepalnice so težko, kakor bi bile utrujene od ljubezenskih sanj, zasenčile njene blesteče oči in njeni gosti lasje so v toplem svitu zahajajočega solnca izgledali kakor teman baržun.

Trdi moški koraki, prihajajoči od hiše, so gospo Regino vzbudili iz njenih sanj. Ozrla se je proti vhodu in ugledala Antona Magajno.

Molče sta si segla v roke in se molče pozdravila z očmi.

— Erazem in Strniša sta me iskala na mojem domu, a me nista dobila. Naročila sta, naj pridem k Vam in naj ju tu počakam.

— Erazem in Strniša? se je čudila gospa Regina. Jaz jih že dolgo nisem videla. Morda še prideta.

— Mislim, da bi morala že davno biti tu, saj sta bila že popoldne pri meni.

Oba sta umolknila in nekaj časa tiho sedela drug poleg drugega in nista zapazila, da se je delal že mrak in da so se na nebu pojavile prve zvezde. Mimo vrta so se vračali ljudje od dela na poljih, časih se je v daljavi slišalo tudi petje ali veselo, brezskrbno vriskanje mladih ljudi.

— Kaj Vam je Magajna, je končno vprašala gospa Regina in položila svojo roko na Magajnovo ramo. Vem, da so časi težki in da imate dela in skrbi, ali kako, da Vas je to tako potrlo?

— Motite se, gospa Regina, je odgovoril Magajna. Res, da je prišel čas velike sile in da ni več mogoče, odlašati z odločitvijo. Kmetski punt proti starodavnim krivicam je neizogiben. Vse je pripravljeno, ne le tod okrog Vrhnike, tudi daleč na okrog, po Notranjskem in po Dolenjskem, notri doli do Krškega in še onstran hrvatske meje. Kakšen bo izid, ni gotovo, ali to mi ne dela skrbi in to me ni potrlo.

Gospa Regina je sedaj slutila, kaj da je Magajni na srcu, a sedaj ni imela moči, da bi pretrgala ta razgovor.

— Čez nekaj tednov, je nadaljeval Magajna, udari na dan plamen kmetskega vstanka in jaz pojdem v boj za pravico in za svobodo. Stara pravda bo naše geslo, zmaga ali smrt bo naše vodilo.

— Moja duša bo pri Vas in če bi molitve pomagale, bi ležala noč in dan na kolenih in molila za Vas in za zmago stare pravde.

— Vaša duša bo pri nas! In Vaše srce, gospa Regina? Lejte, mož sem, ki išče žene! Ne blede ali poltene, nego žene, ki ima sveže ustne in zdravo kri. Njena ljubezen bi me vzpodbujala, bi krepila mojo voljo, podžigala moj pogum, povečevala mojo moč in mojo vztrajnost.

— Magajna — —

— Gospa Regina, jaz vas ljubim. Recite mi le eno samo besedico, samo to, da naj ne obupam, in vriskaje pojdem v boj in veselega srca tudi v smrt.

Gospa Regina je zatrepetala po vsem životu in zakrila za trenotek z rokama svoj obraz, potem pa se je obrnila k Magajni in rekla tiho a sigurno:

— Jaz Vas ljubim, Anton Magajna, vroče in z vso strastjo svojega srca, že od prvega dneva, ko sva se sešla pred samostanom v Bistri!

— Regina! Samo to je vzkliknil Magajna potem pa se sklonil in poljubil roko gospe Regini.

— Jaz Vas ljubim, Magajna, in da sem omožena, da sem neločljivo vezana na drugega moža, to le še povečuje mojo ljubezen do Vas. Tudi moje srce Vas bo spremljalo v boj za staro pravdo, ne samo moja duša.

— Torej si moja, Regina? Magajna je položil svojo roko okrog njenega pasa in je poskusil jo priviti k sebi, a ona mu je branila in se rahlo odmaknila od njega.

— Slušaj, Magajna! Najprej ti moram povedati, kaj sem svojemu možu, in kaj hočem biti tebi. Poročila sem se s svojim možem na željo in po ukazu svojih staršev. Njemu sem gospodinja in žena. Ali to, kar je na meni res moje, česar mi ne more nihče vzeti in s čimer ne more nihče razpolagati, moja duša, moja vest, moje srce, moja čustva, vse to, kar je v minljivem bitju višjega in plemenitejšega, vse to, kar vžiga v človeku lepe misli in dobra čuvstva, to vse je tvoje, Anton Magajna, tvoje od tistega dneva, ko sva se prvič videla. Da, Magajna, jaz sem tvoja, kakor bi bila tvoja nevesta, morda pride dan, ko pozabim na vse, prav na vse, ali zdaj ne govoriva o tem, saj te čakajo velike in težke naloge.

Gospa Regina je vstala in držeč Magajno za roko, stopila iz lope na vrt.

— Regina! je dihnil Magajna.

Gospa Regina se je ustavila in ko je Magajna razprostrl svoje roke, je bilo konec njenemu premagovanju. Ihte je padla na njegove prsi.

Staro drevo je razprostiralo nad njima svoje vejevje in ju oblilo s svojo senco. V daljavi so izginjale konture temnih gozdov. Vse je bilo tiho in mirno, kakor da se je s to spomladansko nočjo začela brezkončna večnost. Nikjer ni bilo čutiti drugega živega bitja od tega moža in te žene, ki sta stala pod košatim drevesom in katerih neskončno hrepenenje so razodevali vroči, strastni poljubi.

XVIII.

Simon Kozina je ležal na postelji v svoji sobi in delal načrte za prihodnjost. Odkar je izpolnil ciganom svojo storjeno obljubo in prejel zanjo bogato plačilo, je bil svoboden in bi bil tudi že zapustil Vrhniko, da ga ni zadrževalo hrepenenje po gospe Regini.

Vedel je dobro, kako vre med kmeti in da se pripravlja kmetski punt in tega je hotel počakati, kajti imel je vse napeljano, da med tem puntom

odstrani sodnika Završana in se polasti gospe Regine. Vsaj nekaj dni ljubezni je hotel uživati z gospo Regino, potem je bil pripravljen zapustiti Vrhniko in oditi daleč proč v tuj kraj.

O slasti ljubezni gospe Regine je sanjal Simon Kozina in bil je tako zamaknjen, da niti slišal ni, ko je nekdo potrkal na vrata. Koj na to so se vrata odprla in v sobo je planil deček, ki je izročil Kozini listek, na katerem je bila naslikana mrtvaška glava.

Simon Kozina je planil s postelje, kakor da je ležal na žerjavici in njegov, od množine zaužitih pijač svetlordeči obraz je postal ves zelen.

— Oče so rekli, da se mudi, je dejal fantič in opazoval, kako se je Kozina hitro oblačil in vtaknil dva samokresa za pas.

— Reci očetu, naj pride, že ve kam, je naročil Kozina dečku in mu stisnil nekaj denarja v roke. Zdaj pa pojdi in glej, da te nihče ne vidi.

Deček je odšel, Kozina pa je iz svoje omare pobral nekaj stvari in se potem previdno splazil po stopnicah ter krenil na cesto. Ozrl se je na vse strani, a nikjer ni bilo nič sumljivega videti.

— Morda jim le še utečem, je šepetal in počasi korakal po cesti, kakor je bila njegova navada, kadar so ga videli ljudje.

Kmalu je prišel iz trga in čim se je prepričal, da ga nihče ne opazuje, je ubral pot pod noge in bežal kar je mogel, oziraje se vsak hip nazaj, če mu nihče ne sledi. Kmalu je prišel do gozda in se zdaj oddahnil. Tu se je čutil varnega in tu je ostal do noči.

Ko je bilo na Vrhniki že vse mirno, se je Simon Kozina odpravil na mesto, kamor je moral priti njegov svarilec. Pod starim orehom za obsežnim vrtom je Kozina legel na tla in čakal.

Končno se je priplazil svarilec, pisar sodnika Završana, in je Simonu Kozini razložil, da je izdan in razkrinkan in da ga čakajo vešala, če ga dobi gosposka v roke.

— Dolgi Laban te je izdal Erazmu, je pripovedoval pisar, in zdaj ti je vse za petami. Erazem te z dvema stražarjema čaka pri neki ogljarski koči na Lesnem brdu, Završan je spravil pol Vrhnike na noge in vse preži na te, ker mislijo ljudje, da si le slučajno odsoten. Jutri pa pride iz Ljubljane deželni glavar in ukazano je že, da če se ne vrneš, se preišče vsa okolica. Glej, da o pravem času izgineš, sicer se ti zna slabo goditi.

Simona Kozino je prijateljevo pripovedovanje silno potrlo. Spoznal je, da mu ni več obstanka na Vrhniki, da mora še to noč bežati in težko mu je

bilo, posebno zaradi gospe Regine. A kmalu se mu je zjasnilo lice in tiho se je smejal ter si mel roke.

— Mojega denarja pa le ne dobe in mene tudi ne, je rekel pisarju. Ti si mi bil ves čas dober in zvest prijatelj. Ali se še spominjaš, ko sem te bil lačen in brez vinarja v žepu srečal gori pri Brezovici? Od tistega dne sva bila zaveznika. Zdaj si mi celo rešil življenje.

— Da, je rekel pisar, rešil sem ti življenje. Upam, da se mi izkažeš hvaležnega.

— Nisem nehvaležen človek, je odgovoril Kozina in dokažem ti to še danes. Pojdi z menoj.

Šla sta čez polje v smeri proti Bevkam. Daleč zunaj blizu samotne koče ob Ljubljanici, kjer so svoj čas cigani napadli menihe, se je Kozina ustavil blizu drevesa in rekel svojemu spremljevalcu:

— Tu mi pomagaj odkopati zemljo.

Z noži sta odkopala nekaj zemlje in kmalu spravila na dan usnjeno vrečo.

— To je cel zaklad, je dihnil pisar in tehtal vrečo. V njegovih očeh je zasijal plamen poželjivosti in ves se je tresel, ko je Kozina odvzel vrečo in se je videl blesk zlata in srebra.

— Vsak polovico, je rekel Kozina, in začel denar zlagati na dva kupčka, med tem ko je pisar pazil, če ju nihče ne gleda.

Ali pisarjevo oko je vedno uhajalo nazaj h kupu zlata in srebra, ki je ležal pred njim in v njegovi duši so se začele porajati grozne misli. Kozina je sedel na tleh in je bil sklonjen nad denarjem. Pisar je šel nekajkrat okrog njega, kakor bi motril okolico, ali njegovo oko se ni odmaknilo od Kozine. Naenkrat se je ustavil, bliskoma se je nagnil h Kozini in ga z obema rokama zgrabil za vrat. Slišal se je hripav, grgranju podoben vzklik. Kozina je s silo obupa poskušal se oprostiti iz pisarjevih rok. Zvijal se je pod njegovimi rokami, ga praskal in se premetaval, a pisarjeve roke so ga držale, kot da bi bile od železa. Kozina je začel omagovati, njegovi prstje, ki so trgali pisarjeve roke, so odnehali, telo se je nekako sesedlo. Pisar ga je potegnil k bregu in ga vrgel v Ljubljanico, voda je zaplusnila in Kozina je v nji izginil kakor kamen. Pisar je potem denar pospravil v vrečo in bežal ž njo proti Vrhniki.

Sodnik Završan ni imel mirne ure. Ko Simona Kozine ni dobil na njegovem domu in je izvedel, da je bil malo časa poprej odšel, je poslal svoje ljudi na vse strani ga iskat, a iskali so ga zaman. Obenem je Završan preiskal Kozinovo stanovanje, a ni razen obleke ničesar našel. Ker ni bilo dobiti nič denarja, je Završan takoj sklepal, da je bil Kozina posvarjen in da je pravočasno odnesel svoj zaklad.

Poslal je sla k ogljarski koči na Lesno brdo, a ko je ta ponoči prijezdil nazaj, ni imel drugega sporočiti, kakor da stoji Erazem na straži, Kozina pa da še ni prišel iskat ondi zakopanega zaklada.

Vrhnika je bila seveda vsa pokonci. Kakor blisk je šla od hiše do hiše vest, da so cigani umorili prijorja Celestina in sicer s pomočjo Simona Kozine ter da so vsi v Bistri zaprti kmetje nedolžni, da so bili po krivici vrženi v ječo, trpinčeni in nekateri izmed njih tudi že umorjeni. Zavladala je velikanska razburjenost in Završan je z Magajnovo pomočjo le z veliko težavo ubranil ljudem, da niso kar ponoči šli nad samostan in poskusili s silo osvoboditi nedolžne jetnike.

Naslednjega dne je prišel sam deželni glavar z različnimi uradniki na Vrhniko. Sprejela ga je nepregledna množica, kajti prišlo je na vse zgodaj vse polno ljudstva iz bližnjih in tudi oddaljenejših vasi, prepričat se, če se je res izkazala nedolžnost jetnikov.

Deželni glavar in njegovi spremljevalci so se ustavili pri Završanu in so tam na dolgo in na široko zasliševali Erazma. Ta je deželnemu glavarju vse natančno razložil, kar je izvedel. Ker mu je deželni glavar dal slovesno obljubo, da je prost vsake kazni, kdor mu je razodel resnico o smrti prijorja Celestina, se ni Erazem čutil več vezanega

in je povedal, da mu je razkril ves dogodek dolgi Laban.

— In kje je zdaj ta mož? je vprašal deželni glavar.

Erazem je moral povesiti glavo in pripoznati, da ne ve, kam je izginil Laban.

— Glavna priča je izginila in izginil je tudi obdolženi Kozina — in Vi hočete, naj se verjame Vašim besedam?

— Pripravljen sem storiti najsvetejšo prisego, da sem vse tako povedal, kakor mi je zaupal dolgi Laban, je rekel Erazem s slovesnim glasom.

A njegova ponudba ni napravila nobenega vtisa.

— Ljubi moj gospod, je rekel deželni glavar, jaz sicer čisto nič ne dvomim, da govorite resnico, ali kar pravite, to ni nikak dokaz.

Deželni glavar je kmalu zaključil zasliševanje in je povabil Završana, Erazma in Strnišo, naj gredo ž njim v Bistro.

Ko so zapustili hišo, je množica od veselja zavrisnila, misleč, da je že vse v redu in da bodo zdaj jetnike izpustili, a vrisk je hipoma utihnil in zavladala je plahost, ko so ljudje izvedeli, da deželni glavar in njegovi spremljevalci nič prav ne verujejo Erazmu in da pojdejo šele v Bistro poizvedovat, kako in kaj da je na stvari.

Med množico je stal tudi Anton Magajna. Njegov pogled je bil teman in je razodeval njegov notranji gnev. Ko so se deželni glavar in njegovi spreljevalci v družbi z Završanom, z Erazmom in Strnišo odpeljali proti Bistri, je zaklical množici:

— Pojdimo za njimi! Resnica mora priti na dan! Kdor je za pravico, naj gre z nami!

Kakor voda, če odmakne jez, tako je množica kričaje pritisnila za Magajno in se vdrla po cesti proti Bistri, kakor bi hotela dohiteti vozove, ki so drdrali spredaj. Kmalu za vozovi je pridrvela tudi množica pred samostan, a našla je vrata zaprta, na obzidju pa so stali stražarji z nabitimi puškami in grozili, da ustrele vsakega, kdor se približa vratom.

Cele ure je množica stala pred samostanom in čakala naznanila, kaj se je ukrenilo, in postajala je čedalje nemirnejša. Stražarji so morali večkrat ponoviti svoje grožnje, ker so ljudje opetovano poskušali siloma vdreti v samostan. Končno so se odprla vrata in je prišel med ljudi sodnik Završan.

Vse je planilo proti njemu. Ljudje so vse vprek kričali in vpraševali, kaj da je, a Završan jim ni mogel povedati drugega, kakor da stvar preiskuje in da se zapreti kmetje takoj izpuste, čim se izkaže njih nedolžnost.

— Deželni glavar mi je dal svojo besedo, da se to zgodi, je zatrjeval Završan, in zato Vas pozivljem, da se mirno razidete.

Ljudje se niso marali raziti, nego so kričali, da počakajo tolika časa, dokler zaprtih kmetov ne izpuste, in čule so se tudi grožnje, da naskočijo samostan in da vse pobijejo.

Završan se je obrnil do Magajne in ga prosil, naj on vpliva na ljudstvo, da se razide. Prepričal ga je, da je to le na korist po nedolžnem zaprtih kmetov in v korist ljudstva ter mu slovesno obljubil, da mu vse pove, kar se bo govorilo in sklenilo ter vse po svojih močeh pomagal, da zmaga pravica.

Magajna je uvideval, da ima Završan prav in pregovoril je ljudi, da so se razšli. Lahko to ni bilo, ali naposled se mu je to vendar posrečilo. Magajna sam je šel na Vrhniko, kjer je hotel počakati Završana, da izve, kaj se je sklenilo.

Preiskava v samostanu v Bistri je trajala do večera. Zaslišani so bili vsi zaprti obdolženci in pregledani vsi zapisniki, ali komisija, ki jo je pripeljal deželni glavar s seboj, se ni mogla odločiti, da bi bila verjela Erazmu. Različni obdolženci so bili vsled torture že priznali, da so umorili priorja Celestina in ostali tudi sedaj pri svojem priznanju, kajti bali so se torture bolj nego smrti. In

to je bilo odločilno. Naj so Erazem, Strniša in Završan še tako dokazovali, da so ti ljudje nedolžni, da so umor priznali samo vsled groznega trpinčenja, komisije niso mogli prepričati, toliko manj, ker so menihi vplivali na komisijo s tem, da so Erazma, Strnišo in Završana predstavljali kot zaveznike najhujših sovražnikov samostana v Bistri.

Deželni glavar je po dolgem obravnavanju odločil, da naj cesarski svetnik plem. Rauch začne preiskavo proti ciganom in njihovim zaveznikom, če ti morda vendarle niso krivi umora prijorja Celestina, ali obenem je tudi odločil, da naj se nadaljuje preiskava proti kmetom.

Erazem, Završan in Strniša so uvedevali, da drugače skoraj ni bilo mogoče storiti, a vendar jih je obšla zavest, da ostanejo pravi storilci nekaznovani in da bodo trpeli nedolžni ljudje.

Bila je že noč, ko so zapustili samostan in se vrnili na Vrhniko, a vsem je bilo težko pri srcu in morile so jih skrbi, kaj da bo.

Magajna je tiho poslušal, ko so mu pripovedovali, kako malo uspeha je obrodilo posvetovanje deželnega glavarja. S prekrižanima rokama je sedel v svojem kotu, a v njegovi duši so divjali viharji. Kaj se godi v njem, je slutila samo gospa Regina.

Završan je nasvetoval, naj se najame ljudi, ki bi iskali dolgega Labana in Simona Kozino, češ, morda se vendar vsaj Labana dobi, in če bi ta pričal, bi se mu moralo verjeti, saj je sam videl, kako so cigani umorili prijorja Celestina. Erazem in Strniša sta temu predlogu z veliko vnemo pritrdila in obljubila, da storita, kar mogoče, da izsledita dolgega Labana, Magajna pa je le molčal in zrl pred se.

Končno ga je vprašal Erazem, ki ga je vznemirjala Magajnova molčečnost:

— In kaj misliš ti?

— Vprašanje za vprašanje, je odgovoril Magajna. Kaj potem, če ne dobite ne Kozine, niti Labana?

— Potem se moramo pač vdati v voljo božjo in pokoriti od boga postavljeni gosposki, tudi če stori krivico.

— Tudi če stori krivico? je vprašal Magajna z ostrim poudarkom.

— Da, prijatelj, je odgovoril Erazem. Vsak človek je dolžan biti pokoren gosposki, tudi če je trda in celo krivična, zakaj kdor se ustavlja gosposki, se ustavlja naredbi božji.

— Ti si pač pravi vzor po svetem pismu ustvarjenega kristjana. Jaz pa nisem tega mnenja. Stoletja prenašamo že krivice in ti mi hočeš dopo-

vedati, da se to godi po volji božji, po volji tistega stvarnika, ki je nad vse pravičen, neskončno moder in neskončno dobrotljiv. To so bajke za otroke, ne pa za odrasle ljudi.

— Ali kaj vendar hočeš storiti, če nimaš moči, da bi preprečil krivico?

— To je moja stvar, je odgovoril Magajna. Dokler bom živ, se ne uklonim krivici za nobeno ceno. Tako življenje, kakršno nam predpisuje vera kot vzor, tako življenje je suženjsko.

Še dolge ure je trajal ta razgovor ali sicer tako dobri prijatelji se niso mogli zediniti, in ko so se končno razšli, so imeli zavest, da je med njimi nastalo brezno, ki se ne da več premostiti.

XIX.

Sila je z železno roko tiščala narod k tlom. V kmetskih kočah je vladal jok in žalovanje, v samostanu v Bistri pa radost in veselje; v kmetskih kočah so ljudje stiskali pesti in prisegali velikašem maščevanje, v samostanu pa so zvenele čaše in prijor se je s svojimi pristaši presrčno radoval, da zatre zadnje moči svojih podložnikov.

Preiskava zastran umora prijorja Celestina je tekla naprej in vsak dan dala povoda novemu razburjenju in novim solzam.

Odredba deželnega glavarja, da je iskati cigane, ni imela uspeha. Iskali so jih, a malomarno, in niso nikogar dobili. Iskali so Labana in Simona Kozino, a niso našli niti najmanjšega sledu. Cesarski svetnik Rauch je bil prepričan, da si je Erazem vse izmislil, kar je bil povedal gledo morilcev, le da bi kmetom pomagal iz stiske, in je začel s podvojeno strogostjo postopati proti osumljencem.

— Časi so preveč resni, je Rauch opravičeval svoje postopanje, da bi bilo na mestu milo in obzirno ravnanje. Povsod so kmetje začeli vstajati. Doli okrog Krškega se je vsak dan bati vstaje, istotako na Štajerskem, a tudi drugod so uboji graščakov ali njih uslužbencev, katoliških in evangeliških, že vsakdanja svtar. Ves družabni red je v nevarnosti in treba je strogosti, če se hoče ubraniti anarhijo.

— O stari pravdi sanjajo kmetje, se je posmehoval prijor, in zahtevajo, naj zavlada popolna enakost med ljudmi. To je vendar bedasto.

In v prepričanju, da je le z neusmiljeno strogostjo ohraniti red ter preprečiti in za dolgo časa onemogočiti kmetsko vstajo, sta cesarski svetnik Rauch in prijor Hugon nadaljevala započeto delo; nista se pa dosti zmenila za to, da je že nekaj kmetov zapustilo svoje bivališče in se potikalo po gozdih.

Tako so minili tedni in še ni nihče vedel, kdaj bo konec preiskavi.

Antona Magajna ni bilo ves ta čas skoro nikdar videti. Že zgodaj zjutraj je odhajal z doma in se vračal šele pozno ponoči in nihče ni vedel, kje da se je mudil. Izostajal je časih tudi po ves teden, vzlic obilnim domačim poslom. Samo gospa Regina si je prav tolmačila to početje.

V mesecu maju je bila v Polhovem gradcu poroka Erazma pl. Obričana z Anko Strniševo. Superintendent Spindler je prišel sam iz Ljubljane, da izvrši poroko in je s plemenitimi besedami slikal zakonsko srečo. Med poslušalci sta sedeli tudi dve ženi, ki sta imeli o zakonski sreči svoje posebne nazore, Regina in Angela. Razlikovali sta se v vsem kakor dan in noč, edini pa sta bili v tem oziru, da je na svetu samo ena pomembna stvar — ljubezen.

Antona Magajne ni bilo niti na svatbi, dasi je bil opetovano povabljen. Tisti dan, ko sta stopila Erazem in Anka v zakonski stan, je delal Anton Magajna svojo oporoko in vse uredil in poskrbel za slučaj, če ga pripravljajoči se veliki dogodki upropastijo. Z oporoko so bile izvršene vse priprave.

In bil je zadnji čas, da je Anton Magajna te priprave završil, zakaj usodna ura je udarila prej, nego je sam mislil.

Z Dolenjskega in Štajerskega so došle vesti, da so se tam začeli mali kmetski punti. Med ljudstvom je šel glas, da se je Sveta gora odprla, da je vstal kralj Matjaž in prišel osvobodit tlačeno kmetsko ljudstvo in velikaši so oboroževali svoje ljudi ter se začeli pripravljati na boj. Tudi v Bistri so izvedeli za vstaje na Dolenjskem in na Štajerskem, in to je cesarskega svetnika napotilo, da se je podvizal s svojo preiskavo in sodbo.

In ljudska duša je zatrepetala groze in strahu in neizmerne bolesti, ko se je zaznala strašna sodba. Šest mož iz Borovnice, trije iz Bevk, dva iz Rakitne, dva iz Horjula, eden iz Vnanjih goric so bili obsojeni, da se jim kot morilcem prijorja Celestina odseka najprej desna roka, potem pa se jih usmrti na vešalih. Štirinajst nedolžnih oseb je bilo dne 8. junija 1572. usmrčenih in v svarilo ljudstvu so bila vešala postavljena blizu samostana tik ceste.

Z vseh strani so drli ljudje skupaj, da vidijo na vešalih viseče svoje brate. Samostan je bil tako zastražen, da se mu ni mogel nihče približati, ali ljudstvo je vsaj z besedami dajalo duška svojim čuvstvom.

Tudi Anton Magajna je prišel gledat vešala in žrtve, ki so na njih visele. Videl je tudi siromake, ki so bili izpuščeni iz ječe, ker niso ničesar

priznali, niti ko so jih trpinčili in jim lomili kosti. In dvignil je pest in zaklical proti samostanu:

— Mera je polna! Zdaj pride dan plačila!

Še niso bile odstranjene in pokopane žrtve nesrečne justice fevdalizma, in že je, kakor na Dolenjskem in na Štajerskem, udaril tudi v vrhniškem okraju plamen proti nebu, plamen kmetskega punta.

Anton Magajna je bil poslal na vse strani pripravljene sle, ki so oznanjevali po vaseh, da je prišla ura vstaje. Magajnov načrt je bil, naj se dvigne vsa Notranjska in Istra, da se bo mogel širiti punt na eni strani čez Goriško in na drugi strani na Dolenjsko tako, da bo segal od Furlanije do srca Hrvatske. Pripravljal je ta punt dogovorno z Dolenjci več let, imel vse organizirano in treba je bilo dati le znamenje, da se začne. In to znamenje je bilo dano sedaj.

Določeno je bilo, da se dvignejo kmetje vsi en dan in da udarijo na graščine, a čim jih zavzemo, da pohite Notranjci proti Vrhniki, odkoder gredo skupno nad Ljubljano, kajti Magajna je uvideval, da morajo vstaši dobiti najprej stolno mesto v roke, če naj dosežejo uspehov.

V topli junijski noči so se začeli zbirati kmetje vrhniškega okraja na treh koncih. Eni so se sešli pri Bevkah in ti so imeli nalogo, da pre-

govore ali prisilijo kmete proti Ljubljani ležečih vasi na punt ter zabranijo, da bi mogla iz Ljubljane priti samostanu v Bistri pomoč. Drugi so se zbrali v Horjulu in naj bi od tam šli na Bistro, tretji so se zbrali nad Borovnico in so hoteli najprej zavzeti ondotno samostansko pristavo in potem z druge strani naskočiti samostan.

Noč je bila topla in temna. Tiho so prihajali kmetje, oboroženi s puškami, kosami in sekirami. Nekateri so pripeljali seboj tudi žene ali otroke in kmalu se je na taborišču razvilo živahno vrvenje.

— Stara pravda je naš bojni klic, je razlagal starec, ki je ležal sredi številne gruče mož in jim novič pojasnjeval namen vstaje.

— Zmaga je gotova, je menil drug mož. Nekaj jih pojde pod zemljo, ali drugim in našim otrokom je zagotovljeno boljše življenje.

In ljudje so drug drugega s pripovedovanjem prestanih krivic in slikanjem prijetne bodočnosti navduševali in razvnemali za boj za staro pravdo.

Magajna je nestrpno hodil gor in dol po taborišču in je večkrat šel tudi na pot proti Rakitni gledat, če že prihajajo kmetje iz Rakitne, iz Begunj in iz drugih vasi v hribih in okrog Cerknice, ki so bili določeni, da pomagajo kmetom vrhniškega okraja zavzeti samostan v Bistri.

A minile so ure in nikogar ni bilo in Magajno je začela moriti strašna skrb, da nikogar ne bo. Že se je začelo daniti in v daljavi na vzhodu je dobivalo nebo sive boje, ko je prihitel za stražo postavljeni mož in je Magajni naznanil, da gre nekaj kmetov. Magajna jim je šel nasproti in zabolelo ga je v dušo, ko je videl, da je prišlo namesto pričakovanih dvesto kmetov samo kakih petnajst.

— V zadnji uri so se premislili in nečejo iti v boj. Eden pravi, da mora misliti na otroke, drugi pravi, da je boj brezupen in da bomo premagani in strahovito kaznovani, tretji ima zopet kak drug izgovor. Poskusili smo tudi s silo, a oni so bili v večini.

Magajna je tiho poslušal in ni zinil besede, ali njegov neskončno brezupni pogled je razodeval njegove misli in njegova čuvstva. Ozrl se je po svoji četi in videl, da šteje kakih osemdeset mož. Tudi iz lastnega okraja je prišla komaj tretjina tistih, ki so obljubili priti, drugi so snedli besedo in ostali doma ali se poskrili.

In nazaj ni bilo več mogoče. Pri Horjulu je bilo gotovo že vse pripravljeno. Tam nad Bevkami se je zdaj pa zdaj vzdignil plamen, znamenje, da so tamkaj zbrani kmetje užgali samostanu lastno kočo in da so začeli svoje delo. Možje so planili pokonci.

— Bevčani nas pozdravljajo! Prišla je ura za boj! Tako je vzkliknil starec, ki je imel med Borovničani prvo besedo. Gospod Jezus Kristus, ki nisi imel prelatov in plemenitašev za učenike in si s svojo krvjo odrešil tudi kmeta, ti nas pelji v boj za staro pravdo.

— Za staro pravdo! Za staro pravdo! Burno je oril ta klic nizdol in množica se je zapodila proti samostanski pristavi. Vrata so bila mahoma vlomljena, stražarji so zbežali, čim so zagledali kmete, in hipoma je stalo vse v ognju.

— Naprej na samostan! Z grmečim glasom je dal Anton Magajna to povelje in se z mečem v roki postavil na čelo svoje čete.

In viharno je donel odgovor: Naprej na samostan.

Vrhniški župnik je imel v Horjulu nekaj dobrih prijateljev. Tedaj, ko so Vrhničanje naskakovali župnišče, je hotel bežati k tem prijateljem. Ti so mu tudi sedaj in še ponoči, ko so se kmetje začeli zbirati nad Horjulom, poslali vest, da se pripravlja vstaja. Župnik je menil, da pri Horjulu zbrani kmetje udarijo na njegovo župnišče, saj je Horjul spadal pod vrhniško župnijo in saj je vedel, da ga župljani sovražijo iz vsega srca. Strahoma je hitel klicat Završana in dal buditi Vrhničane. Domneval je sicer, da strežejo kmetje njemu po

življenju, ali tega ni povedal, boječ se, da se potem ljudje ne bi posebno zavzeli proti kmetom. In zato je Završanu in sklicanim tržanom pripovedoval, da nameravajo kmetje naskočiti Vrhniko in moža, ki sta ga prišla svarit, sta to rada potrdila.

Zdaj je bilo vse pokonci. Završan je takoj poslal jezdeca v Ljubljano do deželnega glavarja, tudi v samostan v Bistro je poslal jezdeca s svarilom, naj bodo pripravljeni, ker se lahko tudi tam kaj zgodi in istotako je obvestil sosedne graščake in jih prosil pomoči.

Še v temi je bila zbrana dosti številna in dobro oborožena četa. Brezovški graščak, ki je prišel z večjim oddelkom in je bil izkušen vojščak, je prevzel poveljstvo in je s to četo odrinil proti Horjulu. Razstavil je svoje ljudi tako, da bi vstaške kmete s treh strani zajel in veselil se je že, da jih vse potolče in jim enkrat za vselej prežene veselje do puntov.

Toda kmetje so bili postavili svoje straže, in ko so jim te naznanile, da se bliža sovražna četa, je nastala med njimi zmešnjava. Eni so bili za boj, drugi so ugovarjali boju, češ, da morejo zmagati le, če sovražnika presenetijo, ko še ni pripravljen, tretji so zopet zastopali stališče, naj se umaknejo boju in naj skušajo po ovinkih priti do Bistre, ker

je vendar prva stvar, da zavzamejo samostan in se združijo z ostalimi četami.

Ta nasvet je obveljal in kmetje so se takoj začeli umikati pred bližajočo se četo in potem krenili na stran, da bi v malih gručah šli skoz gozd proti Bistri. Brezoviški graščak se je sicer čudil, da se ne prikažejo sovražniki, a šele, ko je prišel v Horjul, je spoznal, da so se mu kmetje umaknili. Sicer je takoj krenil za njimi, a uvidel je kmalu, da ne upravi ničesar in se je vsled tega vrnil proti Vrhniki. Z griča je videl v daljavi več plamenov in spoznal resnost položaja, spoznal, da se to pot ne gre za navaden izraz kmetske nevolje, nego za splošen punt, in zato je pozval ljudi, naj pospešijo korake.

Na Vrhniki je že vse vrelo. Plameni na Bevkah, na Brezovici in v nekaterih drugih vaseh so ljudi navdajali s strahom. Z raznih strani pribegli ljudje so pripovedovali, kako vstajajo kmetje in silijo svoje sosede, da gredo ž njimi v boj za staro pravdo, in kako pripovedujejo, da se je odprla Sveta gora in je kralj Matjaž s svojimi vojščaki na potu, da osvobodi kmeta. Iz daljave se je čulo tudi streljanje, zlasti od one strani, kjer je ležala Bistra.

Vrhničanje so se bali, da naskočijo kmetje trg. Zato so v naglici napravili barikade. Vse se je oborožilo in pripravilo na boj in nestrpno čakalo,

da se vrne brezoviški graščak s svojo četo in da pride pomoč iz Ljubljane.

Končno se je tudi to zgodilo. Brezoviški graščak je prevzel varstvo Vrhnike, baron Hohenwart, ki je bil pripeljal 200 jezdecev iz Ljubljane, je krenil proti Bistri, odkoder se je slišalo mogočno streljanje, dokaz, da se je tam vnel ljut boj.

Gospa Regina je stala ob oknu svojega stanovanja. Bleda je bila ko smrt in Završanov pisar je pozneje pravil, da so je bile same oči. Ko so ljubljanski jezdeci pod vodstvom barona Hohenwarta jezdili mimo njene hiše, tedaj jo je obšla zavest, da so bila upanja Antona Magajne zidana na pesek. Kakor slana na mlado cvetje, je padlo to spoznanje na njeno dušo in ji vzelo zavest. Ko je zadnji jezdec izginil izpred njenih oči, se je kakor mrtva zgrudila na tla.

Skozi gosto, sivo meglo, ki je leno valovala po širnem barju, je hitel Anton Magajna od Borovnice proti samostanu v Bistri. Čuli so se samo težki koraki in žvenketanje orožja. Starodavno sovraštvo proti samostanu, ki je kipelo v teh možeh, je pospeševalo njih korake in jih navdajalo s tistim brezmejnim gnevom, ki nima besed, ki samo hrepeni po boju, po krvi in ubijanju, ki daje slabotnežem nadčloveške moči in dela iz bojazljivcev velmože.

Četa je hitela, kar je mogla. Nihče ni mislil, da je treba ohraniti moči in se ne utruditi, vsakdo je koprnel po trenotku, ko začne uničevati. Skozi meglo so sijali plameni gorečih koč, ki so jih onkraj Ljubljanice zažigali vstaški kmetje in to je Magajnovo četo vzpodbodlo in razvnemalo ter ji dajalo zavest, da ni osamljena, četudi je izostala pričakovana pomoč.

Zdaj so se v daljavi pojavili nejasni obrisi samostana in obenem je Magajna ustavil svoj tek in velel četi, naj obstoji. Mirno je ležal pred vstaši obširni samostan, na čigar strehi so rahlo svetlikali prvi žarki vzhajajočega solnca.

— Kakor zavetišče miru in sreče in iztočišče božjega blagoslova stoji samostan pred nami, je rekel Magajna in opiraje se ob svoj široki meč motril prijazno sliko, ki je ležala pred njim v zgodnjejutranjem pomladanskem času. In vendar je ta samostan že stoletja samo izvor nesreč in prokletstva, pribežališče razuzdancev in hudodelcev, gnezdo hudičevo, in dokler bo ostal le en kamen te zgradbe nad drugim, dotlej ne bo odvzeto od nas prokletje.

Molče so mu pritrjevali možje in lahko je Magajna bral v njihovih gorečih pogledih, da jih je volja, izbrisati tudi zadnje sledove, ki bi kdaj pričali, da je tu stal katoliški samostan.

— Čete s Horjula še ni tu, je nadaljeval Magajna. Ali naj jo počakamo? V samostanu spi še vse. Stražarji so leni in malolarni in gotovo ne pazijo na svojo službo, saj nič ne slutijo, da se začne danes kmetski punt. Če koj naskočimo samostan, se ne bodo utegnili braniti in morda zmagamo, ne da bi kdo izmed nas obležal na bojišču.

— Naskočimo jih takoj, so menili razni možje. Čemu bi se podajali v veliko nevarnost. Cigani so svoj čas kar planili čez zidovje in menihi in stražarji so se jim vdali. Če bi čakali, nas znajo še zapaziti in se pripraviti na boj in potem ne ve nihče, koliko izmed nas bi še kdaj prišlo iz samostana.

— Prav pravite, je Magajna pritrjeval svojim ljudem. Škoda vsake kaplje krvi, ki bi jo mi prelili zaradi teh ljudi, ki pravijo, da so namestniki božji, pa so le služabniki hudičevi.

Četa je obstopila svojega poveljnika, da sliši zadnje njegove ukaze in njegova navodila. Magajna, ki je natančno poznal vso notranjost samostana in vedel, kje je najprej treba nastopiti, je možem še enkrat razložil, kako naj postopajo, potem je četo razdelil na tri oddelke, katerih vsaki je imel od druge strani planiti na samostan.

— In zdaj možje — na delo, da zmaga stara pravda!

— Za staro pravdo, so zamolklo odgovorili možje in določeni oddelki so se razmaknili in četa je tiho stopaje s pripravljenim orožjem odšla proti samostanu. Magajna je šel s svojim oddelkom proti ozadju samostana, da pride na vrt, od koder bi lahko kar hipoma zavzel glavno poslopje, v katerem so prebivali menihi.

Trikrat je Magajna, ko so bile čete na svojih mestih, zaskovikal v znamenje, da naj se začne naskok. Ljuto so se možje zapodili proti samostanskemu zidovju, kakor hudournik so pridrveli, a ko so bili le še nekaj korakov oddaljeni, so počile na stolpičih v zidovju puške samostanskih stražarjev in pri vsakem oddelku se je nekaj mož zgrudilo na mokro zemjo.

Čete so nekoliko zaustavile svoje korake, a v trenotku so se kričaje zapodile iznova proti samostanu. Gnev, ljutost, obup, vse to je izdajalo njihovo divje tuljenje. Njihova razkačenost je bila še narasla, ko so spoznali, da so jih samostanci pričakovali in da so pripravljeni na boj.

Samostanske puške so vnovič počile in zopet je padlo nekaj kmetov tik pred zidom. Obenem so so se na zidu prikazali stražarji, hlapci in menihi in pobili prve može, ki so se povzpeli na zid.

Divje kričanje in ječanje je bobnelo nebu pod oblake, ali odpor samostancev je bil tako krepak,

da je premagal celo železno voljo vstašev. Kmetje so se odmaknili od zidovja in se umaknili čedalje bolj v daljavo, ker so samostanci, ki so imeli vse polno nabitih pušk pripravljenih, neprestano nanje streljali.

Tudi Magajna se je moral umakniti. Zadet je bil koj pri prvem naskoku v levo roko, od katere je curkoma tekla kri, a desnica je prepko vihtela meč. Naskočil je dvakrat samostan, a videvši, da so se njegovi ljudje morali umakniti, je bil prisiljen, da jim sledi. Megla je vstašem omogočala, da so se še dosti hitro odtegnili smrtonosnim kroglam samostanskih pušk.

Iztežka je zbral Magajna svojo četo. Ljudje, ki so prej v zavesti svoje zmage, bili pripravljeni žrtvovati kri in življenje, so bili zdaj zbegani in Magajna jih je komaj miril in jim vlival novega poguma.

Horjulci, Logatčani in Polhovgradčani morajo vsak čas priti, je tolažil Magajna vstaše. Ž njimi vred nas bo toliko in bomo tako močni, da zavzamemo samostan, predno bodo menihi in njih hlapci le enkrat mogli ustreliti.

Jutranje solnce je zdaj premagalo valove megle in razlilo bledo svetlobo nad samostanom in njega bližnjo okolico. In tedaj so vstaški kmetje zatrepetali, videvši kri, ki je rdečila svežezeleno

trato, prav kakor bi smrt hotela s škrlatastimi cvetkami ovenčati svoje žrtve. Strahoma so se umaknili še dlje od samostana in začel jih je prešinjati obup, da je vse izgubljeno.

V tem hipu se je zaslišal od druge strani glas trombe in koj na to iz samostana veselo vriskanje. Vstaši so pritisnili proti samostanu. Za hip jih je obšla radostna nada, da gredo pomočniki, a ta radost se je takoj premenila v grozo, ko so zagledali dolgo vrsto konjenikov. Ječaje in obupani so se pognali v beg in potegnili svojega poveljnika Magajno za seboj.

Vsakdo je le mislil, kako otme svoje življenje. Eden je odšel sem, drugi tja in v kratkem času je bila četa razkropljena. Zaman je Magajna kmete rotil, naj se ne razprše, naj dero na dogovorjeno pribežališče. Ljudje ga niso poslušali, nego bežali brezumno naprej, kamor so koga nesle noge.

Konjeniki so se samo malo časa mudili pri samostanu. Prijor jim je na kratko povedal, kaj se je zgodilo in baron Hohenwart se je odločil, da gre takoj zasledovat vstaše in rotil se je pri svetem križu, da ne neha prej, dokler ni zadnjemu vstašu razklana glava.

Prijor Hugon in štirje drugi menihi so zasedli konje in se pridružili baronu Hohenwartu in v divjem diru se je močna četa zapodila za vstaši.

Začel se je grozen, krvav lov. Koder je bilo v daljavi zagledati kakega bežečega kmeta, tja je odposlal baron Hohenwart nekaj jezdecev in se zadovoljno smejal, opazujoč, kako so jezdeci dohajali kmeta, kako so ga podrli na tla, potem pa obrnili kopje in ga posekali, ne meneč se za to, če se je ustavljal ali prosil milosti.

— Ej, najlepši lov je vendar lov na to kmetsko paro, se je radoval prijor Hugon in oči so mu žarele zadovoljstva. Tisoč cekinov bi plačal, če bi videl, tak lov na tisto pasjo dušo, ki je provzročila to vstajo. In obrnivši se proti vojščakom je zaklical: Kdor mi prinese glavo Antona Magajne, temu jo odtehtam s suhim zlatom.

Vriskaje so vzeli vojščaki to obljubo v vednost in vzpodbodli konje.

Kmetje so se razpršili, se je jezil baron Hohenwart in težko jih bo zaslediti.

Vojščaki so bili prišli do Borovnice. Baron Hohenwart jim je ukazal, naj stopijo raz konje in naj preiščejo vso okolico. Nagnati je dal predse ženske in otroke, kar jih je bilo dobiti v kočah in z grožnjami in obljubami se mu je posrečilo, iztisniti iz njih, da imajo vstaši v »Peklu« kraj Borovnice posebno pribežališče, do katerega pa nihče ne ve vhoda, češ, da je »Pekel« popolnoma nepristopen.

— Za njimi, je rohnel prijor, in močna četa se je odpravila gori proti vrhu, pod katerem leži »Pekel«. Ženske so morale vojščakom kazati pot.

Naenkrat se je ustavil prijor. Njegovo orlovsko oko je spoznalo na robu»Pekla« tri može, ki so pripravljali nekake vrvi, da bi se spustili v »Pekel«.

— Anton Magajna, vdaj se, je zakričal prijor in vojščaki so obenem namerili puške.

— Nikdar, je odgovoril Anton Magajna in se visoko vzravnal, v tem ko sta se njegova spremljevalca spustila v brezno.

Vojščaki so se zapodili proti njemu, med tem ko je prijor z mogočnim glasom zapel strahotno pesem: Dies irae, dies illa — Solvet saecla in favilla. A komaj so vojščaki se približali Magajni, ko se je ta nenadoma obrnil in skočil v brezno.

* * *

Kmetski punt je bil premagan in kmetsko ljudstvo je zadela strašna kazen, a spomin na kralja Matjaža vzlic temu ni izginil.

Ko je nadvojvoda Karel pregnal evangelike iz vseh notranjeavstrijskih dežel, tedaj sta morala tudi Erazem pl. Obričan in njegova žena Anka za vedno zapustiti domovino. Pokatoličanjenje se je izvršilo s kruto silo, samo ena oseba je bila v celem vrhniškem okraju, kateri se niti cerkveni niti po-